

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2025 • X. ÉVFOLYAM, 3. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2025 • X. ÉVFOLYAM, 3. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő:

Prof. Dr. Barabás A. Tünde CSc
igazgató, főtanácsos (OKRI); egyetemi tanár (NKE)

Felelős szerkesztő:

Dr. Kiss Anna PhD
tudományos főmunkatárs (OKRI); egyetemi oktató (PPKE)

A szerkesztőbizottság elnöke:

Dr. Lajtár István PhD
legfőbb ügyész helyettes; c. egyetemi tanár (KRE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Nagy Gábor Bálint
legfőbb ügyész

Prof. em. Dr. Polt Péter PhD
elnök, Alkotmánybíróság; emeritus professzor (NKE)

Dr. Fejes Péter PhD
Vas vármegyei főügyész helyettes; egyetemi docens (ELTE)

Dr. habil. Békés Ádám PhD
ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD
intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD
ügyvéd; tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. em. Dr. Görgényi Ilona CSc
emeritus professzor (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár:

Dr. Sárík Eszter PhD
tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő: Szabados Attila

Szöveggondozó: Giricz Anna

Webdizájn: Promotheus Agency

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2025 · X. ÉVFOLYAM, 3. SZÁM

TANULMÁNYOK

- 4** NAGY ANITA – KOHÁN ÁDÁM
A kreditrendszer
- 29** BALOGH ANNA
Gyermekepornográfia és gyermek elkövetők, különös tekintettel a foglalkozástól eltiltás büntetésre. I. rész
- 55** SIMONYI-KOVÁCS MELINDA
A kétszeres értékelés tilalma. A büntetőeljárással párhuzamosan haladó adóigazgatási eljárás problematikája

HÍREK

- 71** A legfőbb ügyész 2026. évi tudományos pályázati felhívása
- 74** TATAY ESZTER
Az egyezségkötés jogintézményének előnyei és kihívásai egy járási ügyészség gyakorlatának tükrében
- 78** VÁCZI KRISTÓF ISTVÁN
A felderítés törvényességi felügyeletének aktuális kihívásai
- 84** KAVANDA ERIKA
Beszámoló *A munkacélú kizsákmányolás elleni küzdelem az innováció segítségével* címmel rendezett INVERT zárókonferenciáról

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 90** PAP ANDREA
Az uniós és a nemzetközi jog hatásai a magyar bünszervezet-fogalom változására

KÖNYVAJÁNLÓ

- 98** Válogatás a szakirodalomból

A kreditrendszer

ALAPVETÉS

„A modern büntetés-végrehajtási rendszerek alapvető rendeltetése a társadalom védelme a bűnözéssel szemben azáltal, hogy a szabadságelvonással járó büntetéseket és intézkedések végrehajtása során elősegítik a fogvatartottak társadalomba való beilleszkedését. Ezt a rendeltetést – a jelenlegi társadalmi fejlettségi szinten – leghatékonyabban az olyan emberközpontú és közösségi irányultságú börtönrendszerek képesek betölteni, amelyek egyaránt szolgálják a fogvatartott – mint ember – és a társadalom – mint közösség érdekeit.”¹

Publikációnkban egy frissen bevezetett jogintézmény, a kreditrendszer vizsgálatára irányuló kutatásunk eredményeit összegezzük, amely nem kevesebb, mint 18 629 fogvatartott életét érinti.²

A kreditrendszer egyik kardinális célja, hogy a fogvatartottak reintegrációja sikerrel menjen végbe, miközben elősegíti a magatartásuk progresszív módon történő javulását, hiszen a rabok – együttműködő magatartásuktól függően – akár csökkenthetik is büntetésük idejét. *„A börtönreform legfontosabb része, hogy a jelenlegi rendszert meghatározó végrehajtási fokozatok háttérbe szorulnak és a szerepük átalakul. Sokkal inkább az elítélt együttműködő magatartása lesz az, ami a végrehajtás jellegét meg fogja határozni”³* – nyilatkozta Somogyvári Mihály bv. ezredes.

* NAGY Anita, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem ÁJK; KOHÁN Ádám, fogalmazó, Miskolci Törvényszék

¹ CSORDÁS Sándor – CSORDÁS Dóra: Az emberközpontú és közösségi irányultságú börtönrendszerek főbb jellemzői. *Börtönügyi Szemle*, 2007/1., 1. o.

² KUNSTÁR Csaba: Börtönreform Magyarországon: januártól krediteket gyűjtenek a rabok. *Index*, 2023. július 17., <https://index.hu/belfold/2023/07/17/borton-buntetes-vegrehajtas-oroszagos-parancsnoksaga-somogyvari-mihaly-konya-istvan-bortonreform/>

³ Uo.

E jogintézmény egyfajta jutalmi rendszer, amely a kategóriák tekintetében kimondottan hozzájárul a példás magatartás elősegítéséhez, valamint a későbbi társadalomba való reintegráció maradéktalan megvalósulásához. A jogpolitikai cél arra irányul, hogy elősegítse a büntetés-végrehajtási rendszer eredményes működését, amely egy olyan rendszerként nevesíthető, *„mint a társadalom egyik szervezeti és működési rendszerének hatásmechanizmusa, ami a fogvatartottak beilleszkedésének elősegítésére irányul. Az egész rendszer ennek megfelelően épül fel, egyes elemei az ezt szolgáló alapelvek szerint működnek.”*⁴

A KREDITRENDSZER BEVEZETÉSÉHEZ VEZETŐ ÚT

*„Az államnak a társadalom védelme érdekében fenn kell tartania a közrendet és a közbiztonságot, üldöznie kell a bűncselekményeket, meg kell büntetnie az elkövetőket, és végre kell hajtania a büntetéseket. Mindez az állam büntető hatalmát jelenti. A büntető hatalom gyakorlása jogilag szabályozott módon történik, melyet a büntető jogterület szabályoz. A büntető jogterületet egymáshoz szorosan kapcsolódó, de mégis elkülönült jogágak alkotják, úgymint a büntető anyagi jog, a büntető eljárásjog és a büntetés-végrehajtási jog.”*⁵

A kreditrendszer jogintézményének bevezetéséről 2024. március 1-jétől beszélhetünk, amikortól a korábban alkalmazott rezsimeket felváltotta az újonnan integrált kreditrendszer jogintézménye. Ezen jogintézmény a fokozatokhoz rendelt korábbi kilenc rezsimből álló rendszert váltja fel, ami voltaképpen egy rugalmasabb, az elkülönítési szabályok kötöttségét minimalizálva, öt különböző kategóriából álló, a fogvatartottak biztonsági és fogva tartási kockázatára is reagáló rendszer.⁶ A 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól (a továbbiakban: IM rendelet) kifejezetten deklarálja, hogy *„A kategória- és kreditrendszer olyan tevékenység- és teljesítményalapú értékelési rendszer, amelyben a kategóriabesorolás és az előmenetel az elítélt magatartásán, együttműködési hajlandóságán és a foglalkoztatásban való részvétele motivációján alapul, és annak folyamatos fenntartását, illetve fejlesztését célozza. Az egyes kategóriákban a Bv. tv. 98. § (3) bekezdésében meghatározottak szerint egyéniesített életkörülmények kialakítására kerül sor.”*⁷

⁴ CSORDÁS S. – CSORDÁS D.: i. m.

⁵ Uo.

⁶ SEREG András: Salátatörvénybe foglalt börtönreformot tárgyal a parlament. *Index*, 2023. május 2., <https://index.hu/belfold/2023/05/02/buntetes-vegrehajtas-elitelttek-orszaggyulesbortonreform/>

⁷ IM rendelet, 33. § (2)–(3) bekezdés

Ugyanakkor a pró oldal mellett a contra körülményekről is szükséges szót ejteni, hiszen nem csupán kreditszerzés, hanem kreditvesztés is végbe mehet, melynek következményeképpen vissza is sorolhatják őket egy kedvezőtlenebb kategóriába.

AZ ÚJ ÖTFOKOZATÚ BESOROLÁSI RENDSZER

A szabadságvesztés letöltésének végrehajtási fokozatokban (fegyház, börtön, fogház) történő megállapítása hosszú ideje meghatározza a hazai büntető igazságszolgáltatási gyakorlatot, ezzel is deklarálva az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyát, illetve az elkövető személyében rejlő társadalomra veszélyességi szintjét is.⁸ Azonban ez a struktúra az elítéltek szakmai szempontú csoportosítását meglehetősen megnehezíti a végrehajtás során, ennek következményeképpen diszfunkciót eredményez.

„A három végrehajtási fokozathoz ugyanis fokozatonként további három-három végrehajtási rezsim kapcsolódik, ami az elkülönítési szabályok merev érvényesítéséhez vezetett.”⁹

Az új, ötfokozatú kategorikus alapon nyugvó besorolási rendszert immáron figyelembe veszi az elítéltek biztonsági és fogva tartási kockázatát is, *„ahol az egyes (I.) kategória a legkedvezőbb és az ötös (V.) kategória a legszigorúbb, valamint mindenki a kategóriájának megfelelően részesülhet előnyökben”¹⁰.*

Az új kreditrendszer bevezetése során a büntetőítélet részeként megmaradnak a korábban felsorolt végrehajtási fokozatok, azonban garanciális elemként csupán az elítéltek kezdeti besorolásának kereteit határozzák meg. A keretrendszeren belül a büntetés-végrehajtási szervezet jogosult érvényesíteni a saját besorolási és elkülönítési szempontrendszerét, amely figyelembe veszi a fogvatartottak:¹¹

- magatartását,
- együttműködési készségét,
- reintegrációs hajlandóságát,
- kriminológiai jellemzőit,
- visszaesési és fogva tartási kockázatát, valamint
- az általuk elkövetett bűncselekmény súlyát.

⁸ SEREG András: i. m.

⁹ Uo.

¹⁰ MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG: Fontos változás a börtönökben: kategóriák és kreditpontok – tájékoztatóink. *Helsinki.hu*, 2024. március 6., <https://helsinki.hu/fontos-valtozas-a-bortonokban-kategoriak-es-kreditpontok-tajekoztatoink/>

¹¹ SEREG A.: i. m.

Az egyes kategóriák maguk után vonják a bennük rejlő különbségeket is. Mindezek alapján az egyes kategóriákban eltérő az elítélt őrzése, elkülönítése, felügyelete és ellenőrzése, intézetben belüli életrendje és mozgása, szabad levegőn tartózkodásának helyszíne és rendje, a kapcsolattartási formák gyakorisága és mértéke, a személyes szükségleteire fordítható összeg, továbbá az igénybe vehető többlétszolgáltatások és a magánál tartható tárgyak köre is.¹²

AZ ELÍTÉLTEK ÁLTAL GYŰJTHETŐ KREDITPONTOK

A reform másik újdonsága a *kreditrendszerbe beépített kreditpontok* megjelenése, amelyek motivációs eszközként hivatottak a gyakorlatban megjelenni. A kreditpontok célja, hogy az elítéltek egyes kategóriák közötti mozgása kiszámítható és ütemezett keretek között menjen végbe. A kezdeti besorolást követően ugyanis az elítéltek kreditpontokat gyűjthetnek, ami alapján megnyílik előttük a lehetőség, hogy kedvezőbb kategóriába kerülhessenek, ahogyan pontvesztés esetén a visszaesés kockázata fenyegeti őket.¹³ A kormány jogpolitikai célja elsőként egy olyan rendszer megalkotása volt, mely képes erősíteni az elítéltek felelősségvállalását, ugyanakkor érdekelté teszi őket a végrehajtás rendjének megtartásában és a reintegrációs terv gyakorlati realizálásában.¹⁴ Vagyis elmondható, hogy a kreditrendszer a jogkövető és példás magatartást részesítené előnyben.

Az elítéltek kategorikus besorolásának leglényegesebb motivációs eleme – ami kialakítja a kategóriákban való előrejutás iránti vágyat – nem más, mint az elérhető kedvezmények, amelyek az egyes kapcsolattartási formákat érintik.¹⁵ Ezen rendelkezés mögött rejlő jogalkotói szándék értelmében a fogvatartottak által tanúsított jó magaviselet, együttműködési készség, vagy reintegrációs tevékenységben való aktivitásuk ily módon kerülne kompenzálásra.¹⁶ Az egyes kategóriákban való előrejutás maga után vonja a kapcsolattartási formák gyakoriságának és időtartamának a progresszív növekedését, mely esszenciális tényezőként tartható számon. A törvényjavaslat indokolása szerint ez a progresszív besorolási rendszer lényege. Ennek ellentétes pólusán pedig a fegyelemsértés kerül előtérbe, ez alapján fegyelemsértésnél a cselekmény súlyához igazodóan vonnának le kreditpontot.¹⁷ „*Garanciális szabályként a levonás arányosságát a büntetés-végrehajtási bíró a felülvizsgálati kérelem elbírálásakor vizsgálná felül.*”¹⁸

¹² Uo.

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.

MINDENKI MAGÁÉRT, AVAGY KEZÜKBEN A SORSUK

A kreditrendszer biztosítja a fogvatartottak számára a kreditszerzési lehetőséget abban az esetben, ha a listázott és felkínált programokon részt vesznek, így például oktatásra járnak – legyen az általános-, közép-, vagy felsőfokú, vagy szakmaképzés-, esetleg közösségi vagy hitéleti munkát végeznek, munkáltatásban, szabadulásra felkészítő vagy konfliktus- és agressziókezelő programokon vesznek részt. Ezzel a proaktív tevékeny magatartással lehetőségükben áll a kreditszerzésen túl akár még büntetésük idejének csökkentése is. Konklúzióként elmondható, hogy a pluszkredit megszerzése érdekében a fogvatartottaktól elvárt bizonyos szintű tevékeny magatartás tanúsítása. A korábban említett kezdeti besorolást követően az elítéltek lehetőségében áll további kreditpontok gyűjtése, vagy fegyelmi vétség elkövetésekor pontok vesztese, azon kockázat tudatában, hogy ez a kategóriában végbemenő visszasorolását jelentheti.¹⁹ Alapból elmondható, hogy a társadalmi igénynek megfelelően a bűncselekményért kiszabott büntetés a „rosszért rossz jár” követelménynek felel meg.²⁰ *„Maga a büntetés nem súlyosítani kívánja a szabadság elvesztésével járó következményeket, hanem – a megelőzés elsődleges törvényi célja mellett – elősegíteni az elítélt beilleszkedését a társadalomba.”*²¹ Ahogyan azt egy korábbi interjúban Kónya István megfogalmazta: *„...ennek lesz a korábbiaknál hatékonyabb eszköze az elítéltek említett motiválása, amely az általuk tanúsított pozitív, kreatív együttműködésüket, teljesítményüket tőlük függően az életminőségük elérhető javulását honorálja.”*²²

A BEVEZETETT ÖT KATEGÓRIA

„A 2013-ban elfogadott büntetés-végrehajtási kódex új alapokra helyezte a szabadságvesztés végrehajtásának rendszerét, amelyben nagyobb szerepet kapott az egyéniesítés, a progresszív szemléleten alapuló és az elítélt személyéhez igazodó komplex kockázatelemzési és kezelési rendszer. Ugyanakkor az elmúlt 10 év végrehajtási, szakmai tapasztalatai alapján eljött az idő a rendszer továbbfejlesztésére” – nyilatkozta Kónya István, az Igazságügyi Minisztérium miniszteri biztosa és a Kúria nyugalmazott elnökhelyettese, aki közreműködött a törvény előkészítésében is. Hozzátette: a büntetés-végrehajtási intézeteken belül nem léteznek majd fokozatok, hanem a kreditrendszernek köszönhetően kategóriákat vezetnek be, melyekben a fogvatartottak számára biztosított az előmenetel vagy éppen a visszaesés lehetősége a viselkedésük függvényében.²³ *„A hatályos*

¹⁹ KUNSTÁR Cs.: i. m.

²⁰ Uo.

²¹ Uo.

²² Uo.

²³ Uo.

*szabályozás a fokozatok szerinti elkülönítés merev érvényesítésével megnehezíti a büntetés-végrehajtási szervezet erőforrásainak hatékony kihasználását, a büntetési célok, az egyéniesítés hatékony érvényesítését.*²⁴

A REZSIMRENDSZERT RÉSZBEN FELVÁLTÓ KREDITRENDSZER

MI IS AZ A KREDITRENDSZER?

A kreditrendszer tulajdonképpen nem jelent mást, mint az elítéltek büntetés-végrehajtási intézeten belül történő besorolását. Azon elítéltek, akik a módosítást megelőzően is a büntetés-végrehajtási intézetben tartózkodtak, azokat legkésőbb május 30. napjáig átsorolták. Fontos hangsúlyozni, hogy aki március 1-jét követően kerül be az intézetbe, azt mindenképpen az új kreditrendszer szabályai szerint sorolják be. A kreditrendszert megelőzően az, hogy például mennyit telefonálhatott egy héten az elítélt, nem más határozta meg, mint a végrehajtási fokozata és a rezsimbe történő besorolása.²⁵

Összegzőképpen elmondható, hogy a több mint százéves múlttal rendelkező végrehajtási fokozatok és az ezek esszenciális részét képező rezsimrendszer kötöttségét egy felettebb simulékony és eleven végrehajtási mechanizmus váltja fel.

A kategóriák relevanciájában fontos elmondani, hogy öt fokozatról beszélhetünk, ahol az egyes (I.) kategória jelenti a legkedvezőbb pozíciót az elítélt számára, ugyanakkor ebből az ötös (V.) kategória realizálja a legszigorúbb bánásmódot az elítélt szemszögéből. Természetesen a kategorikus bontás és az ezzel megvalósuló különbségtétel alapján mindenki a kategóriájának megfelelően részesülhet előnyökben.

A kreditrendszer kiüresíti a rezsim jogpolitikai céljait és ezzel megszünteti az azok mögött rejlő létjogosultságot, de csak és kizárólag az elítéltek relevanciájában, ugyanis a rezsim megfelelő szabályozása továbbra is a joggyakorlat része a letartóztatottak tekintetében.

Továbbá – a kivétel erősíti a szabályt alapon – még két csoport elkülönítése szükséges a letartóztatottak halmaza mellett, ahol továbbra is a rezsim szabályrendszere realizálódik:

- az elzárások (büntetőjogi, rendbíróság helyébe lépő),²⁶ és
- a közérdekű munka és a pénzbüntetés helyett szabadságvesztést töltek²⁷ tekintetében.

²⁴ Uo.

²⁵ MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG: i. m.

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

A jogintézmény újdonsága szükségképpen maga után vonta a tájékoztatás megfelelő szintre emelését. Azon elítéltek számára, akik már töltik a büntetésüket, a „*Melyik korábbi rezsím milyen kategóriába kerül?*” című dokumentum²⁸ nyújt megfelelő tájékoztatást (1. számú táblázat).

1. számú táblázat: Melyik korábbi rezsím milyen új kategóriába kerül?²⁹

Végrehajtási fokozat/rezsím		Átváltáskori kategória
Fogház	Enyhébb	I.
Fiataikorúak fogháza	Enyhébb	
	Általános	
Fogház	Általános	II.
Fiataikorúak fogháza	Szigorúbb	
Börtön	Enyhébb	
Fiataikorúak börtöne	Enyhébb	
	Általános	
Fegyház	Általános	III.
Börtön	Szigorúbb	
Fogház	Enyhébb	
Fiataikorúak börtöne	Enyhébb	
Fegyház	Általános	IV.
Börtön	Szigorúbb	
Fegyház	Szigorúbb	V.

A dokumentum rögzíti, hogy miként sorolják az elítélteket kategóriákba a korábbi (enyhe, általános, szigorú) rezsimékből. Ezen átsorolás azon elítéltekre vonatkozik, akik 2024. március 1. előtt, azaz a kreditrendszer bevezetését megelőzően már megkezdték büntetésüket. Annak érdekében, hogy az új rendszer integrálódása a joggyakorlatba zökkenőmentesen valósuljon meg, a jogalkotó határidőt állított az intézetekkel szemben, melyben kötelezte a létesítményeket, hogy a kategóriákba sorolást 90 napon belül valósítsák meg, ezzel végső időpontként meghatározva 2024. május 30-át.³⁰

A kreditrendszer élő jogintézményi minőségét mi sem szemlélteti jobban azon ténynél, hogy a már büntetését töltő elítélt az átsorolási határidő alatt is

²⁸ MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG – FECSKE ALAPÍTVÁNY: Melyik korábbi rezsím milyen kategóriába kerül? *Helsinki.hu*, 2024. március 6., https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2024/03/MHB_FECSKE_1_rezsimbol_kategoriakba_tajekoztato.pdf

²⁹ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (2024. III. 1-jétől hatályos állapot, a továbbiakban: Bv. tv.) 436/B. § (1) bekezdés alapján.

³⁰ MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG: i. m.

szerezhet kreditpontokat, amiről a BFB a besorolástól számított első összesítéskor dönt. Továbbá nem hagyható figyelmen kívül azon körülmény sem, hogy ha az elítelt a korábban részletezett időpontig egy évet már letöltött szabadságvesztéséből, abban az esetben a megszerzett kreditpontok alapján kategória-előresorolásra is sor kerülhet.³¹

Az elítéltek szemszögéből kardinális az átsorolásról való időbeni tájékoztatás. Ha az átsorolás megtörténik, arról a bv. intézetnek minden esetben tájékoztatnia kell a fogvatartottat, azonban a tájékoztatásra jogszabály nem deklarál különösebb rendelkezést.³² A tájékoztatáson túl fontos nyilvántartási kötelezettség terheli a bv. intézetet, mely kapcsán mindenképpen szükséges megemlíteni a fogvatartotti nyilvántartást: „A fogvatartotti nyilvántartásban az elítéltnak mind a korábbi rezsimbe sorolását, mind a kategória-megfeleltetését fel kell tüntetni.”³³ Ha az intézet az átsorolás szabályait (a továbbiakban: megfeleltetési szabályok) nem megfelelően alkalmazta, akkor az elítelt a bv. intézet parancsnokánál panasszal élhet. „Az elítelt megszerzhető kreditpontok számát és a kategória-előresorolás ütemezését a kategória besorolás és a szabadságvesztés még végrehajtásra váró tartama, továbbá, ha az elítelt folyamatosan több szabadságvesztést tölt, ezek együttes tartama alapján kell kiszámolni.”³⁴ A megfeleltetési szabályok, valamint a tájékoztató is a Bv. tv. 436/B. §-ának megfelelően kerülnek megfogalmazásra.

A KATEGÓRIA-BESOROLÁS ALAPVETŐ JOGPOLITIKAI FUNKCIÓJA ÉS AZ ANNAK KÖVETKEZMÉNYEKÉPPEN FELMERÜLŐ ETIKAI KÉRDÉSEK

Ahogyan az a korábban felsorakoztatott tényekből is következtethető, a fogvatartotti klasszifikáció fundamentuma az elítéltek kriminológiai attribútumain alapuló kategória-besorolás. A klasszifikáció lényegében az elítéltek társadalomra jelentett veszélyességét, valamint a bv. intézetben prognosztizálható magatartásukat tükrözi.³⁵ A kreditrendszer vonatkozásában elmondható, hogy ezen kategória-besorolás realizálja a fogvatartottak együttes elhelyezésének potenciálját, valamint a végrehajtás rendjének szigorúságát. Az elítéltek kezdeti felosztását követően a kategória-besorolás jelöli ki számukra az előrehaladás lehetőségét a kategória-rendszeren belül, melyből következik az előmenetel potenciális időtartama, vagyis, hogy milyen fogvatartotti pálya befutása valósítható meg egy elítelt relációjában.³⁶ A kezdeti kategó-

³¹ MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG – FECSKE ALAPÍTVÁNY: i. m.

³² Uo.

³³ Uo.

³⁴ Uo.

³⁵ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: *Kategória-besorolás oktatási anyag*. BVOP, Budapest, 2024, 3. o.

³⁶ Uo.

ria-besorolás folyamata számos hatást von maga után, úgymint az országos adatok alakulása, továbbá hatást gyakorol a szállítások rövid és középtávú volumenére, a speciális részlegeket érintő töltöttségi szintre és annak összetételére is.³⁷ Ebből is láthatjuk, hogy ezen jogintézmény a maga egyszerűségében mégis kimondottan nagy fokú komplexitással bír, amelynél nélkülözhetetlen a módszertani egységesség és az azonos szakmaetikai elvek szerinti működés gyakorlatban történő maradéktalan realizálása.

*„A jogszabály a végrehajtási fokozatokhoz – mint garanciális elemekhez – köthetően határozza meg, hogy főszabály szerint kit, milyen kategóriába kell és lehet besorolni.”*³⁸ Ugyanakkor a jogszabály szerint egyes esetekben, illetve bv. bírói felülvizsgálat mellett egyaránt megengedett az enyhébb, valamint a szigorúbb irányba mutató eltérés lehetősége a fő szabály által meghatározott kategóriáktól.

Összességében elmondható, hogy *„különösen fontos szakmai és jogi felelősség is hárul azokra, akik a kezdeti kategória-besorolás gyakorlatát végzik a döntések előkészítése, a kockázatok felmérése és a kategória-besorolások határozathozatala kapcsán”*³⁹. Ennek következményeképpen elkerülhetetlen kitérni a kategória-besorolást érintő etikai alapelvekre is, melyek szakmai támaszként, zsinórmértékként szolgálhatnak a döntések meghozatalában.⁴⁰

A kezdeti kategória-besorolást érintően figyelembe kell venni a szabadságvesztés végrehajtását érintő alapelveket, úgymint:⁴¹

- a fokozatosság és a végrehajtás progresszivitásának elvét, és
- a végrehajtás egyéniesítésének elvét.

A szabadságvesztés végrehajtását érintő alapelvek érvényesülését követően a büntetési célok érvényesítésének az elősegítése kell, hogy megvalósuljon, a következők szerint:⁴²

- Az elítéltek fő szabály szerinti besorolásától eltérő szigorítás vagy enyhítés csakis a szabadságvesztés-végrehajtását érintő elvek és joghátrányok érvényesítése mellett lehetséges, mely minden esetben indokolási kötelezettség mellett tehető meg.
- A kezdeti kategória-besorolás fundamentuma kizárt, hogy bármely személyhez vagy bizonyos bűncselekményekhez köthető előítéleten alapuljon.

³⁷ Uo.

³⁸ Uo.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Uo.

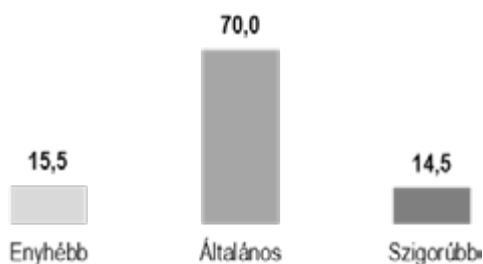
⁴² Uo.

- A besorolás folyamatánál a társadalom védelmét és a bv. intézet biztonságát kell prioritásként kezelni.
- „A visszaesési kockázatok kezelése érdekében kezdeti kategória-besorolás keretében van lehetőség beavatkozási irányokat meghatározni. Mindazonáltal a társadalmi reintegráció elősegítése, a normalizáció, a nyitottság, valamint a felelősség és az önbecsülés elve kategória-besorolásból következően, de a kreditrendszer adta előmenetelben kell kiteljesedjen.”⁴³
- „Ha az elítéltekre irányuló döntések bv. intézeti vagy szervezeti szempontból relevánsak, úgy első körben szervezeti, majd agglomerációs, végül bv. intézeti érdekek alapján kell a döntéseket meghozni.”⁴⁴

A KATEGÓRIÁBA SOROLÁS GYAKORLATBAN TÖRTÉNŐ REALIZÁLÓDÁSA

A kategória-besorolás alapja többek között a bíróság által meghozott ítéletben meghatározott végrehajtási fokozat. Ez határozza meg, hogy az elítélt besorolása fő szabály szerint melyik kategóriába lehetséges és melyikbe nem. A rezsimek tekintetében elengedhetetlen némi statisztikai adat ismertetése, amely szemlélteti a rezsimek eloszlását, ebből következtethetünk a bűnelkövetők rezsimeiben lévő számáról, százalékos arányban (1. számú ábra).

1. számú ábra: A rezsimek eloszlása (%)⁴⁵

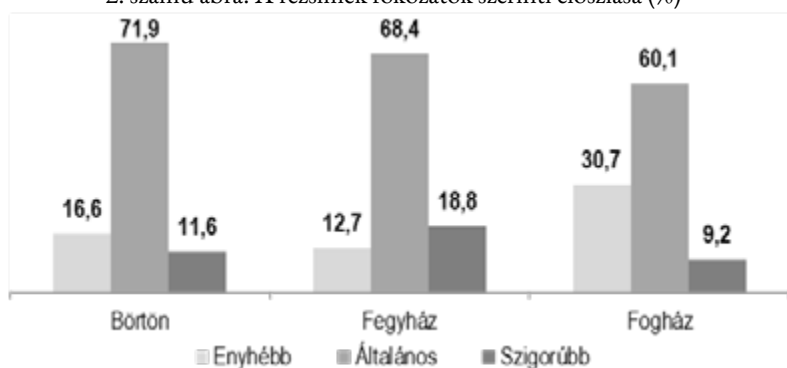

A rezsimek eloszlásán túl fontos a fokozatok szerinti megoszlás ismertetése is, ami a rezsimeken belül differenciáló fokozatok relációjában mutatja be, hogy mely fokozatok tekintetében hogyan megy végbe a három aspektus szerinti eloszlás.

⁴³ Uo. 4.o.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Forrás: SOMOGYVÁRI Mihály: *A kategória és kreditrendszer*. Prezentáció. BVOP Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet, Budapest, 2024

2. számú ábra: A rezsimek fokozatok szerinti eloszlása (%)⁴⁶

A fő szabálytól való eltérést az enyhébb kategóriák tekintetében csak meghatározott esetekben engedi meg a jogalkotó, ugyanakkor a szigorúbb kategóriába való besorolás esetén bv. bírói kontrollhoz van kötve a döntés meghozatala.⁴⁷ A korlátozások szemléltetésére leginkább a 2. számú táblázat szolgálhat segítségül.

2. számú táblázat: Kezdeti besorolási lehetőségek és azok korlátozásai⁴⁸

Kategória	Fogház	Börtön	Fegyház
V.	Kezdeti besorolásba nem kerülhet	Bv. bírói felülvizsgálat mellett	Fő szabály szerinti besorolás
IV.	Bv. bírói felülvizsgálat mellett	Fő szabály szerinti besorolás	
III.	Fő szabály szerinti besorolás		
II.		Ha az elítéltet első alkalommal ítélték nem személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt három évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztésre, vagy legalább egy évet töltött letartóztatásban	Kezdeti besorolásba nem kerülhet
I.	Ha az elítéltet első alkalommal ítélték szabadságvesztésre, amelynek a tartama az egy évet nem haladja meg	Kezdeti besorolásba nem kerülhet	

⁴⁶ SOMOGYVÁRI M.: i. m.

⁴⁷ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 5. o.

⁴⁸ Uo.

Ezen tényezők szem előtt tartásával az elítéltek tényleges kategória-besorolása jogszabály által deklarált kockázatelemzési vizsgálatot követően, annak eredményeképpen kerül meghatározásra. „*Fontos működési elem, hogy kategória-besorolás mellett az elítéltek számára speciális programokba vagy speciális részlegekre való bevonásra is javaslatot lehet tenni, azaz a kockázatok felmérése mellett, kezelési javaslatok előirányzása is cél.*”⁴⁹ Mindezek alapján a kettős célt szem előtt tartva és annak megfelelően a kockázatelemzési és reintegrációs programok kiválasztását elősegítő vizsgálat az alábbi módszertani szempontok⁵⁰ figyelembevételével lehetséges:⁵¹

- Az elítélt által elkövetett bűncselekmény jellemzői
- A szabadságvesztés-büntetés tartama, illetve annak hátralévő része és végrehajtási fokozata
- Az elítélt kriminológiai jellemzői
- Az elítélt visszaesési és fogva tartási kockázata
- Az elítélt korábbi fogva tartása során tanúsított magatartása
- Az elítélt kockázatelemzési vizsgálat során tanúsított magatartása

Ezeket az aspektusokat a Bv. tv. határozza meg, melyből eredően a besorolások meghatározását tartalmazó döntések mindegyike, valamint a bírói felülvizsgálatok is ezen aspektusok alapján visszavezethetők. „*A fenti hat szempont közül az elítéltek visszaesési és fogva-tartási kockázata egy önálló, külön kockázatelemzési rendszer eredménye, mely a kategória-besorolás mellett elsősorban a kockázatok csökkentésére irányul és reintegrációs programok kiválasztását segíti elő.*”⁵²

A SZEMPONTOKBÓL SZÁRMAZÓ KÖVETKEZMÉNYEK

A szempontok figyelembevétele és vizsgálata után meghatározott eredmények születhetnek:⁵³

1. Alapesettől kedvezőbb kategória
2. Alapesetektől a szigorúbb kategóriába
3. Alapesetektől szigorúbb kategória

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Bv. tv. 92. § (2) bekezdés

⁵¹ Uo. 5. o.

⁵² BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 5–6. o.

⁵³ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól (a továbbiakban: IM rendelet) 30/A. §

Alapesettől kedvezőbb kategória

„Ha a kockázatelemzési vizsgálat nem tár fel ennek ellentmondó körülményt, valamint a számára felkínált lehetőségek kapcsán együttműködő volt, a letartóztatás alatt enyhe vagy általános rezsimbe volt sorolva, illetve várhatóan együttműködő magatartást fog tanúsítani. Ha a kockázatelemzési vizsgálat nem tár fel ennek ellentmondó körülményt, az elítélt a számára meghatározható kedvezőbb kategóriába sorolható.”⁵⁴

Alapeseti szigorúbb

A fogvatartott akkor kezdi meg a bv. intézeten belüli büntetésének végrehajtását alpból szigorúbb kategóriában, ha:⁵⁵

- A Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pontjában meghatározott személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt ítélték el.
- Visszaeső, különös visszaeső.
- A visszaesési és fogva tartási kockázati értéke közepes vagy magas.
- A letartóztatása vagy a korábbi fogva tartása során súlyos fegyelemsértést követett el, ide nem értve, ha emiatt ítélték el.
- A kockázatelemzési vizsgálat során nem volt együttműködő.

Alapesetnél szigorúbb⁵⁶

- Magatartása a személyi állománnyal szemben kirívóan szembehelyezkedő volt, a kapott fegyelmi fenyítése személy elleni erőszakos jellegű volt, szökésre, szökési kísérletre megalapozott információ vált ismertté.
- Tízévi vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztés mellett személy elleni erőszakos bűncselekményt követett el.
- Többszörös, illetve erőszakos többszörös visszaeső, vagy újabb bűncselekményét a reintegrációs őrizete vagy a feltételes szabadságra bocsátása alatt követte el.
- A visszaesési és fogva tartási kockázati értéke magas.
- A vizsgálat során az együttműködést megtagadja.

⁵⁴ SOMOGYVÁRI M.: i. m.

⁵⁵ IM rendelet 30/A. §

⁵⁶ Uo.

A KATEGÓRIA-BESOROLÁST VÉGZŐ SZERVEZETI EGYSÉGEK

A kategória-besorolást a törvény különböző szervezeti egységek feladatává teszi a bv. intézetben belül. Következésképpen elmondható, hogy ha minél szigorúbb feltételekkel jár egy kategória-besorolásból adódó életrend, annál magasabb szintű szervezeti egység hozhat döntést a besorolásról.⁵⁷ Ez részben a garanciális célok megvalósulását segíti elő, részben pedig leválasztja a besorolást a végrehajtási folyamatról.⁵⁸ Mindezek alapján a kategória-besorolás nem más, mint egyfajta szakértői tevékenység, aminek szabályozása, egységes módszertana szolgálja a büntetési célok érvényesülését.⁵⁹ Ennek értelmében a) a felhívásra jelentkező, b) az elővezetésre került, vagy c) letartóztatottból a bírósági döntésben deklarált jogerős ítéletének megkezdése céljából átfogadott elítélt kockázatelemző, illetve az egyéb reintegrációs programokat és döntéseket elősegítő vizsgálatát (az ítélet fundamentumaként szolgáló bűncselekménytől vagy az ítéletek összességének hosszától függően) az alábbi szervezeti egység végzi:⁶⁰

1. *A KKMI végzi el*, ha
 - A fogvatartottat a Btk. XIX. fejezetébe tartozó (a nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni) bűncselekmény (bármely elkövetői alakzatának tekintetében) vagy abban az esetben, ha a Btk. 160. § (2) bekezdése szerint minősülő emberölés tettesként (tehát elkövetőként, vagyis tettesként, közvetett tettesként és társtettesként egyaránt) történő elkövetése miatt ítélték szabadságvesztésre, annak tartamára⁶¹ való tekintet nélkül,⁶² vagy
 - ha az elítéltet az ítéletben tizenöt évi vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztés végrehajtására ítélték bármely bűncselekmény elkövetése miatt,⁶³ vagy
 - „ha az elítélttel szemben újabb vagy összbüntetésként megállapított, a fenti feltételeknek megfelelő (Btk. XIX. fejezetbe tartozó vagy 160. § (2) bekezdés szerint minősülő, illetve legalább tizenöt év tartamú) szabadságvesztést kell végrehajtani, kivéve, ha az összbüntetésbe⁶⁴ foglalt alapítélet tekintetében a KKMI a vizsgálatot már elvégezte.”⁶⁵

⁵⁷ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 6. o.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Bv. tv. 92. § (3) bekezdés aa) pont

⁶² BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 6. o.

⁶³ Bv. tv. 92. § (3) bekezdés ab) pont

⁶⁴ Bv. tv. 92. § (4) bekezdés

⁶⁵ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 7. o.

2. *A KKMI agglomerációs szervezet látja el* ezen feladatot abban az esetben, ha
 - az elítélt által elkövetett bűncselekmény azon bűncselekmények körébe tartozik, melyek már nem vonhatók a KKMI kockázatelemzési feladatkörébe, valamint
 - szabadságvesztés vagy több szabadságvesztés esetén azok kumulált tartama, illetve a Btk. 92–92/B. §-a szerinti beszámítás esetében a még végrehajtásra váró tartama az öt évet túllépi, több ítélet esetén függetlenül attól, hogy az összesített időtartam átlépi-e a tizenöt⁶⁶ évet,⁶⁷ vagy
 - „ha az újabb szabadságvesztés vagy több újabb szabadságvesztés esetén – amennyiben az értesítőlapok egy éven belül érkeztek be – azok együttes tartama, illetve a Btk. 92-92/B. §-a szerinti beszámítás esetén a még végrehajtásra váró tartama az öt⁶⁸ évet meghaladja, és az elítélt I. vagy II. kategóriába van sorolva.”⁶⁹
3. *Az elítélt elhelyezése szerinti bv. intézeti BFB végzi*, ha
 - az elítélt által elkövetett bűncselekmény típusa vagy a bűncselekmény konzekvenciájaként kiszabott szabadságvesztés időtartama alapján a vizsgálat nem a KKMI vagy a KKMI agglomerációs egységének a feladatköre⁷⁰ összességében nem a Btk. XIX,⁷¹ fejezetbe tartozó vagy 160. § (2) bekezdés szerint minősülő, és öt év vagy kevesebb tartamú,⁷² vagy
 - az anya-gyermekek részlegre helyezték az elítéltet,⁷³ vagy
 - az elítélttel szemben újabban kiszabott szabadságvesztés végrehajtását vagy összbüntetesként kiszabott szabadságvesztés végrehajtását kell végrehajtani, és az összbüntetésbe foglalt alapítélet a KKMI⁷⁴ kockázatelemzési feladatkörébe tartozott, és a KKMI a vizsgálatot korábban már elvégezte.⁷⁵
 - Összességében elmondható, hogy az eddigi évek során kialakult gyakorlatnak megfelelően a KKMI végzi továbbra is bizonyos meghatározott elítélti csoportok kockázatelemzését, azonban immáron kiegészítve.

⁶⁶ Bv. tv. 92. § (3) bekezdés b) pont

⁶⁷ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 7. o.

⁶⁸ Bv. tv. 97/A. § (4) bekezdés b) pont

⁶⁹ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 7. o.

⁷⁰ Bv. tv. 95. § (4) bekezdés a) pont

⁷¹ Btk. XIX. fejezet (A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények)

⁷² BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 7. o.

⁷³ Bv. tv. 95. § (4) bekezdés b) pont

⁷⁴ Bv. tv. 95. § (4) bekezdés c) pont

⁷⁵ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 7. o.

szülve a kategória-besorolással.⁷⁶ Ezzel párhuzamosan a többi, nem a KKMI feladatkörébe tartozó elítélti kör kockázatelemzése két szinten realizálódik. Ez a két szint „átmenetet képez a KKMI mint önálló intézet koncepciója és a gyakorlatban megvalósuló bv. intézeti kockázatelemzés között”⁷⁷.

A KATEGÓRIA-BESOROLÁS MÓDSZERTANA

A kategóriába sorolás, mint ellátandó új feladat, nagy szakmai tudást és felkészültséget igényel, még akkor is, ha a rezsimszisztem mint előzményintézmény kellő alappal szolgál(t). „Az egyéniesítést szolgáló kategóriarendszer a KEK rendszerre épülve az elítélte életrendjének szigorúságát, az elérhető kedvezmények körét és mértékét, valamint a szabad élethez viszonyított lehetőségeket lépcsőzetesen bővülő rendszerben valósítja meg.”⁷⁸ A kategóriába sorolás feladata sokkalta árnyaltabb, mint ahogyan azt elsőre gondolnánk. Számos aspektus van, melyet végre kell hajtani annak érdekében, hogy ez a jogintézmény ténylegesen képes legyen a jogpolitikai célok végrehajtására, egy szervezett struktúra és működési rendszer kiépítésére és fenntartására. A feladat magában foglalja a „befogadási, fogva-tartási és visszaesési kockázatok felmérésére vonatkozó feladatokat, emellett szorosan kapcsolódik a KKMI alapkoncepciójához tartozó klasszifikációs működéshez”⁷⁹. A kategóriába sorolás elvégzésénél fontos a személyi feltételek biztosítása, melynek értelmében olyan emberekre, szakemberekre van szükség, akik rendelkeznek azon tudással, mely szoros összefüggésben áll a bv. szervezet sajátosságaival, a bv. intézet működésével, valamint rendelkezniük kell a humán faktor tekintetében a megfelelő szintű empátiával, komplex látásmóddal.⁸⁰ Ezek az attribútumok garanciális elemként jelennek meg, amik esszenciálisak a megfelelő működéshez, a panaszok számának redukálásához és a törvénymódosítás céljaihoz.⁸¹

Lényegében a jogszabály két kockázatelemzést értelmez, melyek kapcsán elmondható, hogy az egyik a másik részeleme. Az egyik a kategória-besorolás alapján képező „kockázatelemzési, valamint a reintegrációs programok kiválasztását elősegítő vizsgálat”, melynek aspektusait⁸² a törvény határozza meg.

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ IM rendelet 33. § (1) bekezdés

⁷⁹ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 9. o.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ Uo.

⁸² Bv. tv. 92. § (2) bekezdés

„Ezen szempontokon belül nevesíti a törvény az elítélt visszaesési és fogva-tartási kockázatának⁸³ felmérését, azaz a kockázatértékelést. Ugyanakkor a kockázatértékelést a szabadságvesztés során a biztonság és a rend fenntartása érdekében szükséges felülvizsgálni, indokolt esetben újra elvégezni.”⁸⁴

A kockázatelemzés hat fő szempontját jelöli ki a jogszabály, melyek a következő aspektusok:

- Az elítélt által elkövetett bűncselekmény jellemzői.⁸⁵ Ennek alapján kiemelkedő jelentőséggel bír az ítélet alapjául szolgáló, az elítélt által elkövetett bűncselekmény erőszakos vagy kiemelt tárgyi súlya, valamint, ha tartalmaz, akkor a minősítő körülmények, továbbá kardinális tényként nevesíthető, az elítéltre jellemző kiterjedt kriminalitás mértéke.⁸⁶
- Szabadságvesztés-büntetés tartama, illetve annak hátralévő része és végrehajtási fokozata.⁸⁷ „Azaz, hogy az elítélt milyen hosszú ítéletet vagy ítéleteket kapott, meddig kell a büntetés-végrehajtási rendszeren belüli tartózkodását tervezni. A végrehajtási fokozat pedig alapjaiban határozza meg, hogy kit milyen kezdeti kategóriába lehet sorolni.”⁸⁸
- Az elítélt kriminológiai jellemzői.⁸⁹ Az elítélt jogi és kriminológiai értelemben vett visszaesése, korábban elkövetett normaszegései, korábbi bűncselekményeinek jellege, fokozata.⁹⁰
- Az elítélt visszaesési és fogva tartási kockázata.⁹¹ „A felmérni kívánt visszaesési és fogva-tartási kockázatok (szuicidum, szerhasználat, agresszivitás, kiszolgáltatottság stb.) a jogszabály taxatívra rögzíti. Azaz a kockázati szintek felmérésének célja mindenki számára ismert és nyilvánosan deklarált. Az elítélt kockázati szintjei segíthetnek a kategória-besorolásban is, de kiemelten a biztonsági szükségletek és speciális programok/részlegek meghatározásában.”⁹²

⁸³ Bv. tv. 92. § (2) bekezdés d) pont

⁸⁴ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 10. o.

⁸⁵ Bv. tv. 92. § (2) bekezdés a) pont

⁸⁶ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 10. o.

⁸⁷ Bv. tv. 92. § (2) bekezdés b) pont

⁸⁸ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 10. o.

⁸⁹ Bv. tv. 92. § (2) bekezdés c) pont

⁹⁰ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 10. o.

⁹¹ Bv. tv. 92. § d) pont

⁹² BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 10. o.

A KATEGÓRIÁK NYÚJTOTTA JOGOSULTSÁGOK RENDSZERE

A kreditrendszer által állított kategóriák számos kedvezményt vonhatnak maguk után, ugyanakkor a kategóriák között megfigyelhető különbségek továbbra is szignifikánsak. A kedvezményeket a „Jogosultságok kategóriáinként” címmel készített dokumentum deklarálja.⁹³

Fontos megemlíteni, hogy a korábban említett szignifikáns különbségek a kedvezményeket illetően nagy hatást gyakorolhatnak a fogvatartott bv. intézetben belüli életére, ugyanakkor kiváló motívumként is szolgál a magatartások helyes irányba való terelésénél. Fontos továbbá rögzíteni, hogy a Látogató intézetben kívüli fogadása⁹⁴, a Kimaradás⁹⁵ és az Eltávozás⁹⁶ relevanciájában „a bv. intézet elhagyásával járó kapcsolattartási formákat csak az kérheti, akinek a büntetés egyharmada már letelt, vagy akit átmeneti részlegre helyeztek. És akkor is minden esetben kérelmezni kell a parancsnoktól, az ő engedélyével lehet ilyenén részt venni.”⁹⁷

A jogosultsági dokumentum rögzíti, hogy a kategóriákhoz milyen kapcsolattartási és egyéb, a benti életvitel minőségét meghatározó engedmények tartoznak kategorikusan lebontva. Fontos megjegyezni, hogy a kapcsolattartási formák közül nem mindegyik jár automatikusan: míg a telefonpercek automatikusan megnövekedtek, addig továbbra is mindig parancsnoki engedély kell a bv. intézetben kívüli látogatás, a kimaradás és az eltávozás esetében. Ugyanakkor a parancsnok mérlegelési jogkörére reflektálva csakis abban az esetben fontolja meg ezek engedélyezését, ha az elítélt már letöltötte a büntetésének legalább egyharmadát.⁹⁸ A fokozatosságra érdemes figyelni mivel eddig nagyon ritkák voltak ezek az intézetelhagyással járó kapcsolattartási formák, a biztonsági szempontokra hivatkozva ezeket legtöbbször nem engedélyezték.⁹⁹

Az engedélyezés kapcsán az elítélt számára ugyanakkor előnyt jelenthet, ha a „legkisebb kockázattal” járó intézetelhagyási formát kéri.¹⁰⁰ Ebben érdemes a kérelembe belefoglalni, hogy az elítélt szeretné bebizonyítani,

⁹³ MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG – FECSKE ALAPÍTVÁNY: Milyen jogosultságok tartoznak a kategóriákhoz? *Helsinki.hu*, 2024 március 6., https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2024/03/MHB_FECSKE_4_jogosultsagok_kategoriankent_tajekoztato.pdf

⁹⁴ Bv. tv. 178. § (1) bekezdés

⁹⁵ Bv. tv. 179. § (1) bekezdés

⁹⁶ Bv. tv. 180. § (1) bekezdés

⁹⁷ MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG – FECSKE ALAPÍTVÁNY: Milyen jogosultságok tartoznak a kategóriákhoz?... i. m.

⁹⁸ Uo.

⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰ Uo.

hogy ha engedélyezik az intézet elhagyását néhány órára és találkozhat a hozzátartozóival, akkor abban az esetben nem fog semmilyen probléma történni.¹⁰¹ Ugyanakkor fontos a bv. intézet számára megígérnie, illetve azt biztosítani arról, hogy időre és megfelelő állapotban fog visszatérni.¹⁰² A kreditrendszer tekintetében lehetőség nyílik arra, hogy pluszkrediteket gyűjtsenek az elítéltek, ilyen például, ha az elítélt az intézet elhagyását biztosító engedély során hat alkalommal tér vissza gond nélkül időre a bv. intézetbe, akkor lehetősége nyílik arra, hogy pluszkreditet szerezzen.¹⁰³ A kreditszerzési lehetőség nem csupán azért létezik, hogy az elítéltek jobb helyzetbe kerüljenek, hanem hogy magatartásuk progresszív fejlődését elősegítsék, ugyanakkor nem utolsó szempont, hogy maga a parancsnok is bízhat abban, hogy ha kiengedi a fogvatartottat, abból nem lesz baj, így a nagyobb „szabadságot” jelentő eltávozást és kimaradást is lehet a későbbiek folyamán kérvényezni.¹⁰⁴

Egy másik kulcsmondat, amely képes ahhoz hozzájárulni, hogy az intézet elhagyási engedélyt megkapja az, ha az elítélt leírja a kérelmében, hogy *„most azért kérem a látogató intézeten kívüli fogadásának lehetőségét megadni, hogy bizonyíthassam, érdemes vagyok arra, hogy esetleg a következő ünnepi időszakban (pl. karácsonyra) néhány nap eltávozást kaphassak”*¹⁰⁵.

KREDITSZERZÉSI LEHETŐSÉGEK AZ ÚJ JOGINTÉZMÉNY TEKINTETÉBEN

Az új kreditrendszer vonatkozásában nem csupán az integrációt biztosító dokumentumok kerültek megfogalmazásra, hanem a rendszeren belüli kreditszerzési lehetőségeket tartalmazó dokumentum is. A rendszeren belüli kreditszerzés kifejezetten kardinális az elítéltek számára, hiszen ez jelenti számukra az egyedüli lehetőséget arra, hogy a kategorikus felosztásban előrébb léphessenek, vagy esetleg ugyan ott maradhassanak. Ennek a dokumentumnak az elnevezése a „Tájékoztató a kreditrendszerről” címet viseli.¹⁰⁶

A tájékoztató kifejti, a kreditrendszernek az lényegében a jogpolitikai célja, hogy ha az elítélt megfelelő számú kreditet gyűjt össze, akkor kedvezőbb kategóriába kerülhet, mely számára többletjogosultságokat biztosít, ugyanakkor szekunder célként rögzíthetjük, hogy ezen tényező a fogvatartottak számára

¹⁰¹ Uo.

¹⁰² Uo.

¹⁰³ Uo.

¹⁰⁴ Uo.

¹⁰⁵ Uo.

¹⁰⁶ MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG – FECSKE ALAPÍTVÁNY: Tájékoztató a kreditrendszerről. *Helsinki.hu*, 2024. március 6., https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2024/03/MHB_FECSKE_5_kreditszamitas_tajekoztato.pdf

egyfajta motívumként jelenik meg, mely alkalmas azon ösztönző erő kiváltására, hogy a fogvatartottak minden tőlük telhetőt megtegyenek az előremenetelük érdekében és azért, hogy sikerrel mehessen végbe a reintegrációjuk.

A kreditek szerzése mindenképpen előnyös a fogvatartottak számára, hiszen egy idő után képesek lesznek arra, hogy egy kedvezőbb kategóriába léphessenek, ahol esetlegesen többet lehet telefonálni, vagy több és hosszabb látogatáson vehetnek részt. Konklúzióként levezethető, hogy a kategóriában történő előrelépés több lehetőséget és ezzel együtt kedvezményt biztosít az elítélt részére. Ugyanakkor elősegíti a társadalomba való visszailleszkedést, melynek lényegét maga a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 10. cikkének 3. pontja is meghatározza: „a büntetés-végrehajtási rendszerben olyan bánásmódot kell alkalmazni, melynek alapvető célja az elítéltek megjavítása és a társadalomba való beilleszkedésük elősegítése”¹⁰⁷.

Továbbá az Európai Börtön szabályok preambuluma szerint „a fogvatartottakért való felelősségvállalás biztonsági, biztonságossági és fegyelmi követelmények figyelembevételét is szükségessé teszi, amely egyidejűleg olyan fogva-tartási feltételeket szavatol, amelyek nem sértik az emberi méltóságot és építő jellegű elfoglaltságokat, továbbá olyan elbánást biztosítanak, amelyek lehetővé teszik a fogvatartottak társadalomba visszailleszkedésének előkészítését”¹⁰⁸.

Ki dönt a kreditpontok megadása és azok levonása tekintetében?

A kreditpontok megadásának és levonásának tekintetében ugyanaz a bizottság dönt, mint amelyik a kezdeti kategóriabesorolásról is, azaz a BFB. Ennek a bizottságnak feladata a kreditek összesítése fél évente, mely rögzíti, hogy egy fogvatartott hány kreditet szerzett a fél év alatt, és hányat veszített el. A bizottság ezen feladatáról rendelkezik a Bv. tv. 99.§ (7) bekezdése.

Hogyan lehet kreditet szerezni?

A fogvatartottak relevanciájában elmondható, hogy az egyéniesítés gyakorlata valósul meg, melynek értelmében mindenkinek egyéni mennyiségű kreditet kell szereznie, ugyanakkor az is egyéni, hogy mennyi kreditet kell szereznie egy elítéltnak ahhoz, hogy egy kategóriát előre lépjen. A fogvatartottak tekintetében egyénenként azt nézik meg, hogy a végrehajtásra váró tartam során összesen hány kredit megszerzése áll lehetőségében a „rendesen” megszerezhető kreditjei alapján. Következtesésképpen megállapítható, hogy különbséget kell ten-

¹⁰⁷ Polgári Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 10. cikk 3. pont

¹⁰⁸ Az Európai Tanács Miniszteri Bizottsága által 2006. január 11-én elfogadott 2006/2. számú ajánlás az Európai Börtön szabályokról (EBSZ)

nünk „rendesen” megszerezhető és ezeken felül a kiemelkedő teljesítményért megszerezhető kreditek között.¹⁰⁹

Összegzésképpen tehát vannak „rendesen” megszerezhető kreditek, melyekről az IM rendelet 38. § (3) bekezdése rendelkezik, és ezen túlmenően beszélhetünk még a kiemelkedő teljesítményért megszerezhető kreditek létéről, amit az IM rendelet 38. § (5) bekezdése deklarál. A rendes kreditekből havonta egy kredit szerezhető meg. Ezen kreditmennyiség nem havonta kerül megálapításra, hanem a kategória-besorolás időpontjához képest féléves időszakokban, tehát a kreditpontokat félévente összesítik.¹¹⁰

Kreditszámítás

A kreditszámítás vonatkozásában az IM rendelet tartalmaz fontos rendelkezéseket, mely alapján: *„A szabadságvesztés tartama vagy a Btk. 92-92/B. §-a szerinti beszámítás esetén a még végrehajtásra váró tartama alapján ki kell számolni, hogy az elítélt hány kreditpontot szerezhet. Az elítélt kezdeti kategóriabesorolása alapján ki kell számolni, hogy az elítéltnek a végrehajtás alatt hány kategória-előresorolásra van lehetősége (fontos, hogy az első kategóriába nem kerülhet fegyhbázis), és ennek megfelelően egyenlő arányban fel kell osztani a szabadságvesztés tartamát vagy a még végrehajtásra váró tartamát. Az így kiszámított tartam határozza meg a kategória-előresorolások lehetséges időpontját.”*¹¹¹

JOGORVOSLATI ÉS KONTROLLMECHANIZMUSOK

A büntetés-végrehajtás tekintetében realizálódó fogva tartás során számtalan alapjog és Alaptörvényben deklarált jog gyakorlásának a kérdése merül fel. Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (Abtv.) rendelkezései teremtik meg azon jogszabályi keretrendszert¹¹², melynek köszönhetően az Alkotmánybíróság valamennyi bírósági döntés, esetleg jogszabályi rendelkezés Alaptörvénnyel való összhangját képes a szabadságvesztés végrehajtásának a kontextusában vizsgálni.¹¹³

¹⁰⁹ MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG – FECSKE ALAPÍTVÁNY: Tájékoztató a kreditrendszer-ről... i. m.

¹¹⁰ Uo.

¹¹¹ IM rendelet 36. § (1)–(2) bekezdés

¹¹² 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról

¹¹³ CZINE Ágnes: A büntetés-végrehajtási döntések alkotmányossági értékelése, megítélése, figyelemmel a büntetés-végrehajtási kreditrendszer bevezetésére. *Belügyi Szemle*, 2024/10., 1861. o., <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i10.pp1859-1879>

Jogorvoslat a határozat ellen:

- bírósági felülvizsgálati kérelem (bv. bíró),
- kereset (polgári bíróság),
- panasz (intézetben belül).

PANASZÜGYEK

Az elítéltek a kategória-besorolás tényéről határozat formájában értesülnek. Alkotmányossági szempontok figyelembevételének következményeképpen biztosított számukra ezen határozattal szembeni jogorvoslat igénybevétele. Az elítélt a határozat általa történő aláírásával igazolt módon átvett dátumtól, vagy a döntés közlésének elmulasztásától számított tizenöt napon belül panasszal élhet a döntést meghozó szervnél.¹¹⁴ A panasz benyújtása reflektálva a döntést meghozó szervre a következőképpen történik a gyakorlatban. Abban az esetben, ha a határozat meghozatalát:

- a BFB hozta, akkor a panaszt az intézetparancsnok,¹¹⁵
- a KKMI agglomerációs szervezeti egysége hozta, akkor a KKMI vezetője,¹¹⁶
- a KKMI hozta, akkor az országos parancsnok¹¹⁷ bírálja el.
- A panasz a döntés relevanciájában nem von maga után halasztó hatályt. A fogvatartott által benyújtott panasz elbírálására, valamint az erről szóló döntés közlésére 30 nap áll rendelkezésre: „A 2024. március 1-jétől 90 napig tartó, automatikusan átsorolási időszakban a kategória megfeleltetés nem megfelelő alkalmazása ellen az elítélt panasszal élhet az intézetparancsnoknál.”¹¹⁸

Panasz

A panaszt a közléstől számított legkésőbb tizenöt napon belül, írásban kell benyújtani. Elbírálására 30 nap áll rendelkezésre, ami további 30 nappal meghosszabbítható. A panasz elbírálásáról szóló határozat ellen további jogorvoslatnak nincs helye.

¹¹⁴ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 21. o.

¹¹⁵ Bv. tv. 21. § (1) bekezdés

¹¹⁶ Bv. tv. 94. § (1) bekezdés a) pont

¹¹⁷ Bv. tv. 94. § (1) bekezdés b) pont

¹¹⁸ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 22. o.

Nincs helye panasznak, és rögtön el kell utasítani, abban az esetben, ha:

- a határidő letelt,
- panaszjogáról lemondott vagy azt korábban visszamondta,
- nem tartozik a szerv hatáskörébe, vagy nem büntetés-végrehajtási jogviszonyhoz kötődik,
- panaszát korábban már elbírálták,
- nem a jogosult nyújtotta be, és a képviselő nem igazolta magát felhívásra sem,
- a kérelem valamennyi részét már elbírálták.¹¹⁹

Elutasítás esetén a panasz lefolytatásának a további eljárásáról a fogvatartottat tájékoztatni kell.

Felülvizsgálati lehetőségek

A továbbiakban felsorolásra kerülő, jogszabályokban meghatározott esetekben a fogvatartott úgynevezett bv. bírói felülvizsgálati kérelmet terjeszthet elő a kategória-besorolást eredményező határozattal szemben.

a) Szigorúbb kezdeti kategória-besorolás¹²⁰

A szigorúbb kezdeti kategória-besorolással kapcsolatos eljárást annak a bv. intézetnek a székhelye szerint illetékes büntetés-végrehajtási bíró folytatja le, ahol az elítélt kockázatelemzési vizsgálatát elvégezték. A hozott határozattal szembeni bírósági felülvizsgálati kérelmet a büntetés-végrehajtási bíró az iratnak a hozzá érkezésétől számított tizenöt napon belül bírálja el.

b) Kockázatelemzés következtében történő kategória-visszasorolás

Abban az esetben, ha a BFB újból kezdeményezi az elítélt kockázatelemzési vizsgálatát (a jogszabályban meghatározottak alapján),¹²¹ az újból lefolytatott kockázatelemzési vizsgálat eredményeként a KKMI vagy az agglomerációs szervezeti egysége az elítélt aktuális kategória-besorolásához képest eggyel szigorúbb kategóriába történő visszasorolásáról is határozhat. Ugyanakkor [a 97/A. § (4) bekezdés b) pontja és (5) bekezdés b) pontja értelmében] az I. kategóriába került elítéltet a III. kategóriába visszasorolhatja.¹²² Ezen határozat vonatkozásában is van lehetősége az elítéltnek jogorvoslattal élni, mely ebben az esetben is a bírósági felülvizsgálat intézménye lesz. A kérelem előterjesztését követően, a bv. bíró, annak érkezésétől számított tizenöt napon belül bírálja el.¹²³

¹¹⁹ Bv. tv. 21. § (7) bekezdés

¹²⁰ Bv. tv. 73. § (1) bekezdés

¹²¹ Bv. tv. 97/A. § (4)–(5) bekezdés

¹²² BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 22. o.

¹²³ Bv. tv. 73. § (1) bekezdés

c) Azonnali kategória-visszasorolás

Az azonnali kategória-visszasorolás lényegében egyfajta szankciónak is nevezhető, mely abban az esetben következik be, ha az elítélt kiemelkedően súlyos fegyelemsértést követ el. Ilyenkor a bv. intézet parancsnoka a fegyelmi eljárás elrendelésétől – a kreditpontoktól függetlenül – az elítélt legfeljebb két kategóriára terjedő azonnali visszasorolásáról határozhat.¹²⁴ Ezen határozat ellen előterjesztett bírósági felülvizsgálat esetén a bv. bíró az iratnak a hozzá történő érkezésétől számított öt napon belül bírálja el.¹²⁵

d) Kreditpontszámítás vizsgálata

„Az elítéltek kategóriák közti előmenetelének potenciális dátumához kötött bv. bírói panaszlehetőség. Kreditpontszámítás vizsgálata miatt az elítélt felülvizsgálati kérelme arra az esetre vonatkozhat, amikor az általa kért vizsgálat tárgya a bv. által elvont és/vagy jóváírt kreditpontokkal összefüggő, visszaélészerű számítást feltételez.”¹²⁶

A bírósági felülvizsgálat

„A végrehajtásért felelős szerv határozata ellen, ha e törvény így rendelkezik, a büntetés-végrehajtási bíróhoz címzett bírósági felülvizsgálati kérelemnek van helye.”¹²⁷

Benyújthatja:

- Elítélt, egyéb jogcímen fogvatartott, védője, fiatakorú esetében törvényes képviselője, kényszergyógykezelt törvényes képviselője (amennyiben a határozat érinti, akkor a házas-, és élettárs – a jogosultságot, ha ez az iratokból nem megállapítható, hitelt érdemlően igazolni kell).
- Benyújtásra a közléstől számított 8 nap áll rendelkezésre.
- A határozatot hozó szervhez, illetve szervezeti egységhez kell írásos formában benyújtani.
- Ha a kérelem megtételében akadályoztatva volt, akkor az akadály megszűnésétől számítva, az igazolási kérelemmel együtt terjesztheti elő a kérelmét, melyre a jogosultnak tizenöt napja áll rendelkezésre.¹²⁸

¹²⁴ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 22.o.

¹²⁵ Bv. tv. 73. § (2) bekezdés

¹²⁶ BVOP KÖZPONTI KIVIZSGÁLÓ ÉS MÓDSZERTANI INTÉZET: i. m. 23. o.

¹²⁷ Bv. tv. 24. § (1) bekezdés

¹²⁸ Bv. tv. 24. § (1)–(3) bekezdés

ZÁRÓ RÉSZ

Konklúzióként szükségszerű rámutatni a kreditrendszer jogintézményében rejlő potenciálra. Mindenképpen a jogalkotó által támasztott, a tanulmányban felsorolt jogpolitikai célok megvalósítására alkalmas, ugyanakkor egy olyan jogintézményről beszélünk – amely ahhoz képest, hogy friss, viszonylag kiforrott struktúrával és módszertannal rendelkezik –, amelynek köszönhetően a büntetés-végrehajtás nem csak egyszerűbbé, hanem szervezettebbé is válik. A jutalmon alapuló rendszer pedig képes elősegíteni a javuló tendencia gyakorlatban történő realizálódását a fogvatartottak relációjában, ezzel is nagymértékben hozzájárulva a társadalomba való reintegrációhoz.

BALOGH ANNA*

Gyermekpornográfia és gyermek elkövetők, különös tekintettel a foglalkozástól eltiltás büntetésre. I. rész

Nem feltétlenül bűnöző, aki bűnös dolgokat művel.¹

BEVEZETÉS

*„A távolságot, mint üveg golyót, megkapod, óriás leszel...”
(József Attila: Altató)*

Lehet-e tűzoltó, katona, vadakat terelő juhász, vagy bármi más az a gyermek, akit gyermekpornográfia büntette miatt a jogalkalmazó élethosszig tartó foglalkozástól eltiltásra ítélt, s ekként szexuális bűnözőként stigmatizált? Alig, vagy egyáltalán nem téve különbséget a gyermekpornográfia bűncselekményének törvényi tényállását kortársaikkal kapcsolatban megvalósító gyermek elkövetők és az ugyanezen korosztályt szexuálisan kizsákmányoló felnőttek között.

E különbségtétel hiánya jogalkotási és jogalkalmazói diszfunkcionalitásból ered. A jog a tizenkettedik életévét betöltött, tizennyolcadik életévét meg nem haladott gyermekek csoportján belül személyes fizikai kapcsolatban elismeri a szexuális önrendelkezést. Ugyanakkor szeméremérzetük, méltóságuk hatékony védelme érdekében – amelyre képtelennek nyilvánítottak – megvonja tőlük az önrendelkezést valós vagy az online térben megélt szexualitásukról készült felvételek tekintetében; nem járulhatnak hozzá felvétel készítéséhez, és

* BALOGH ANNA, legfőbb ügyészségi ügyész, Legfőbb Ügyészség, Fiatakorúak Büntetőügyeinek Önálló Osztálya

¹ Aronson első törvénye: „Nem feltétlenül örült, aki örült dolgokat művel”. ARONSON, Elliot: *A társas lény*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978 [Eredeti mű: ARONSON, Elliot: *The Social Animal*. Freeman, San Francisco, 1972]

a magukról készített felvétel kezeléséhez, tartásához, esetleg átadásához sem. Figyelman kívül marad, hogy ezek a gyermekek a nemi érés okán biológiailag egymás felé és nem egymás ellen vezéltek, természetes, hogy vágyaik tárgyaként egymásra tekintenek. Cselekményük motivációja gyakran a pubertáskori útkeresés, a szexualitás iránti kíváncsiság. A megvalósulási tér jelentős részben a kibertér. A kamerával kezében felcseperedett generáció élete minden momentumát megörökíti, nemi érése kezdetére természetes modellt a saját és a másik teste, nemisége. Sem nekik, sem a körülöttük élő felnőtteknek nincs tudása arról, hogy ezáltal nem csak hogy belépnek a büntetőjog területére, de kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekményt valósítanak meg, és a jog hálójába keveredve ennek terhét életük végéig cipelni fogják.

A büntetőjog ugyanis nem tesz különbséget a felnőtt és a gyermek cselekményének eltérő jellemzői szerint, számára lényeg a produktum, a gyermekről készült pornográf felvétel, és a bűncselekménynek a súlyos büntetési tétellel fenyegetettségben megnyilvánuló kiemelkedő tárgyi súlya.

A gyermekek védelmét célul kitűző jogalkotás – egyetértésben egyes gyermekvédő társadalmi szervezetekkel – részben a megelőzést, részben a megtorlást akként látta megvalósíthatónak, hogy megemelte a gyermekpornográfia büntette büntetési tételét. A törvény úgy rendelkezett, hogy az elkövetőket végleges hatállyal el kell tiltani minden olyan foglalkozás gyakorlásától vagy egyéb tevékenységtől, amelynek keretében tizennyolcadik életévét be nem töltött személy nevelését, felügyeletét, gondozását, gyógykezelését végzi, illetve ilyen személlyel egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyban áll.

E súlyos rendelkezések megfelelkezni látszanak arról a gyermekcsoportról, amelynek tagjai mind a nemzetközi dokumentumok, mind az Alaptörvény szerint ugyanúgy védelemre szorulnak, mint a sérelmet szenvedő gyermekek, ők pedig a bűncselekmény törvényi tényállását megvalósítók, akik ekként éppen a jog által szenvednek sérelmet.

Álláspontom szerint a fiatalkorúakkal (gyermekek) szemben kiszabott végleges hatályú (élethosszig) tartó foglalkozástól eltiltás sérti a gyermekek nemzetközi dokumentumokban garantált testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődéséhez,² az Alaptörvényben garantált megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogát, valamint nincs összhangban a gyermekkel szemben kiszabott büntetések véglegességét tilalmazó eszmével. Továbbá semmiképpen sem feleltethető meg olyan beavatkozási programnak, ami alkalmazkodik a szexuális bűncselekményeket elkövető gyermekek fejlődési szükségleteihez.

² Child's physical, mental, spiritual, moral and social development.

A fiatakorúak által elkövetett gyermekpornográfia büntette – különös tekintettel a velük szemben kiszabott foglalkozástól eltiltás büntetésre – komplex vizsgálatára eddig még nem került sor, dolgozatom alapját képező kutatás ekként hézagpótló. A kutatás segítségével a gyerekek által elkövetett bűncselekmény elkövetői, sértetti, elkövetési magatartásokban megnyilvánuló, büntetőkiszabási és egyéb jellegzetességek feltárására vállalkozom.

Hipotézisem, hogy a fiatakorúak által elkövetett gyermekpornográfia bűncselekménye speciális jellegzetességekkel bír, életkori sajátosságok mutatkoznak meg benne, ám ennek ellenére elbírálásuk szigorú, a felnőttekéhez hasonlatos. Ennek megváltoztatása pedig elkerülhetetlen szükségszerűség, Alaptörvényben előírt kötelezettség.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA

A KUTATÁS TÁRGYA, MÓDSZERE, MINTA NAGYSÁGA

A gyakorlaton alapuló kutatás során a fiatakorúak által 2017. december 1. napja után elkövetett gyermekpornográfia büntette miatt indult büntetőügyekben vizsgáltam a 2018. január 1. napja és 2024. december 31. napja között meghozott jogerős ügydöntő bírósági határozatokat, valamint a feltételes ügyészi felfüggesztésről és a büntetőeljárás megszüntetése mellett megrovás alkalmazásáról rendelkező ügyészi határozatokat. A kutatás tárgyát képezte valamennyi ügy, amelyben a fiatakorú terhelt által elkövetett bűncselekmény miatt vele szemben bírósági vagy ügyészségi jogkövetkezményt alkalmaztak.

A kutatás a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 204. §-ában meghatározott a pornográf felvételre vonatkozó gyermekpornográfia büntette tekintetében tartalmaz megállapításokat, nem terjed ki a pornográf műsorra elkövetett cselekményekre, ennek dogmatikai elemzését is mellőzöm, megjegyezve, hogy ilyen cselekményt a vizsgált ügyekben fiatakorúak nem követtek el.

A kutatás alapját a Legfőbb Ügyészség által kiadott engedélyre figyelemmel, a Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztálya által biztosított teljes körű ügyszámos lista képezte, erre tekintettel a főügyészségek a bírósági és ügyészségi határozatokat rendelkezésemre bocsátották. Ezek áttekintésével kizártam a 2017. december 1. napját megelőzően elkövetett bűncselekmények miatt lefolytatott ügyeket.

A vizsgálat középpontjában a terhelt állt, a kutatási minta nagysága a terheltek számát tekintve 460. Minden terhelthez hozzárendelésre került az ügyben meghatározó sértett, több sértett esetén közülük azt vettem figyelembe, akivel kapcsolatban elkövetett cselekmény a legterhesebb az elkövető szempontjából (tipikusan a legfiatalabbat). Ekként a sértetti minta szintén 460. Ugyanígy jártam el az elkövetett cselekmény tekintetében: amennyiben a terhelt több cse-

lekményével is megvalósította a gyermekpornográfia bűncselekményét, úgy a legsúlyosabbat vettem figyelembe.

A megállapításokat a határozatokban megállapított tényállás, minősítés és egyéb adatok alapozták meg. Amennyiben egy határozat nem tartalmazta valamely releváns adatot, úgy azt nem pótoltam más forrásból, az adatsorokban ismeretlenként, a szöveges megállapításokban hiányként jeleztem.

A határozatokat előre meghatározott szempontrendszer szerint dolgoztam fel.

A vizsgált időszakban 700 felnőtt korú elkövetővel szemben hozott a bíróság ügydöntő határozatot, illetve alkalmazott az ügyészség feltételes ügyészi felfüggesztést vagy megrovást,³ így megállapítható, hogy a kutatási időszakban az összes elkövető 40 százaléka volt fiatalkorú (460).

Táblázat: A fiatalkorú terheltek és az ügyek száma főügyészségi lebontásban

Megye	Bírósági határozat		Ügyészi felfüggesztés		Ügyészi megrovás		Összesen	
	ügy	terhelt	ügy	terhelt	ügy	terhelt	ügy	terhelt
Főváros	17	20	11	18	–	–	28	38
Baranya	10	11	13	29	1	1	24	41
Bács-Kiskun	5	5	–	–	1	3	6	8
Békés	7	9	8	14	1	1	16	24
Borsod-Abaúj-Zemplén	4	4	7	8	3	3	14	15
Csongrád	2	2	8	20	–	–	10	22
Fejér	7	12	8	12	3	5	18	29
Győr-Moson-Sopron	7	7	3	3	6	13	16	23
Hajdú-Bihar	2	2	2	3	–	–	4	5
Heves	4	5	2	2	–	–	6	7
Jász-Nagykun-Szolnok	10	15	1	1	4	8	15	24
Komárom-Esztergom	11	17	–	–	2	6	13	23
Nógrád	7	8	3	5	–	–	10	13
Pest	13	22	21	42	5	6	39	70
Somogy	4	4	6	13	1	1	11	18
Szabolcs-Szatmár-Bereg	17	27	9	12	–	–	26	39
Tolna	10	11	1	2	1	2	12	15
Vas	7	9	2	5	1	1	10	15
Veszprém	5	7	5	5	–	–	10	12
Zala	3	5	1	2	4	12	8	19
Összesen	152	202	111	196	33	62	296	460

A KUTATÁS CÉLJA

Feladatomban tekintetem a fiatalkorúak által elkövetett gyermekpornográfia bűncselekménye miatt hozott határozatok komplex vizsgálatát.

Parti Katalin 2005–2007. évben a 2002. április 1. és 2005. december 31. között indult büntetőeljárások nyomozási iratainak, ügyészségi házi iratainak és bíró-

³ A Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztálya által közölt összesített adatok alapján.

sági iratainak vizsgálatára vonatkozó, 2008-ban publikált gyermekpornográfiával kapcsolatos empirikus kutatása (a továbbiakban: Parti-kutatás)⁴ a felnőtt korú elkövetők mellett húsz fiatalkorút érintett. A kutatás fiatalkorúakra vonatkozó adatait – melyekkel kapcsolatban Parti Katalin kifejtette, hogy a kis szám miatt csak jelzésértékűek – eredményeimmel összevettem, azokat ismertetem.

Szabó Judit és Csapucha Bernadett a 2016–2017. években jogerős bírósági ítélettel lezárt büntetőügyek iratvizsgálatára vonatkozó, 2020-ban publikált gyermekpornográfiával kapcsolatos kutatása (a továbbiakban: Szabó–Csapucha-kutatás)⁵ a felnőtt korú elkövetők mellett ötven fiatalkorú terheltet érintett, kutatási adataikat eredményeimmel összevettem, azokat ismertetem.

Dolgozatomban a kutatási eredményeket az egyes elméleti fejezetek második felében ismertetem. Az adatokat országos összesítés alapján közlöm.

FOGALMI MEGHATÁROZÁSOK

GYERMEK ÉS GYERMEKKOR

A tanulmányom középpontjában álló *gyermek* fogalmi tisztázottsága megkehlhetetlen szükségyszerűség, különös tekintettel koronként, kultúránként, tudományterületenként és jogrendszerenként is különböző meghatározására, valamint életciklusaira.

A gyermekkor európai szinten egységes meghatározása a különböző tudományterületek eredményein, a társadalmi, kulturális fejlődésen alapuló nemzetközi és európai gyermekjogi szabályozás fejlődésének következménye, amely szerint a gyermek a tizenennyolc éven aluli személy.

A gyermekek nem alkotnak homogén halmazt, életszakaszaiknak, testi, értelmi fejlődésüknek már a jog anatómiája, a római jog is jelentőséget tulajdonított, ami továbbélésével hatással volt a későbbi jogtudományra, valamint megfeleltethető más modern tudományok eredményeinek is, azzal, hogy a joron kívüli területen arra is figyelmet kellett fordítani, hogy az életkori szakaszok között egyedileg igen nagy eltérések lehetnek.

⁴ PARTI Katalin: *Az eladók már rég hazamentek. A büntetőjog mint az online pornográfia szabályozásának eszköze*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Infokommunikációs és Jogi Doktori Program, Pécs, 2008

⁵ SZABÓ Judit – CSAPUCHA Bernadett: A gyermekpornográfia tényállása a jogerős bírósági ítéletek tükrében, különös tekintettel a fiatalkorú elkövetőkre. 1. rész. *Ügyészégi Szemle*, 2020/2., 22–37., <https://ugyeszsegiszemle.hu/pdf/2020-02.pdf>; SZABÓ Judit – CSAPUCHA Bernadett: A gyermekpornográfia tényállása a jogerős bírósági ítéletek tükrében, különös tekintettel a fiatalkorú elkövetőkre. 2. rész. *Ügyészégi Szemle*, 2020/3., 6–21., <https://ugyeszsegiszemle.hu/pdf/2020-03.pdf>

A gyermekkor multidiszciplináris meghatározása

A római jog a (szabad) emberek első nagy korcsoportját serdületlenekként (*impubes*) határozta meg, ezen belül két csoportot különített el, a legkisebbeket (*infantes*) és a nagyobbakat, az *infantia* koránál idősebb serdületleneket (*impubes infantia maiores*).

Infantes

Infantes a hét éven aluliak, akik még „nem tudnak beszélni” (*qui fari non possunt*), s ezért teljesen cselekvőképtelenek, deliktumaikért sem feleltek.

A modern tudományok az *infantes* korcsoportot további életszakaszokra bontották. Az anatómiai besorolás⁶ szerint a gyermekkor (*infantia*) első szakasza a születéstől az első fogzás kezdetéig, azaz a hetedik-nyolcadik hónapig (első gyermekkor vagy csecsemőkor), a második szakasz a második fogzás kezdetéig, azaz a hatodik életévig tartott (második gyermekkor vagy kisgyermekkor). A fejlődépszichológia első szakasza a hat-nyolc hétig tartó újszülöttkor, amit az egyévesen záruló csecsemőkor követ, az első kisgyermekkor háromévesen, a második kisgyermekkor (óvodáskor) hatévesen ér véget. Szociológiailag az első hét év a rövid gyermekkor, melyben a kicsik az anya közvetlen gondozására szorultak, ekként elkülönülten éltek még a felnőttek társadalmától.

Impubes infantia maiores

Impubes infantia maiores a hetedik életévüket meghaladott, ám lányok esetében tizenkettedik, fiúk esetében tizennegyedik életévüket be nem töltött serdületlenek (köztük önjogú serdületlenekkel: *pupilli*). A korcsoport tagjai deliktumaikért már feltétellel feleltek, vizsgálták belátási képességüket.

A különböző tudományterületek egyezően a nemi érés befejeztében határozták meg ennek az életszakasznak a végét, ennek megítélése eltérő. A 19. század eleji anatómia a tizenöt-tizenhatodik életévben jelölte meg a gyermekkor végét. A fejlődépszichológia elkülönítette a hatodiktól a tizedik évig tartó szakaszt (kisiskoláskor), melyet a pubertás első szakasza követett, az első a tizenkettedik évig (prepubertás) és a második a tizenhat-tizenhetedik évig (pubertás) tartott. A szociológia a serdülőkor és az ifjúkor közötti határt rugalmasabban, de lényegileg a tizenötödik életév körül határozta meg.

⁶ LENHOSSÉK Mihály: Bevezető rész. In: LENHOSSÉK Mihály: *Az ember anatómiája. 1. kötet*. Pantheon Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1922, 1–11.

Puberes minores XXV annis (minores)

A római jog a felnőtteket, a serdülteket (*puberes*) is két csoportra osztotta, a fiatalabbak a huszonöt éven aluliak (*minores*), akik sajátos jogvédelmet élveztek még, míg az idősebbek (*maiores*) nagykorúnak számítottak.⁷

A modern tudományok is a huszonötödik életévet tekintik életkori szakaszhatárnak. Anatómiailag a gyermekkor utáni második nagy életszakasz a növekedés megszűntéig tartott, férfiaknál huszonöt, nőknél a huszadik életévig (ifjúkor, *juvenilitas*). A fejlődépszichológia a pubertás harmadik szakaszának végét a tizennyolcadik évben jelölte meg (posztpubertás), melyet a huszonöt éves korig tartó ifjúkor követett⁸. A szociológia az ifjúkor végét a társadalmi értelemben a felnőttiség elérésében határozta meg,⁹ az ifjúságpolitika a fiatalságot a kortárcsoport megjelenésétől a másokért való felelősségvállalás időszakáig értelmezte, leginkább a tizenöt-huszonkilenc éves korosztályra fókuszált.¹⁰

Összefoglalva, a tulajdonképpeni gyermekkor és a felnőttkor elhatárolásában közös elem, hogy a testi, értelmi, társadalmi érettséghez kötődik, azonban ez az érettség a különböző tudományterületeken eltérő értékelést nyer, melyek figyelembevételével határozta meg a jog a gyermekkor végét a tizennyolcadik életév betöltésével.

Életkori határok és meghatározások a nemzetközi dokumentumok evolúciójában

A gyermekkor európai szinten egységes meghatározása a nemzetközi és európai uniós gyermekjogi szabályozás fejlődésének eredménye. A 20. század nagy háborúi irányították a figyelmet az emberi jogok részeként a gyermeki jogokra, ám a Népszövetség Genfi Nyilatkozata (Gyermekek Chartája, 1924), az ENSZ

⁷ FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996; A római jog továbbélése: „Törvényes koruk (a kiket serdülteknek mondunk) a férfi- és nőneműek egyaránt ebben a mi időnkben, a mikor tizenkét évesek. Noha régi szokásunk értelmében a férfineműeket tizennegyedik, a nőneműeket pedig tizenkettedik évükben mondják törvényes koruaknak”. *Tripartitum*, 111. cím 3–4. §

⁸ A fejlődépszichológia Erik Erikson által feltérképezett pszichoszociális szakaszait lásd JÓZSEF István: *Fejlődépszichológia*. Egyetemi jegyzet. Kaposvári Egyetem, Kaposvár, 2011, http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/jozsef_istvan/letkori_sajtossgok_s_fejldsi_szakaszok.html

⁹ ANDORKA Rudolf: *Bevezetés a Szociológiába*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest, 1992

¹⁰ DÉRI András – GULYÁS Balázs: *Helyben hogyan? A települési ifjúsági munka gyakorlati kiindulópontjai*. Gyermek- és Ifjúsági Önkormányzati Társaság, Budapest, 2017, https://gyiot.hu/wp-content/uploads/2020/10/hegyben_hogyan.pdf

Közgyűlésének Egyetemes Nyilatkozata az Emberi Jogokról (1948), az ENSZ Közgyűlésének 1959. november 20-án elfogadott, a gyermek jogairól szóló nyilatkozata nem definiálta a gyermeki korhatárt.

E gyakorlattal szakított az ENSZ Közgyűlésének New York-ban, 1989. november 20-án elfogadott egyezménye a gyermek jogairól (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény), amely szerint a gyermek tizennyolc éven aluli személy, azonban a nemzeti jogokra tekintettel e korhatár alól kivételt enged, amennyiben a részes ország belső joga szerint a nagykorúságot elérte.¹¹ A kivételt megengedte az ENSZ Közgyűlésének 2000-ben elfogadott gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról szóló, Gyermekjogi Egyezményhez fűzött második Fakultatív Jegyzőkönyve (továbbiakban: Fakultatív Jegyzőkönyv) és az Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23. napján megkötött a számítástechnikai bűnözésről szóló egyezménye is (továbbiakban: Cybercrime Egyezmény).

Változást az Európai Unió Tanácsa 2004/68/IB kerethatározata (2003. december 22.) a gyermekek szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről (a továbbiakban: Kerethatározat) hozott azzal, hogy az első cikkben kivételt nem tűrően meghatározta, hogy „*gyermek*: bármely 18 évesnél fiatalabb személy”. Ugyanígy járt el az Európa Tanács egyezménye a gyermekek védelméről a szexuális kizsákmányolás és a szexuális bántalmazás ellen (Lanzarote, 2007. október 25., a továbbiakban: Lanzarote Egyezmény)¹² és az Európai Parlament és a Tanács 2011/93/EU irányelve (2011. december 13.) a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (a továbbiakban: Irányelv).¹³

¹¹ United Nation Convention on the Rights of the Child Part 1 Article 1 For the purposes of the present Convention, a child means every human being below the age of eighteen years unless under the law applicable to the child, majority is attained earlier.

¹² Lanzarote Egyezmény 3. cikkely – Meghatározások: jelen Egyezmény alkalmazásában a „gyermek” 18 év alatti személyt jelent. [“...‘child’ shall mean any person under the age of 18 years.”]

¹³ Article 2: Definitions For the purposes of this Directive, the following definitions apply: ‘child’ means any person below the age of 18 years. Ezzel azonos szabályozást tartalmaz továbbá az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról (az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága, 2010. november 17.), és az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/800 irányelve (2016. május 11.) a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról is.

Életkori határok és meghatározások a magyar jogfejlődésben

A magyarországi modern jogrendszer 19. századi alakulására hatással volt a szegényügyi alapokon kibontakozó és létjogosultságot magának kiharcoló szociálpolitikai gondolkodás. Ráirányult a figyelem a gyermek speciális életkori szükségleteire, ami a személyi jogot meghaladó más jogterületek szabályozási igényében mutatkozott meg, s a gyermek, gyermekkor fokozatosan elismert jogi fogalommmá vált.

A hat-hét éven aluli korosztályt (*infantes*) csekély mértékben és csak a 19–20. század fordulóján a kötelező óvodai nevelés és az árvaellátás miatt érintette jogi szabályozás.¹⁴

A figyelem elsődlegesen a hat és tizenkét éves közötti, a felnőttvilágtól el nem különült életet élő gyermekekre irányult.¹⁵ 1840-ben jogszabályt hoztak a gyermekmunka korlátozásáról: „*Olly gyermekeket, kik 12-dik évöket még el nem érték, csak olly gyári munkákra lehet alkalmaztatni, melyek azonfelül, hogy egészségüknek sem ártalmasak, testi kifejlődésüket nem akadályoztatják*”¹⁶ 1868-ban bevezették a kötelező népiskolai oktatást¹⁷, néhány év múlva rendelkeztek a tanköteles gyermekcseled védelméről is.¹⁸ Az ipartörvény ismét szabályozta a gyermekmunka kérdését, de gyermeknek csak a tizenkét éven aluliakat nevezte. A törvény a tizenkét, illetve a tizennégy éven felüliekre, akiket ifjakként, a tizenhat éven felüliekre, akiket egyszerűen munkásnak nevezett, speciális, a felnőttektől eltérő – védelmi – rendelkezéseket tartalmazott.¹⁹ 1901-ben szabályozták a hétéven felüli gyermekről való állami gondoskodást, a védelem felső határa a tizenötödik életév volt.²⁰

Az 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettek-ről és vétségekről (a továbbiakban: Csemegi-kódex) büntetőjogi szempontból foglalkozott a gyermekkorral oly módon, hogy nem nevezte azt annak. Rendelkezései szerint a 12. életévét be nem töltött személy nem büntethető, 12-16 közötti „egyének” tekintetében a büntethetőséget a cselekmény bűnösségének

¹⁴ 1891. évi XV. törvénycikk a kisedővásról; 1901. évi VIII. törvénycikk az állami gyermekmenhelyekről

¹⁵ DOMSZKY András: *Bevezető gondolatok a gyermekvédelem értelmezéséhez*. In: CSÓKAY László – DOMSZKY András: *A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata*. Pont Kiadó, Budapest, 1994, 9–18.

¹⁶ 1840. évi XVII. törvénycikk a gyárok jogviszonyairól

¹⁷ 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában

¹⁸ 1876. évi XIII. törvénycikk a cseled és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról

¹⁹ 1884. évi XVII. törvénycikk ipartörvény

²⁰ 1901. évi VIII. törvénycikk az állami gyermekmenhelyekről és 1901. évi XXI. törvénycikk a közsegélyre szoruló 7 éven felüli gyermekek gondozásáról

felismerésére szükséges belátási képességhez kötötte. A törvény nem használta a fiatalkorú fogalmát, ismerte azonban az „ifjú” meghatározást, amelyet a huszadik évüket be nem töltött szabadságvesztésre ítélték esetén alkalmazott.

A büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk az első, a megnevezésében is gyermek és fiatalkorú büntetettek tekintetében külön fejezetben (II. fejezet) rendelkezéseket tartalmazó büntetőnovella (továbbiakban: I. büntetőnovella) gyermekként határozta meg a bűncselekményt elkövetett tizenkettedik életévét be nem töltött személyt, és fiatalkorúként a tizenkettedik életévét meghaladott, de tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt.²¹ A korabeli szóhasználatban érvényessé vált a fiatalkorú fogalma nemcsak elkövetői, hanem sértetti oldalon is.²² Később ezt más, a büntetőjogtól különböző jogterület is átvette, így a munkaviszony szempontjából fiatalkorúnak minősült az a dolgozó, aki tizennyolcadik életévét még nem töltötte be.²³

A polgári jogterület egységesen a kiskorú megnevezést használta,²⁴ ekként kiskorú az, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha házasságot kötött.²⁵ A polgári jog szempontjából jelentősége van a tizennegyedik életév betöltésének cselekvőképesség tekintetében, de nem határoz meg megkülönböztető fogalmat.

A 20. századi gyermekvédelmi szabályozás a tizennyolc éven aluliakat megosztotta; a tizennegyedik életévét határként jelölve gyermek és ifjúság korosztályra. Az ifjúság fogalma azonban a tizennyolcadik életév betöltésén átnyúlva a fiatal felnőttiséget is magába foglalta.²⁶ A gyermek- és ifjúságvédelem meghatározás (az ifjúság a fiatalok szinonimájaként) azt követően is tovább élt, hogy a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény nem használja az ifjúság kategóriát, a polgári jogi szabályokra utal vissza, azzal, hogy a gyermek a Ptk. szerinti kiskorú, továbbá – a büntetőjoggal összhangban elkövetői kategóriaként – definiálja a fiatalkorú fogalmát is.²⁷

²¹ FINKEY Ferenc: *A fiatalkorú büntetettek és a modern törvényhozás*. Budapest, 1909

²² FINKEY Ferenc: Új törvény a pornográfia büntetéséről. *Budapesti Szemle*, 620, 1929, 4–27.

²³ A Munka Törvénykönyve és végrehajtási rendelete [53/1953. (XI. 28.) MT rendelet]

²⁴ A kiskorúság korábbi életkori meghatározása mindkét nemnél a nők teljeskorúságáról szóló 1874. évi XXIII. törvénycikk alapján a huszonnegyedik életév volt.

²⁵ A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény; a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

²⁶ 1971. évi IV. törvény az ifjúságról

²⁷ Gyvt. 5. § a) pont gyermek: a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 2:10. § (1) bekezdése szerinti kiskorú 5.§ b) pont fiatalkorú az a személy, aki a szabálysértés elkövetésekor a 14. életévét, a 2013. július 1-jét megelőzően elkövetett

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: korábbi Btk.) fenntartva az elkövetői kategóriákat, megkülönböztette a gyermekkorú és fiatalkorú elkövetőt, korhatárát a tizennegyedik életévben jelölte meg. A törvény a tizennyolc éven aluli passzív alany (sértett) tekintetében nem használta a gyermek, gyermekkorú, fiatalkorú fogalmat, őket vagy kiskorúként, vagy az életkor pontos meghatározásával személyként vagy sértettként határozta meg.²⁸ A különös rész XIV. fejezetének címe a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket tartalmazta, ekként az ifjúság büntetőjogi fogalom volt, mint védett jogi tárgy.

A hatályos Btk. az elkövetői kategóriákat (gyermekkorú, fiatalkorú) változatlanul megtartotta, ezek életkori elhatárolása módosult egyes bűncselekmények tekintetében.²⁹ Szintúgy megmaradt a kiskorú sértettek esetében a kiskorú, valamint az életkor pontos megjelölésével a személy megnevezés. Lényeges változás, hogy a törvény különös részének XIX. fejezete a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények körében új elnevezéssel szabályozza a gyermekprostitúció kihasználását, a gyermekpornográfiát, a XX. fejezete a korábbiól eltérően a gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények cím alatt a gyermekmunkát. Mindhárom bűncselekmény gyermekként a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt definiálja. A törvény indokolása szerint ennek indoka a korszerűség, a nemzetközi kifejezésekkel való összhang és a jobb közérthetőség követelménye.

Összefoglalva, míg a nemzetközi és európai dokumentumok – egy kivétellel³⁰ – egységesen a gyermek megnevezést használják, addig a hazai jogi szabályozás hagyományosan, életciklushoz kötődő különböző fogalomkészlettel gazdálkodik. A paradigmaváltás a szupranacionális szabályok nemzeti szabályozás részévé válásaként megtörtént, azonban a jogirodalom szerzői, a jogalkotók és a jogalkalmazók időnként elveszni látszanak a fogalmi káoszban. Ennek eredője a büntetőjog terminológiájában régről használt gyermekkor/gyermekkorú, fiatalkor/fiatalkorú, kiskorú, ifjúság megnevezés és immáron a jogi szaknyelvben magának önállóságot kivívó gyermek fogalom.

bűncselekmény elkövetésekor a 14. életévét, a 2013. június 30-át követően elkövetett bűncselekmény elkövetésekor a 12. életévét betöltötte, azonban a 18. – javítóintézetben történő nevelése esetén a 21. – életévét még nem töltötte be.

²⁸ Például: korábbi Btk. emberölés büntette [166. § (1) bekezdés i) pont]; erőszakos közöszlítés büntette [197. § (2) bekezdés a) pont]; kiskorú veszélyeztetésének büntette [195. §].

²⁹ Btk. 16. §; 105. §

³⁰ Az Európa Tanács egyezménye a számítástechnikai bűnözésről (Budapest, 2001. XI. 23.) 9. cikke a „minor” azaz kiskorú fogalmat használja: “for the purpose of paragraph 2 above, the term ‘minor’ shall include all persons under 18 years of age. A Party may, however, require a lower age-limit, which shall be not less than 16 years.”

A jogalkotás révén a gyermek megnevezés a büntetőjogi terminológia részévé vált, születéstől a tizennyolcadik életév betöltésének – beleértve azt a napot, amikor ezt a kort eléri – napjáig tart. A büntetőeljárásban részt vevő vagy azzal kapcsolatba kerülő más tizennyolc éven aluli személy megnevezése az elkövetői fogalommal (gyermekkorú vagy fiatalkorú) a korábbi Btk. alapján sem volt megalapozott, a jelenlegi terminológiára tekintettel kifejezetten hibás, esetükben a helyes megnevezés a kiskorú, gyermek, avagy életkoruk konkrét megjelölése. Az ifjú, ifjúság már nem büntetőjogi fogalom.

KUTATÁSI EREDMÉNYEK

A vizsgált bírósági és ügyészségi határozatokban – tíz főügyészséget érintően – még mindig jelentős számban fordult elő a „gyermekkorú sértett”, esetenként a „fiatalkorú sértett” megnevezés, és az is, hogy a sértettet „tizennégy év alatti fiatalkorú” lányként, vagy „szemmel láthatóan gyermekkorú, tizennyolcadik életévét be nem töltött” fiúként, avagy „tizenkettedik életévét be nem töltött női sértett”-ként jelölték meg.

JAVASLATOK

Tudatosan törekedni kell a paradigmaváltás okán a pontos fogalom meghatározására. A tizennyolc éven aluliak tekintetében a gyermek, gyermekkor szóhasználat³¹ megalapozott, de célszerű kitérni arra, hogy az adott szövegben milyen értelmet takar, konkrét életkori kategória megjelölésével. Lényeges, hogy a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy szinonimája a gyermek, míg a kiskorú fogalommal van közös metszet, de nem fedi le egymást a két halmaz. A gyermek kifejezés gyakoribb és kívánt használata mellett szóló érv, hogy emberibb, kevésbé távolságot tartó, mint a személy megjelölés. Arra is figyelmet kell fordítani, hogy az elkövető, a fiatalkorú is elsődlegesen gyermek.

PEDOFÍLIA

A pedofília görög eredetű szó (a görög *παῖς* – *gyermek* és *φιλία* – *szeretet* szavakból), szó szerinti jelentése gyermekszerető.

A pedofilok olyan felnőtt emberek, akiknek a társadalom által megszokottól eltérő, rendellenes szexuális viselkedése (parafília) pubertáskor előtti gyermekek iránti szexuális vonzalomban nyilvánul meg. Szexuális fantáziáik, viselkedésük a homoszexuális pedofil férfiaknak elsődlegesen tíz-tizenkét éves fiúkkal, a heteroszexuálisoknak nyolc-tíz éves kislányokkal kapcsolatos, de sokan (20%) a hét éven aluli gyermekhez vonzódnak. Az Egészségügyi Világszerve-

³¹ Jó gyakorlat: a Legfőbb Ügyészség KSB.2045/2020. számú állásfoglalása.

vezet (WHO) által használt BNO-10 a pedofília definíciójába beleérti a korai serdülők iránti szexuális vonzalmat is.³² A pedofilok gyermekek iránti szexuális vonzalma kényszerítő erővel és ismétlődve jelentkezik, a késztetés, melynek nehéz ellenállni, komoly szenvedést és büntudatot is okoz, ugyanakkor nem jár együtt betegségtudattal.³³ A pedofil hajlammal élő emberek azonban nem minden esetben valósítják meg tetteikben is szexuális fantáziájukat, nem követnek el gyermekek ellen szexuális bűncselekményeket. A gyermekpornográf felvételek rendszeres nézése és a gyermekek ellen elkövetett, fizikai érintkezéssel megvalósított szexuális bűncselekmények közötti oksági kapcsolat vitatott a szakirodalomban.³⁴

A gyermekek sérelmére nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekményt elkövetők, őket szexuálisan kizsákmányolók többségében pszichopatológiai értelemben nem pedofilok.³⁵ Egyrészt a tizenhárom-tizennyolc év közötti gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények a sértettek életkora miatt sem illeszthetők a tudományos fogalomba, másrészt az elkövetők többsége – a nagyobb halmaz – saját nemi vágya kielégítéséhez, nem az ellenállhatatlan kényszer miatt használja a gyermeket, hanem mert azt hiszi, hogy joga van bármit megtenni egy gyermekkel, bizalmába férkőzni, ellenállását elhárítani, kiszolgáltatottságát kihasználni, és a cselekményt következmények nélkül megúszeni.³⁶ A pedofília és a gyermekek ellen elkövetett szexuális abúzus tehát különböző fogalmak, annak ellenére, hogy a két halmaznak lehet közös metszéspontja.³⁷

A pedofília nem jogi fogalom, nincs jogi definíciója, a gyermekek sérelmére szexuális bűncselekményeket elkövetők amúgy sem homogén halmazát pedofilnak nevezni, a szexuális bűncselekményeket pedofil cselekménynek nevezni könnyelműség, mellőzi a tudományos, valamint szakmai alaposágot és igényességet.

³² Mental and behavioural disorders (F00-F99) F65.4 Paedophilia. A sexual preference for children, boys or girls or both, usually of prepubertal or early pubertal age.

³³ FEKETE Mária – GRÁD András: *Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak*. HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest, 2002

³⁴ SZABÓ – CSAPUCHA (2020a, 2020b): i. m.

³⁵ Parti Katalin kutatási eredményei szerint vizsgált büntetőügyekben (225) az igazságügyi elmeorvos szakértő egy elkövetőnél sem állapított meg szexuális aberrációt. PARTI K. (2007): i. m. 89.

³⁶ GYURKÓ Szilvia: Pedofil, efebofil... nem az a lényeg, minek hívja magát! *WMN*, 2023. február 17., <https://wmn.hu/ugy/59471-dr-gyurko-szilvia-pedofil-efebofil-nem-az-a-lenye-g-minek-hivja-magat>

³⁷ VIRÁG György – SZABÓ Judit: Pedofília és bűnözés. *Kriminológiai Tanulmányok*, 60. kötet, 2023, 141. <https://doi.org/10.58655/KT.60.2023-8>

PORNOGRÁFIA

A kifejezés a görög πορνογραφία szóból ered, szó szerinti jelentése „*prostituált-ról készült írás vagy rajz*”. Tartalmi jelentése korábban célzatosan és leplezetlenül az érzékiségre hatni akaró, a nemiséget szemérmetlenül ábrázoló irodalom, ilyen célú rajz, fénykép, festmény.³⁸

Nem létezik egységes definíció a pornográfiáról, sokkal inkább hatalmi harc folyik a különböző definíció között, Amelyek számos erővonal által meghatározott kontextuson belül működnek.³⁹ A meghatározásoknak lényegében közös eleme, hogy szexuális izgalomkeltés céljából, szexuális aktusok szociális, pszichés és érzelmi ábrázolásának mellőzésével, kizárólag a nemi aktust, illetve a nemi szerveket mutatja be.⁴⁰

MEGHATÁROZÁS KÜLÖNBÖZŐ KONTEXTUSOKBAN, FEJLŐDÉS ÉS A TECHNIKA

A pornográfiát mindig csak az adott korra, kultúrára, társadalmi közegre vonatkozóan érdemes meghatározni.⁴¹ Már az emberi kultúra hajnalán is keletkeztek nemiséget ábrázoló tárgyak⁴², ezek tényleges funkciói azonban csak valószínűsíthetők. Az ókori Hellász tekintetében több forrás áll rendelkezésre, a mindennapi tárgyakon is ábrázolt szexuális jelenetek, fallikus szimbólumok nem minősíthetők pornográfnek akkor sem, ha figyelembe vesszük, hogy az időszámításunk kezdete előtti ötödik századtól kezdve már folyamatosan állítottak elő és terjesztettek erotikus képeket és szobrocskákat, írtak sikamlós verseket és történeteket. Közelítünk a pornográf meghatározáshoz a hetérákról – kiknek korabeli megítélése lényegesen különböző volt a mai világ szexmunkásaihoz képest – készült ábrázolások kapcsán, hiszen maga a szó is innen eredeztethető.⁴³ Az ókori Rómában is, a kulturális környezet magától értetődő részeként, szívesen díszítették erotikus képekkel a falakat, a padlómozaikok gyakran ábrázoltak szexuális jeleneteket, érzéki képeket karcoltak a bronztükrök hátlapjára, szelencék tetejére, kedveltek voltak az erotikus díszítésű vázák, edények. Pompeiben a szexuális szolgáltatásokat nyújtó házakban a falakat borító festmények nyilvánvalóan összefüggésben álltak az ott nyújtott kínálattal, ám mivel a mindennapi ábrázolásnak is része volt a nemiség, nem jelentettek akkora eltérést a normalitástól, hogy a kor fogalmai szerint obszcénnek minősültek volna.

³⁸ BAKOS Ferenc: *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978

³⁹ ELLIS, John: A pornográfiáról. *Kalligram*, 1998/7–9.

⁴⁰ PARTI K. (2007): i. m. 96.

⁴¹ NAGY Zita: Nyilvánosság és pornográfia. *Jel-Kép*, 2011/2–3., 95–105.

⁴² Willendorfi Vénusz, kora 24000–22000 év

⁴³ BUDA Béla: A szexualitásról az ókortól napjainkig. *Élet és Tudomány*, 1982/38., 1621–1623.

A kereszténység elterjedése visszaszorította a nemiség megjelenítésének szabadságát, az ókor fennmaradt erotikus ábrázolásait elpusztították. Ám a hatalommal bírók ekkor is szívesen szereztek erotikus szövegeket tartalmazó kódexeket, az ókori „erotikumok” másolatait, a kastélyokban helyet kaptak ilyen szobrok és képek is. Mindeközben a meztelen emberi test művészi bemutatásáért gyakran elmarasztaltak festőket, szobrászokat. Még *Michelangelót* is szemérmetlenséggel vádolták meg az *Utolsó ítélet* fedetlen férfitesteinek nyílt ábrázolása miatt⁴⁴, halála után (1564) *IV. Pius pápa* felkérte *Daniele da Volterra* festőművészt (*Il Braghettoni* = a nadrággyártó), hogy az alkotáson a nemi szerveket takarja el ruhák és ágyékkötők festésével.

A pornográf alkotások a 17. századtól terjedtek el szélesebb körben a könyv- és a képnymtatás révén, az igazi pornográfia a gazdagok kiváltsága maradt, mert ők tudták megfizetni a titokban sokszorosított albumokat, könyveket. Igaz ez a fényképezés hajnalára is, hiszen a dagerrotípiák sokszorosítása – mivel az csak képről újabb képfelvétellel történhetett – rendkívül drága volt.

A filmkészítéssel egyidős az erotikus és pornográf film is, mivel már az 1910-es években készültek ilyen alkotások. Közben még mindig nagy méreteket öltött az erotikus írárok, fényképek, képregények túrt vagy tiltott kereskedelme, melynek elterjedését a sokszorosítási technika, a fizetőképes kereslet nagyban növelte.

Mindez életre hívta azt a kriminálpolitikai mozgalmat, ami a gyermek védelme mellett a pornográfia elnyomása érdekében indult. Párizsban 1910-ben a fajtalan közlemények forgalmának elnyomása, Genfben 1923-ban a szemérem-sértő közlemények forgalmának és a velük való üzérkedésnek elnyomása végett kötöttek nemzetközi egyezményt.⁴⁵

A második világháború után azonban a film, filmszínházak (beleértve a kifejezetten felnőtt filmeket vetítőket), a fényképezés, a nyomtatott folyóiratok mindennapivá válása – melyek postai úton is rendelhetők voltak – magával hozta a pornográfia széles körű elterjedését, majd az ezzel járó legalizálást is. Elsőként 1969-ben a dán törvényhozás törölt el minden korlátozást, ami pornográf anyagok készítésére, terjesztésére, bemutatására vonatkozott.

A hetvenes évektől újabb technikai fejlődés hozott változást, elterjedtek a videómagnók, ezzel egyidejűleg megjelentek a videókölcsönzők – és szinte természetesen ennek felnőtt részlegei. A pornográfia rétegműfaj volt, azoknak szólt, akik célzatosan keresték, felkeresték az újságárust, filmet kölcsönöztek.⁴⁶

⁴⁴ Tridenti zsinat 25. ülése a vallásos ábrázolás tiszteletéről (1563).

⁴⁵ FINKEY (1929): i. m.

⁴⁶ Parti Katalin ezen tételét (2007) szinte minden gyermekpornográfiával kapcsolatos forrás idézi, a tétel annyiban pontosítandó, és ekként is használtam, hogy valójában nem az internet, hanem a műholdas televíziózás után változott meg a pornográfia rétegműfaj jellege.

A következő lépésként a kábeltévé és a műholdas televíziózás biztosította a pornográf filmek olyan rendszeres megtekintését, amihez már semmiféle aktivitás nem volt szükséges a fogyasztó részéről.⁴⁷

Az 1980-as években a kép- és hangfelvételre is alkalmas videokamerák nemcsak a saját célra, hanem a bemutatásra is készült amatőr pornográfia kultúrájának alapját képezték.⁴⁸

A pornográfia iparrá vált, és a piac telítettsége, a verseny az extrém ábrázolás irányába fordult szélsőséges tartalmi elemekkel, és egyre nagyobb teret nyert a mind fiatalabb szereplőkkel készített gyermekpornográfia.

PORNOGRÁFIA AZ INTERNETEN

A kommunikációs technikák fejlődése a pornográf tartalmak nagyobb hozzáférhetőségét eredményezte, ebben a fejlődésben mással össze nem hasonlítható volumenű változást okozott a számítástechnikai eszközök tömegessé válása és a világháló megjelenése, ahol a kezdetektől jelen volt a pornográfia. A számítástechnika olyan eszközöket (szoftvereket, képszerkesztő, digitalizáló programokat) kínált, amelyek lehetővé tették a pornográfia egyszerű és gyors megjelenítését, másolását, az internet pedig a nagy tömegek számára való bemutatását (weboldalakon közzététel, zártláncú hálózat tagjai közötti terjesztés, elektronikus levelezés, fájlcsere).

A 21. század első negyedének végére a fejlődés – nem függetlenül a Covid19-pandémia okozta krízistől – ott tart, hogy az okoseszközök megjelenése, elterjedése és a hálózati lefedettség révén potenciálisan mindenki rendelkezik nemcsak internet kapcsolattal, hanem ahhoz szükséges eszközzel is, beleértve a legfiatalabb generációkat is. Az internet és a szexualitás kapcsolódása új jelenségeket hívott életre, nemcsak a szexuális bűncselekmények, a pornográfia eszközévé, hanem az emberek egymás közötti szexuális tartalmú kapcsolattartásának közvetítőjévé is vált.

Lehetővé vált, hogy akár videóbeszélgetésben, valós idejű felvételben, akár üzenetküldő beszélgetésben egyidejűleg képeket, felvételeket küldjenek egymásnak az emberek, s nem csak gondolataikat, hanem magukról készített – szexuális jellegű – képeiket is megosszák (*sexting*). A *sexting* természetesen magában hordozza annak veszélyét, hogy a kép kikerül készítőjének uralma alól, és akaratán kívül az, akinek a képet megküldte (vagy más módon jutott hozzá), az interneten megosztja a tartalmat.

⁴⁷ KÖLLŐ Dávid: A gyermekek szexuális kizsákmányolása a kibertér felhasználásával. *Belügyi Szemle*, 2020/2., 59–87., <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.2.5>

⁴⁸ Gyerekpornó (www.lukeford.com) forrásból szerkesztette: FARKAS Zsolt). *Kalligram*, 1998/7–9.

Az internet olyan kapcsolatteremtés eszközévé is vált, ahol nagyobb kockázatot vállalnak az emberek, ismeretlenekkel való kommunikáció útján kiszolgáltatottá válhatnak, a másik fél barátságot színelve bizalmi kapcsolatot, függőséget alakít ki, majd a ragadozó önnön céljaira használja fel a kiszolgáltatott felet (*grooming*), adott esetben olyan pornográf felvételeket csal ki, melyeket a kiszolgáltatott félnek eredetileg nem állt szándékában küldeni.

Fokozódik a sérelem, amikor az elkövető a kiszolgáltatott felet már megszerzett valóságos, vagy kreált felvételek szülőknak, barátoknak, ismerősöknek megküldésével, nyilvánosságra hozatallal, tipikusan – de nem kizárólag – közösségi oldalakon való megjelenítéssel zsarolja, újabb, többnyire extrémebb képek/felvételek megküldése, esetleg pénzszerzés érdekében (*sextortion*).

GYERMEKPORNOGRÁFIA

A gyermekpornográfia olyan pornográfia, amin *gyermek*ek, illetve *gyermek*ek is szerepelnek. A kezdetektől egészen az ezredfordulóig éppen a jelenlegitől eltérő gyermeki életkor értelmezés miatt a gyermekpornográfia a pubertáskort el nem ért gyermekek tekintetében értelmezhető.

Az emberiség történetével egyidejű a gyermekek szexuális kizsákmányolásának története. A természeti népeknél az elrabolt, az ókori népeknél a tárgynak számító rabszolga gyermekekkel végzett szexuális cselekmény, a középkori és újkori bordélyokba befogadott utcákon kolduló árvák, a minden korban – és a jelenben is⁴⁹ – a még serdületlen leányok elhált gyermekházassága mind a gyermekek szexuális bántalmazásának egyes (ám nem teljes körű) megnyilvánulásai. E jelenségek mellett nyilvánvaló, hogy a nemiséget nyíltan megmutató ábrázolásokon is szerepeltek.

A modern értelemben vett gyermekpornográf ábrázolások fejlődésükben és technikához való viszonyukban osztották a felnőtt pornográfia sorsát, a 20. század elején tiltott, majd túrt státuszukból a század közepére túrt, majd legális státuszba kerültek. A pornográf ipar kiteljesedése, az újdonságra törekvés mind a kínálat, mind a kereslet részéről vezetett az extrémításhoz, és jelent meg nagyobb, majd tömeges arányban a gyermeket, sőt a mind fiatalabb gyermeket szerepeltető gyermekpornográfia. Gyermekszereplőnek még a pubertás előtti gyermeket tekintették, az idősebb lányok és fiúk a felnőtt pornográfia ifjú résztvevői voltak.

A hatvanas évek végétől 1977-ig forgalomba hozott gyermekpornográfia nagyobb részt hét-tizenéves gyermekek erotikus meztelenségét ábrázolta,

⁴⁹ NUDZSÚD, Ali – MINOUI, Delphine: *Nudzsúd vagyok, 10 éves elvált asszony*. Libri, Budapest, 2013

de forgalomban voltak a gyermek egyidejűleg szexuális bántalmazását is rögzítő felvételek is. A legális pornográf ipar termékeiként Hollandiában, Dániában és Németországban, valamint az Egyesült Államokban készült gyermekpornográf magazinok és filmek gyermekek más gyermekekkel vagy felnőttekkel való szexuális kapcsolatát mutatták be.

A hetvenes évek közepétől a felnőtt pornográfia és a gyermekpornográfia megítélése elvált egymástól, társadalmi mozgalmak és a kriminálpolitika is a gyermekpornográfia megfékezése irányába fordult, ami jogalkotási – tilalmi – hullámot keletkeztetett. Ennek eredményeként a gyermekek szexuális kizsákmányolását ábrázoló termékek legális kereskedelmét az Egyesült Államokban 1978-ra, Dániában 1980-ra beszüntették, az utolsó, Hollandiából származó ilyen tartalmú magazinok 1982-ben jelentek meg.

A pornográf ipar gyermekpornográf ágát nem számolták fel, az elrejtőzve tovább élt és folytatta tiltott tevékenységét, melynek korábban elképzelhetetlen lendületet adott a világháló életre hívása, ami a gyermekpornográfia részére is új technikai feltételeket, új környezetet és új jelenségeket keletkeztetett. Az interneten eleinte a már korábbi képek jelentek meg nagy számban, ezeket digitalizálták és újra forgalomba helyezték. De szerte a világban – s ekként Magyarországon is – szedte az új gyermekáldozatokat a pornográf ipar, hiszen mindenütt fellelhetőek azok a gyerekek, akiket elraboltak, eladtak, elcsaltak vagy arra kényszerítettek, hogy gátlástalan felnőttek szexuális tárgyai legyenek.⁵⁰ A gyermekpornográfia a kiberbűnözés részévé vált.

A gyermekek világszerte előforduló bántalmazása és kizsákmányolása, a gyermekpornográfiának az interneten keresztül történő növekvő elérhetősége elleni küzdelem a gyermeki jogok nemzetek feletti szabályozását tette szükségessé. Ennek keretében mind e cselekmények áldozata – a gyermek –, mind maga a cselekmény – a gyermekpornográfia – egységes meghatározásának nélkülözhetetlensége nem vitatható.

A Gyermekjogi Egyezmény elsőként határozta meg, hogy a gyermek tizennyolc éven aluli személy, bár ez alól még kivételt engedett, a Fakultatív Jegyzőkönyv pedig leírta a gyermekpornográfia fogalmát, mely szerint gyermekpornográfiának minősül a gyermek valós vagy szimulált, kifejezett szexuális cselekményben való részvételének vagy a szexuális célok érdekében a gyermek nemi szerveinek bármilyen bemutatása.

⁵⁰ Gyerekpornó (www.lukeford.com forrásból szerkesztette: FARKAS Zsolt) *Kalligram*, 1998/7–9.

A Cybercrime Egyezmény meghatározásában „gyermekpornográfia” az olyan pornográf termék, amely vizuális úton ábrázol kifejezetten szexuális magatartást tanúsító kiskorú vagy kiskorúnak tűnő, illetve kiskorút valósághűen megjelenítő személyt.

A Kerethatározat egyrészt a gyermeket kivételt nem tűrően tizennyolc évesnél fiatalabb személyként határozta meg, másrészt részletesebb gyermekpornográfia-fogalmat adott. Ennek értelmében gyermekpornográfia az olyan pornográf anyag, amely vizuálisan ábrázolja vagy jeleníti meg a kifejezetten szexuális magatartást tanúsító vagy abban közreműködő létező gyermeket, gyermeknek tűnő személyt, vagy nem létező, de valósághűen ábrázolt gyermeket, beleértve a gyermek nemi szerveinek vagy szeméremtájának buja bemutatását.

A Lanzarote Egyezmény szerint is gyermek minden tizennyolc éven aluli személy. Az egyezmény alkalmazásában a gyermekpornográfia kifejezés minden olyan anyagot jelent, amely vizuálisan ábrázol egy valós vagy színlelt, egyértelműen szexuális cselekményben részt vevő gyermeket, vagy egy gyermek nemi szerveinek elsődlegesen szexuális célú ábrázolását.

Az Irányelv meghatározásában a gyermekpornográfia minden olyan anyag, amely vizuálisan ábrázolja a kifejezetten szexuális magatartást tanúsító vagy ilyen magatartást színlelő gyermeket, gyermeknek tűnő vagy valósághűen gyermeknek ábrázolt személyt vagy gyermek, gyermeknek tűnő, vagy valósághűen gyermeknek ábrázolt személy nemi szerveit mutatja be, elsődlegesen szexuális céllal. Az Irányelv külön definiálta a pornográf előadást.

A hazai jogalkotás párhuzamosan a nemzetközi dokumentumokkal követte azok rendelkezéseit, és nagyrészt a vállalt kötelezettségeknek megfelelően építette be a büntetőjogba a (gyermek)pornográfia fogalmát.

A Gyermekjogi Egyezménnyel összhangban kodifikált tiltott pornográf felvételek készítése bűncselekményének értelmező rendelkezése szerint (kiskorú személyről) pornográf képfelvétel, illetve pornográf jellegű műsor a nemiséget súlyosan szeméremsértő nyíltsággal ábrázoló, célzatosan a nemi vágy felkeltésére irányuló cselekvés, ábrázolás.

A tényállás második, 2007. június 1. napjától hatályos módosítása szerint (tizennyolcadik életévét be nem töltött személyről) pornográf felvétel (videó-, film- vagy fényképfelvétel, illetőleg más módon előállított képfelvétel), amely a nemiséget súlyosan szeméremsértő nyíltsággal, célzatosan a nemi vágy felkeltésére irányuló módon ábrázolja. Külön definiálták a pornográf műsort. A 2013. július 1. napjától hatályos Btk. csak a pornográf műsor meghatározásán változtatott.

A tényállás 2021. július 8. napjától hatályos szövege pontosította a pornográf felvétel fogalmát, eszerint a pornográf felvétel a másnak vagy másoknak a ne-

miséget súlyosan szeméremsértő nyíltsággal, célzatosan a nemi vágy felkeltésére irányuló módon történő ábrázolása, ideértve a nem létező személy vagy személyek valóságghű ábrázolását is.

A jogi – és remélhetőleg köznap – terminológia tekintetében a változások szükségességét felismerték, és a folyamat elindult. Az Európai Parlament 2015. március 11. napján állásfoglalást tett a gyermekekkel szemben elkövetett internetes szexuális visszaéléssel kapcsolatban a pontos terminológia alapvető fontosságáról. Ennek keretében a „gyermekpornográfia” helyett megfelelőbbnek tartotta „a gyermekekkel szemben elkövetett szexuális visszaélésekkel kapcsolatos anyagok” (*child sexual abuse material*) kifejezés alkalmazását.

A 2023. június 26–27-én Bécsben, Magyarország részvételével tartott, az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala szakértői csoportülésén a gyermekek szexuális zaklatását ábrázoló anyagokat tartalmazó képek és videók (*images and videos of child sexual abuse material*) kifejezést használták.

A terminológiaváltásra a magyar jogalkotás is reagált már, az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvénynek a 2020. évi LXXXV. törvény 73. §-ával módosított, 2020. december 21. napjától hatályos szövege a kiskorúak védelméről szóló cím 149/B. § (10) bekezdésében a gyermekek szexuális kizsákmányolását ábrázoló anyag kifejezést alkalmazza.

A Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány törvény módosítási javaslatot terjesztett elő a terminológiaváltás szükségessége okán, eszerint a gyermekpornográf kifejezés helyébe a gyermek szexuális kizsákmányolását megjelenítő tartalom terminológiának kellene lépnie. A javaslat indokai szerint a gyermekpornográfia szóhasználat nem fejezi ki egyértelműen, hogy a jogalkotó e tényállásokon keresztül valójában a gyermekekkel szembeni szexuális visszaéléseket, a gyermekek szexuális kizsákmányolását kívánja üldözni. A szó ugyanakkor olyan jelentéstartalmat hordoz, illetve olyan értelmezést tesz lehetővé, hogy az érintett személy valamilyen módon hozzájárulását, beleegyezését adta a tiltott tevékenységhez, ekként stigmatizál ahelyett, hogy azt a gyermeket védené, aki nek megfelelő (egészséges) testi, nemi, szellemi és erkölcsi fejlődésének biztosítása a bűncselekmény védett jogi tárgya.⁵¹

ÖSSZEGZÉS

A gyermekpornográfia a kezdetektől osztotta a pornográfia sorsát, attól nem megkülönböztetve alakult, ekként a huszadik század első feléig tiltott, majd túrt jelenség volt. A hetvenes években a pornográfia és a gyermekpornográfia

⁵¹ <https://hintalovon.hu/2024/07/30/mi-a-baj-a-gyermekpornografia-kifejezessel/>; <https://hintalovon.hu/wp-content/uploads/2024/07/Jogalkotasi-javaslat>

megítélése elvált egymástól, míg az előbbivel kapcsolatos tevékenységek szabadok maradtak, az utóbbival szemben tiltásban megnyilvánuló jogalkotási hullám indult. A 20. század végére a gyermekjogi szabályozás a gyermekek védelme érdekében – egyebek mellett – a gyermekek szexuális kizsákmányolása ellen is fellépett. A folyamat egyrészt egységes gyermek-fogalom megalkotásához, másrészt a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények, köztük a gyermekpornográfia nemzetek feletti jogban rögzített fogalmának meghatározását és szabályozását eredményezte.

A fogalmi meghatározások központi elemei azonosak, így tartalmazzák a szexuális célzatot, és a gyermek szexuális cselekmény közbeni vagy kifejezetten nemi szervei bemutatását. A nemzetközi dokumentumok a kezdetektől a valószínű gyermek mellett rendelkezéseket tartalmaznak a gyermeknek látszó és a nem létező, de valósághűen ábrázolt gyermek tekintetében is.

A fogalmi meghatározások mind a nemzetközi, mind a hazai jogban tartalmaznak bizonytalan, rugalmas, objektivitást mellőző elemeket, ilyen a „buja bemutatás” (*lascivious exhibition*)⁵² és a súlyosan szemérem sértő nyíltság is. Finkey Ferenc már 1929-ben írt arról, hogy a szemérem sértő kifejezés kétségtelenül elasztikus és tág körű, körülírása általánosságban nehéz.⁵³ Közel egy évszázad elteltével a fogalom tartalmi kitöltését a jogalkotó még mindig a jogalkalmazói értelmezésre bízta. A jogalkalmazó mérlegelésen belül foghat helyt az is, hogy adott kép bár önmagában nem feltétlenül minősül súlyosan szemérem sértő ábrázolásnak (így például egy ruhátlan gyermek), azonban a környezet kontextusában mégis annak számít.

JAVASLATOK

A gyermekpornográfia fogalmának és tartalmának fejlődése jogalkotási igényt keletkeztet. Ki kell azonban térni arra, hogy a gyermek szexuális kizsákmányolását megjelenítő tartalom terminológiának még kevésbé feleltethető meg a gyermekek által elkövetett magatartás. Ám amennyiben külön szabályozásra kerülne a fiatalkorúak által elkövetett cselekmény a felnőttek által elkövetett cselekménytől, ez utóbbiak esetében, egyezően a nemzetközi tendenciákkal, a gyermek szexuális kizsákmányolását megjelenítő tartalom megnevezés helytállóan mutatkozik.

A bűncselekmény megnevezése helyesen ekként lehetne akár a gyermek szexuális kizsákmányolását megjelenítő tartalommal visszaélés is. A Btk. indokolása a bűncselekmény elnevezésének megváltoztatása tekintetében (tiltott

⁵² Kerethatározat 1. cikk

⁵³ FINKEY F. (1929): i. m.

pornográf felvétellel visszaélés büntette helyett gyermekpornográfia büntette) azzal érvelt, hogy tiltott pornográf felvétellel visszaélés tényállásának hatályos címe ugyan kifejezi a tényállás tartalmát, ugyanakkor a „visszaélés” szó tipikusan az igazgatási szabályokat sértő bűncselekmények megnevezésében szokott szerepelni, ami nem tükrözi a tényállás által ténylegesen védeni kívánt jogi tárgyat. Az érvelésnek azonban ellene hat az, hogy az új büntető törvénykönyv a korábban megrontás büntette megnevezését – helyesen – szexuális visszaélés büntettként változtatta meg. Tekintve, hogy a gyermekpornográfia ténybelileg az online szexuális visszaélés, e meghatározás újra visszavezetése ellen nehéz megalapozott érvet felhozni.

A GYERMEKPORNOGRÁFIA TÖRVÉNYI TÉNYÁLLÁSÁNAK FEJLŐDÉSE

A SZEMÉREM ELLENI VÉTSÉG/KÖZSZEMÉREM MEGSÉRTÉSÉNEK BŰNCSELEKMÉNYE

Egyes források⁵⁴ a gyermekpornográfia bűncselekménye jogtörténeti előzményeként a Csemegi-kódexben⁵⁵ szabályozott szemérem elleni vétséget jelölték meg, amit az követett el, aki fajtalanságot tartalmazó iratot, nyomtatványt vagy képes ábrázolatot nyilvános helyen kiállít, árul vagy terjeszt, valamint az irat, nyomtatvány vagy képes ábrázolat szerzője, készítője, nyomtatója, ha ennek többszörözése, terjesztése vagy nyilvános helyen kiállítása az ő tudtával történt. A szemérem elleni vétség azonban csak az 1929. évi VII. törvénycikk alapján az addigi tényállás hatályon kívül helyezésére és a pornográfia üldözésének teljesen új szabályozására figyelemmel tekinthető a mai bűncselekmény távoli előzményének.⁵⁶ Az új tényállás szakított a sajtójoggal, a jogirodalom szerint védett jogtárgy lett – egyebek mellett – a serdülő ifjúság erkölcsi oltalma és egészséges irányú nevelése (bár a gyermekek tekintetében a törvény nem fogalmazott meg külön szabályokat). Elkövetési tárgya a szeméremsértő irat vagy más tárgy lett, elkövetési magatartása pedig a kereskedés, szétosztás, közszemlére tétel céljából való előállítás, forgalomba hozatal, kölcsönzés, hirdetés.⁵⁷ Az új szabályozás

⁵⁴ CSAPUCHA Bernadett: A gyermekpornográfia hazai büntetőjogi szabályozása, s a jelenség ellen folytatott küzdelem a nemzetközi dokumentumok tükrében. *Büntetőjogi Szemle*, 2020/1., 13–22., <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2804561>

⁵⁵ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről, 248. §

⁵⁶ 1929. évi VII. törvénycikk a szeméremsértő közlemények forgalmának és a velük való üzérkedésnek elnyomása végett Genfben létrejött nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában

⁵⁷ FINKEY F. (1929): i. m.

hasonlóságot mutat az elkövetési tárgy és az elkövetési magatartás kapcsán is a jelenlegivel.

A 20. század második felében azonban a pornográfiát a jogalkotó ebben az értelemben dekriminalizálta, a korábbi Btk. a Csemegi-kódexben szabályozott vétséghez nyúlt vissza, amikor a köznyugalom elleni bűncselekmények között a 272. §-ban szabályozott, többször módosított közszemérem megsértésének vétségét meghatározta. A pornográfia termékei tárgyuknál fogva ismét árucikkek lettek. A bűncselekmény jogi tárgya a társadalom tagjainak nemi vonatkozású erkölcsi érzülete volt, ami helyteleníti a szexuális szabadosságot és a nemiség üzleti célú kihasználását. A bűncselekményt az követte el, aki a szexuális áru forgalmazásával kapcsolatos előírásokat súlyosan megszegte.⁵⁸

A törvényhelyhez fűzött miniszteri indokolás szerint nem tartozott a szemérem sértő tárgyak közé a nemi élet kérdéseinek tudományos vagy ismeretterjesztő célú feldolgozása, valamint az emberi test művészi törekvéseket megvalósító ábrázolása. A Legfelsőbb Bíróság értelmezésében

„[A] mezítelen férfi vagy női testnek az ábrázolása – történjék az ábrázolás festmény, szobor vagy fénykép alakjában – nem szemérem sértő. A ruhátlan emberi testről készült festmény, fénykép általában csak akkor tekinthető szemérem sértőnek, ha a nemi élet jeleneinek vagy a nemi szerveknek hangsúlyozott ábrázolásával a nemi érzékiségre irányuló célzatosságánál fogva a jó erkölcsöt súlyosan sérti, ha azt a tendenciát hordja magában, hogy közvetlenül vagy közvetve érzéki ingert ébresszen.” (BJD 1266.)

A bűncselekményt a 2013. július 1. napján hatályba lépett Btk. dekriminalizálta.⁵⁹

A GYERMEK SZEXUÁLIS KIZSÁKMÁNYOLÁSÁT MEGJELENÍTŐ TARTALOMMAL (TILTOTT PORNOGRÁF FELVÉTELLEL VISSZAÉLÉS ÉS GYERMEKPORNOGRÁFIA) KAPCSOLATOS BŰNCSELEKMÉNY EVOLÚCIÓJA A NEMZETKÖZI ÉS EURÓPAI SZABÁLYOZÁS FEJLŐDÉSÉNEK TÜKRÉBEN

Gyermekjogi Egyezmény

A Gyermekjogi Egyezmény előírta, hogy az egyes államok tegyenek meg minden kívánatos – jogi, adminisztratív, szociális és oktatási – lépést annak érdekében, hogy megvédjék a gyermekeket a fizikai, a mentális erőszak, a bántalmazás vagy visszaélés, az elhanyagolás vagy a hanyag, illetve rossz bánásmód valamennyi formájától, avagy a kizsákmányolástól, ideértve a szexuális abúzust

⁵⁸ Módosította a 2007. évi CLXII. törvény 29. § (3) bekezdés b) pontja, amely alapján az elkövetési tárgy szexuális termék.

⁵⁹ 2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről

is. Az egyezmény kötelezte az államokat arra, hogy megvédjék a gyermekeket a nemi kizsákmányolás minden formájától. Ebből a célból intézkedéseket kellett tenniük annak megakadályozására, hogy a gyermekeket törvénytelen nemi tevékenységre bírják rá, vagy kényszerítsék, őket kizsákmányolják prostitúció vagy pornográf anyagok és műsorok elkészítése céljára.

A Gyermekjogi Egyezményt Magyarország a gyermek jogairól szóló 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdette ki, ezzel összhangban az 1997. évi LXXIII. törvény új önálló tényállást iktatott be a korábbi Btk. XIV. fejezetének I. címében a házasság, a család és az ifjúság elleni bűncselekmények körébe. Az 1997. szeptember 15. napjától hatályos 195/A. § tiltott pornográf felvételek készítése megnevezéssel büntetni rendelte azt, aki kiskorú személyről video-, film-, fénykép- vagy más módon előállított pornográf képfelvételeket készít, ilyen felvételeket forgalomba hoz, ezzel kereskedik, és aki pornográf jellegű műsorban kiskorú személyt szerepeltet, valamint ezek elkövetéséhez anyagi eszközöket szolgáltat. A (4) bekezdés értelmező rendelkezést tartalmazott a pornográf felvétel fogalmára.

Cybercrime Egyezmény

A 21. század küszöbén a nemzetközi és európai gyermekjogi szabályozás a gyermekek szexuális kizsákmányolásának visszaszorítása érdekében tett törekvései a számítástechnikai eszközökkel, online elkövetett bűncselekményekre fókuszáltak.⁶⁰ A Cybercrime Egyezmény részletesen leírta a bűncselekmény online megvalósításához kötődő új elkövetési formákat.

Az egyezmény alapján a jogalkotó a 2001. évi CXXI. törvénnyel 2002. április 1. napjától jelentősen módosította a 195. §-ban meghatározott bűncselekményt, melynek megnevezését tiltott pornográf felvétellel visszaélésre változtatták. Az elkövetési magatartások köre bővült, az (1) bekezdésben meghatározott két új elkövetési magatartás a megszerzés és a tartás, a (2) bekezdésben a kínálás és az átadás, míg a (3) bekezdésben a korábban már büntetendő készítés, forgalomba hozatal és kereskedelem mellett kiegészült a nagy nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétellel.

⁶⁰ A Fakultatív Jegyzőkönyv a gyermek eladása, gyermekprostitúció és gyermekpornográfia tilalmáról rendelkezett; a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1999. évi 87. ülészakán elfogadott 182. számú egyezmény a gyermekmunka legrosszabb formái közé sorolta – egyebek mellett – a gyermek pornográfiakészítés vagy pornográfikus előadás céljára történő használatát, vásárlását vagy felajánlását is.

2004/68/IB kerethatározat

A Kerethatározat – hivatkozva a gyermekpornográfia a gyermekek szexuális kizsákmányolásának különösen súlyos formájaként az új technológiák és az internet használata révén történt növekedésére és terjedésére – előírta, hogy a tagállamok 2006. január 20-ig bűncselekményként határozzák meg a kerethatározatban a gyermekpornográfia tekintetében írt cselekményeket. E cselekmények megfeleltethetők a Cybercrime Egyezményben meghatározott elkövetési magatartásoknak, a különbség az, hogy míg a Cybercrime Egyezmény csak az online elkövetési formákkal foglalkozott, addig a Kerethatározat mind az online, mind az offline elkövetési formára kiterjedt.

A tényállás új szövegét a 2007. évi XXVII. törvény állapította meg, amely 2007. június 1. napjától lépett hatályba. A bűncselekmény változatlan megnevezéssel átkerült a XIV. fejezet II. címébe a nemi erkölcs elleni bűncselekmények közé a 204. § beiktatásával. A törvény indokolása szerint a tiltott pornográf felvétellel visszaélés védett jogi tárgya a kiskorú személyek erkölcsi, nemi fejlődését és szabadságát védelmezi, ezért a megrontás büntetettével való hasonlatosság miatt (melynek védett jogi tárgya a serdületlen, tizennégy éven aluliak egészséges szexuális fejlődése) indokolt elhelyezése a nemi erkölcs elleni bűncselekmények között.

Az új rendelkezés szerint a passzív alany már nem a kiskorú, hanem a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy, független kiskorú, vagy – házasság révén – nagykorú státusától. A 195/A. §-ban korábban szabályozott tényállás már nagyrészt megfelelt a Kerethatározat követelményeinek, azonban szükséges volt kiegészíteni a hozzáférhetővé tétel elkövetési magatartással.

Magyarország nem élt a büntetőjogi felelősség kizárásának lehetőségével abban az esetben, ha a beleegyezési korhatárt elérő gyermek beleegyezik a róla készült felvétel készítésébe és birtoklásába, ha azok kizárólag saját használatra készültek.

Lanzarote Egyezmény és a 2011/93/EU irányelv

A Lanzarote Egyezmény, valamint az Irányelv újabb lépcsőfoka a nemzetközi együttműködésnek és az egységes büntetőjogi alapok megteremtésének.

A 2013. július 1. napján hatályba lépett Btk. a 204. §-ában szabályozta a bűncselekményt a nemzetközi dokumentumok⁶¹ megnevezésével egyezően, gyermekpornográfia (*child pornography*) címen. A tényállás (1) bekezdésének a), b) és c) pontja továbbra is kilenc elkövetési magatartást határozott meg, melyeket a Lanzarote Egyezménnyel és az Irányelvvel összhangban súly szerint

⁶¹ Cybercrime Egyezmény, Lanzarote Egyezmény és az Irányelv.

három, különböző büntetési tétellel fenyegetett csoportba osztott, azonban a korábbiakhoz képest eltérés, hogy a készítés elkövetési magatartást a jogszabály enyhébben rendelte büntetni. Az új tényállás b) pontjában meghatározott készítés, kínálás, átadás, hozzáférhetővé tétel elkövetési magatartásokhoz kapcsolódó minősített esetet is meghatározott, melyet az elkövető a nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt álló személy sérelmére, illetve a sértettel kapcsolatban fennálló egyéb hatalmi vagy befolyási viszonnal követett el.

A jogalkotó továbbra sem ismerte el a gyermek önrendelkezési jogát arra, hogy hozzájárulhasson saját használatú felvétel készítéséhez, illetve önként készített felvétel átadását követően a másik általi birtokláshoz.

Egyes törvények módosításáról a gyermekek védelme érdekében

A gyermekpornográfia különös részi tényállását a pedofil bűnelkövetőkkel szembeni szigorúbb fellépésről, valamint a gyermekek védelme érdekében egyes törvények módosításáról szóló 2021. évi LXXIX. törvény 20. §-a állapította meg, amely 2021. július 8. napjától hatályos. A törvény a korábbinál szigorúbban és differenciáltabban szabályozta a gyermekpornográfia tényállását. Bővítette az elkövetési magatartások körét – a készítést visszahelyezte a legsúlyosabban megítélendő magatartások közé –, megemelte a büntetési tételeket, a tényállás kiegészült új minősített esetekkel, valamint egy privilegizált esetet állapított meg. A törvényi tényállást a jogalkotó két külön szakaszra bontotta az elkövetési tárgyak szerint, a 204. § a felvételekkel, a 204/A. § pedig a pornográf műsorokkal kapcsolatos cselekményeket tartalmazza.

A törvény – megfelelően a nemzetközi dokumentumoknak –, módosította a pornográf felvétel fogalmát előállított felvétel helyett olyan felvételre, ami az adott tartalmat ábrázolja, másrészt kiterjesztette a nem létező személy vagy személyek valóságghű ábrázolására is.

A jogalkotó ezúttal sem élt a büntetőjogi felelősség kizárásának lehetőségével a beleegyezési korhatárt elérő gyermek tekintetében.

A kétszeres értékelés tilalma

A büntetőeljárással párhuzamosan haladó adóigazgatási eljárás problematikája

BEVEZETÉS

A költségvetési csalás miatt indult büntetőeljárásokat döntő hányadban adóigazgatási eljárás előzi meg, s ennek során az adóhatóság – az általa az adóigazgatási rendtartásról szóló 2017. évi CLL. törvény (Air.) szabályai szerint beszerzett bizonyítékok alapján – teszi meg a feljelentést. Ezt követően párhuzamosan folyik a két eljárás; az adóigazgatási eljárás, amely az esetek többségében adóbírság kiszabásával zárul; és a büntetőeljárás, melyben büntetőjogi szankciót alkalmaz az eljáró bíróság.

Tekintve, hogy a költségvetési csalás büntettének dispozíciója kerettényállás,¹ amit a hatályos adójogi normák töltenek ki tartalommal, így az egyéb, a büntető törvénykönyv által meghatározott törvényi tényállási elemek fennállta esetén az adójogszabályok sérelme egyben bűncselekményt is megvalósít.

Az adózó eljárásjogi fő kötelezettségeit – adóbevallási és adófizetési kötelezettség, valamint az adó és költségvetési támogatások kiutalására vonatkozó szabályokat – az adózás rendjéről szóló XCII. törvény (a továbbiakban: Art.) tartalmazza,² míg az egyes adókötelezettségeket külön adójogi normák állapítják meg. Az ebben rögzített kötelezettségek megszegése adóigazgatási eljárást és adóbírság kiszabását vonja maga után. Amennyiben a sérelem a Btk. 396. §-ában írt elkövetési magatartások kifejtése által okoz vagyoni hátrányt a költségvetésnek, úgy a büntetőjogi felelősség megállapítására is sor kerül.

* SIMONYI-KOVÁCS Melinda, ügyész, Győri Járási Ügyészség

¹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk.) 396. §

² Art. 49. §, 58–63. §, 64–65§

A NE BIS IN IDEM ELVE ÉS A FELELŐSSÉGHALMOZÁS KÉRDÉSE

A ne bis in idem, vagyis a kétszeres értékelés tilalmának római jogi alapokon nyugvó elve a jogállami büntetőjog alappillére, melyet Magyarország Alaptörvénye a XXVIII. cikk (6) bekezdésében deklarál. Eszerint: „A jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltethető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.”

Az Alaptörvény rendelkezése tehát – annak fogalomhasználatából adódóan – kizárólag a bíróság által hozott ítéletekre szorítkozik, hisz a felmentés vagy elítélés kérdésében a döntési monopólium egyedüli jogosultja.³ E körben a Kúria Bfv.III.1068/2021/12. számú határozatában kiemeli, hogy az Alaptörvény fent hivatkozott rendelkezése értelmében ítélt dolog csak bírósági határozat nyomán születhet, a közigazgatási határozat *res iudicata* hatást nem válthat ki.⁴

Látható tehát, hogy ekképp a kétszeres értékelés tilalmának elve és az ítélt dolog intézménye egymással összekapcsolódik, egymást kiegészíti. A *res iudica* anyagi kötőerőt jelent, míg a *ne bis in idem* elve az alaki jogerőhöz kapcsolódik.⁵ Az előbbi, az anyagi jogerő a Kúria Bpkf.III.465/2022/14. számú határozata szerint olyan ügyet eldöntő rendelkezést jelent, amely a vádról, illetve a vád alapján folyó eljárás lezárásáról érdemben és véglegesen dönt.⁶ Az alaki jogerő pedig egyszerű kötőerő, mely kizárólag az adott döntés rendes jogorvoslattal történő megtámadását zárja ki. Közös hatásukat tekintve „[a]z ügydöntő határozat jogerőre emelkedésével anyagi jogerővel rendelkezik, mely természetesen az alaki jogerőt, megtámadhatatlanságot is jelent, következésképpen végleges döntést jelent a bűnösség kérdéséről a büntetőjogi következményekről, szankciókról vagy éppen ezek hiányáról”.

Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a *ne bis in idem* elv a büntetőeljárások találkozásakor a büntetőjogi felelősség megállapítására vonatkozik, s az azonos tényállás alapján egyazon személlyel szemben a büntetőeljárás mellett haladó, más jogág – felelősséget megállapító és jogkövetkezményt alkalmazó – szank-

³ STEINER Gábor: *Költségvetési csalás és áfacsalás a gyakorlatban*. Orac Kiadó, Budapest, 2023, 318.

⁴ Kúria Bfv.III.1068/2021/12.

⁵ SZABÓ Judit: Közigazgatási jogvita kontra büntetőjog. *JURA*, 2021/1., 68.

⁶ Kúria Bpkf.III.465/2022/14.

⁷ Kúria 2/2015. számú BJE határozat

cióit figyelmen kívül hagyja.⁸ Teszi mindezt annak ellenére, hogy hazánkban – akárcsak az Európai Unió más tagállamaiban is – a közigazgatási büntetőjog látványos térnyerésének lehetünk tanúi, azaz a punitív, büntetőjogias, de nem büntetőjogi szankciók mind szélesebb körben kerülnek alkalmazásra. E tendencia egyik mozgatórugója az a cél, hogy a hatékony és időszerű ítélkezés megteremtése, fenntartása érdekében a jogalkotók a büntető igazságszolgáltatás terheit csökkentsék, amelynek érdekében egyes cselekményeket dekriminálizálnak, azaz kivonnak a büntetőjog hatóköréből. Az expanzió másik oka, hogy a büntetőjogon kívüli – kiterjedtségénél fogva is főként közigazgatási – normák betartatásáról a büntető anyagi jogra jellemző súlyú szankciórendszer, illetőleg a büntetőeljárási jogra – elsősorban a nyomozati szakra – jellemző processzuális eszközök alkalmazásának megteremtésével gondoskodik a jogalkotó. Ez utóbbi körbe tartozik a költségvetést károsító cselekményekkel szembeni fellépés is, melyek esetében a kiszabott szankciók a büntetőeljárásban alkalmazott tételeket meghaladó súlyúak is lehetnek. E körben azonban a fenti jogalkotói szándék ellenére, illetve amellett kerül sor a büntetőeljárások megindítására is, amennyiben az adójogi norma sérelme egyben kimeríti a büntető anyagi jogi tényállás elemeit is. Ezekben az esetekben tehát a tetta-zonosság nem marad a büntetőjog territóriumában, hanem átlép más jogág területére.⁹

A fent kifejtettek mellett a hatályos büntetőeljárási törvény¹⁰ 7. § (5) bekezdése alapelvei szinten mondja ki; abban a kérdésben, hogy a terhelt követett-e el bűncselekményt, hogy a bíróságot, az ügyészséget és a nyomozó hatóságot nem köti a polgári, a közigazgatási, a szabálysértési, a fegyelmi vagy más eljárásban hozott határozat, illetve az abban megállapított tényállás.¹¹

Ezen processzuális rendelkezéssel összefüggésben a Kúria a már hivatkozott Bfv.III.1068/2021/12. számú határozatában kifejtette, abban a kérdésben, hogy a terhelt követett-e el bűncselekményt, a bíróságot nem köti a közigazgatási eljárásban hozott határozat, illetve az abban megállapított tényállás. Ekként törvényileg rendezett, ha különböző eljárások találkoznak, ne legyen egyazon magatartásból kétféle valóságigényű megállapítás. Ehhez képest a büntetés kiszabás, szankcionálás körében figyelembe vehető, veendő az egyazon személyre egyazon magatartás miatt megállapított jogkövetkezmények terhe.¹²

⁸ KIS Norbert: Szupranacionális szankciók. In: KONDOROSI Ferenc – LIGETI Katalin: *Az európai büntetőjog kézikönyve*. Magyar Közlöny Kiadó, Budapest, 2009, 385.

⁹ SZABÓ J.: i. m. 70.

¹⁰ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

¹¹ Be. 7. § (5) bekezdés

¹² Kúria Bfv.III.1068/2021/12.

Eszerint tehát a más eljárásnak ki kell térnie a büntetőeljárás elől az eltérő tényállások kizárása, elkerülése érdekében, azonban a kettős szankcionálás a Kúria fenti döntése szerint megengedett, a más eljárásban alkalmazott jogkövetkezmény csupán „figyelembe vehető, figyelembe veendő”. A fenti álláspont összhangban áll a Kúria korábbi, EBD 2019.09.B16. számon közzétett határozatában megfogalmazott állásponttal. A költségvetési csalás büntette miatt indult eljárásban a született döntés szerint *„az adóügyi eljárásban kiszabott adóbírság nem zárja ki az adóbírság alapjául szolgáló cselekmény miatt büntetőeljárás megindítását és büntető szankció alkalmazását, ez nem sérti a kétszeres eljárás tilalmát, de a kiszabott adóbírságnak a büntetőeljárásban jelentősége lehet”*.

Az érem másik oldala – vagyis a közigazgatási jog által meghatározott tényálláshoz kötöttség – szerint a bíróságot határozatának meghozatalában más hatóság döntése vagy a fegyelmi határozat, illetve az azokban megállapított tényállás nem köti, kivéve, ha jogerősen elbírált bűncselekmény következményeiről közigazgatási perben kell határozni, a bíróság nem állapíthatja meg, hogy az elítélt a terhére rótt bűncselekményt nem követte el.¹³ A kialakult bírói gyakorlatban, a közigazgatási eljárásban ítélkező bíróságot a büntetőügyben hozott jogerős ítélet csak a bűnösség kérdésében köti, hisz a törvény kizárólag ennek körében fogalmaz meg kifejezett tilalmat. Annak azonban nincs törvényi akadálya, hogy a közigazgatási perben, az ott lefolytatott bizonyítás eredményeként – egyéb részletek kérdésében – más tényállást állapítson meg.¹⁴

Így tehát a közigazgatási ügyben eljáró bírói fórumot csupán az köti a büntetőbíróság által hozott határozattal összefüggésben, hogy a büntetőeljárásban elítélt vádlott büntetőjogi felelősségének hiányát nem állapíthatja meg, illetve a felmentettet sem vonhatja felelősségre, ugyanakkor a történeti tényállás egyéb részletei felől – úgymint az elkövetés helye ideje, a vagyoni hátrány vagy kár összege – a közigazgatási bíróság eltérően is dönthet, más tényállást is megállapíthat.¹⁵

A két jogág egymásra vonatkozó szabályozását összevetve levonható tehát az a konklúzió, hogy az eltérő tényállások megállapításának elkerülése kizárólag a felelősség tényére redukálódik, azonban a tényállás egyéb részleteit tekintve mindkét bíróság saját álláspontot alakíthat ki és fogalmazhat meg az általa – a saját jogága által meghatározott eljárási rendnek megfelelően – lefolytatott bizonyítási eljárás eredménye alapján, mely szerint a saját normáinak megfelelő szankciót alkalmazhat. Ezt a diverziós lehetőséget általában elfogadhatónak te-

¹³ A közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény 85. § (6)–(7) bekezdés

¹⁴ Legfelsőbb Bíróság Kfv.35155/2004.; EBH 2005.1257.

¹⁵ SZABÓ Judit – MOLNÁR Dalma: Az alkotmányjog és az EU-jog metszéspontjában: a „ne bis in idem” elv. *Európai Jog*, 2023/4., 14.

kinthetjük, azonban például a vagyoni hátrány vagy az okozott kár olyan sarkalatos kérdése a büntetőeljárásnak, melyen az adott bűncselekmény törvényi minősítése múlhat – a szankció súlyát magával vonva –, míg az elkövetési idő, különösen a gyakran változó adó jogszabályokra figyelemmel, befolyásolhatja akár a bűnösség, akár az alkalmazott jogkövetkezmény kérdését.

AZ UNIÓS SZABÁLYOZÁS

A Magyarország által az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett, az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt egyezmény (EJEE) 7. kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikk 1. pontja deklarálja a kétszeres eljárás tilalmát: *„Ha valakit egy állam büntetőtörvényének és büntetőeljárási törvényének megfelelően egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítéltek, e személlyel szemben ugyanennek az államnak az igazságszolgáltatási szervei ugyanezen bűncselekmény miatt nem folytathatnak büntetőeljárást, és vele szemben abban büntetést nem szabhatnak ki.”* Az EJEE tehát a kétszeres értékelés tilalmának elvét nemzetközi szinten is megfogalmazta, azonban azt kizárólag egy adott állam ítélezési területén belül rendelte alkalmazni.¹⁶

A schengeni megállapodás végrehajtási egyezményének (SVE) 54. cikke szabályozza a tagállamok egymás közötti relációjában a *ne bis in idem* elvét. Ezen uniós szabály szerint *„az ellen a személy ellen, akinek cselekményét a Szerződő felek egyikében jogerősen elbírálták, ugyanazon cselekmény alapján nem lehet egy másik Szerződő fél területén büntetőeljárást indítani, amennyiben elítélés esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélet meghozatalának helye szerinti Szerződő Fél jogszabályainak értelmében azt többé nem lehet végrehajtani.”*

Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2007/C 303/01) 50. cikke szerint pedig senki sem vonható büntetőeljárás alá és nem büntethető olyan bűncselekményért, amely miatt az Unióban a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

A kétszeres értékelés tilalmának elve körében azt láthatjuk, hogy a fenti hivatkozott alapidokumentumok mindegyike az azonos ténybeli alapokon nyugvó, ugyanazon terhelt ellen indult és jogerős döntéssel lezárt büntetőeljárásokra utal. Ugyanakkor mind az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban:

¹⁶ ELEK Balázs: A felelősségelhalmozás tilalmának kiüresítése – Az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Unió Bíróságának változó judikatúrája a *ne bis in idem* elv körében. *Büntetőjogi Szemle*, 2022/2., 19.

EJEB), mind pedig az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) több ügyben is vizsgált punitív jellegű, közigazgatási eljárásban hozott szankciókat, és megállapította, *hogy azonos tényállás esetén a büntetőjogi és a közigazgatási szankciók egymás melletti alkalmazása sértheti a kétszeres értékelés tilalmát*.¹⁷

AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK GYAKORLATA

E körben azt a feltételrendszert, amely az egyes (közigazgatási) szankciók büntetőjellegének meghatározásához zsinórmértékül szolgál, az EJEB az *Engel és társai kontra Hollandia* ügyben munkálta ki (ún. Engel-kritériumok).¹⁸ Eszerint az alábbi szempontokat kell figyelembe venni:

- a jogsértés adott tagállam általi minősítését,
- a jogsértő cselekmény jellegét,
- a kilátásba helyezett büntetés súlyát és jellegét.

Az *első feltétel* szerint, ha az adott nemzeti jogalkotó valamely cselekményt bűncselekménnyé minősít, az a 6. cikk alkalmazásában is bűncselekmény. Amennyiben azonban az adott magatartást nem a büntetőjog szankcionálja, úgy a további két kritérium vizsgálata következik. Amennyiben ugyanis ezeknek megfelelnek az adott körülmények, úgy a nemzeti jog szerint a bűncselekményi körön kívül eső jogsértéseket is büntetőügynek kell tekinteni, ha tárgyük olyan szabályszegés, mellyel szemben – annak jellege és/vagy szankciója okán – az állam „büntető jellegű” eljárás során alkalmaz jogkövetkezményt.¹⁹ Ennek megfelel a közigazgatási büntetőjog rendszere.

A *második feltétel* a jogsértő cselekmény jellege. Ennek vizsgálata során számos további körülményt kell figyelembe venni, melyeket az EJEB későbbi ítéleteiben vezetett le. Így alapkérdés, hogy a hivatkozott jogi norma általános érvényű-e vagy csupán egy behatárolt csoportra vonatkozik;²⁰ az eljárást az adott állam közhatalmi jogosítványokkal felruházott szerve folytatja-e²¹. A hivatkozott jogszabályi rendelkezés célja általános kötelezés kell hogy legyen, amely

¹⁷ FIGULA Ildikó – ELEK Balázs: Gondolatok az Európai Unió Bírósága C-524/15. számú ügyben hozott ítéletéhez közigazgatási és büntetőbírói szemszögből. *Európai Jogi Szaktanácsadói Hálózat blogja*, 2018. május 3.

¹⁸ *Engel és társai kontra Hollandia*, Nos. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72 (1976. június 8.)

¹⁹ DUDÁS Dóra Virág: Emberi Jogok az EJEB gyakorlatában II. – A tisztességes eljáráshoz való jog. *Jogászvilág*, 2021. december 27., <https://jogaszvilag.hu/szakma/emberi-jogok-az-ejeb-gyakorlataban-ii-a-tisztessages-eljarashoz-valo-jog/>

²⁰ *Bendenoun kontra Franciaország*, No. 12547/86 (1994. február 24.)

²¹ *Benham kontra Egyesült Királyság*, No. 19380/92 (1996. június 10.)

visszatartó hatást vált ki.²² Emellett figyelemmel kell lenni arra is, hogy a jogkövetkezmény alkalmazása vétkességi alapon vagy az objektív felelősség alapján történik-e, illetve az adott kérdést a többi részes tagállam miként szabályozza. Így ezen kritérium alapján csupán a mindenkire kötelező érvényű rendelkezést tartalmazó, és megsértésük esetére punitív szankciót előíró szabályok alapján indult eljárások minősülnek büntetőügynek. (Ilyenek az adójogi normák sérelme esetére az adóigazgatási eljárásban alkalmazott jogkövetkezmények.)

A *harmadik feltétel* az alkalmazott büntetés súlya és jellege. Ha a jogkövetkezmény az érintettre komoly hatással van (így a szabadságelvonással járó intézkedés, egyes tevékenységek gyakorlásának tilalma, nagy összegű pénzbírság), akkor az ügyet büntetőügyként kell kezelni akkor is, ha az adott szabályozás csak egy meghatározott körre fogalmaz meg rendelkezést, így tárgyat tekintve a második kritériumban megfogalmazottakat nem meríti ki.²³ Így a két utolsó feltétel együttes hatása is vizsgálendő. Az EJEB gyakorlata szerint tehát minden ügyben a körülmények egyedi mérlegelésével kell tisztázni, hogy az EJEE szerinti büntetőügy-e az eljárás tárgya.

A kezdeti – az alapjogok szigorú védelmét biztosító garanciák megfogalmazását tartalmazó – ítéleteket követően mind az EJEB, mind pedig az EUB gyakorlata folyamatos enyhülést mutat, s a párhuzamos (külön jogterületek által lefolytatott) eljárásokkal összefüggő tolerancia jelenik meg a döntésekben.

A *Franz Fischer kontra Ausztria ügyben*²⁴ közlekedési bűncselekmény és szabálysértés miatt folytatott párhuzamos eljárásokban ítélt az EJEB. Az osztrák Büntető Törvénykönyv alapján cserbenhagyás miatt szabadságvesztésre ítélték a kérelmezőt, míg a Közlekedési Törvény szerint ittas járművezetéssel elkövetett halálos gázolás miatt pénzbírságot is kiszabtak vele szemben. Az EJEB döntésében elmarasztalta Ausztriát az EJEE Hetedik jegyzőkönyv 4. cikkének megsértése miatt. Az ítélet indokolásának magva, hogy a cikk helyes értelmezése szerint ugyanazon elkövetési magatartás miatti kettős elítélés a tilalmazott.²⁵

A *Sergey Zolotukhin kontra Oroszország ügyben*²⁶ szintén az EJEE Hetedik jegyzőkönyv 4. cikkének megsértését állapította meg az EJEB, mivel a kérelmezővel szemben azonos tényállás alapján két eljárásban alkalmaztak szankciót.

²² *Öztürk kontra Németország*, No. 8544/79 (1984. február 21.)

²³ *Kapetanios és mások kontra Görögország*, Nos. 3453/12, 42941/12 és 9028/13 (2015. április 30.)

²⁴ No. 38275/97

²⁵ AMBRUS István: A ne bis in idem elve a legújabb európai joggyakorlatban, kitekintéssel a princípium érvényesülésére különböző jogterületek találkozása esetében. *Európai Tükör*, 2019/3., 127.

²⁶ No. 14939/03

(Az eljárás alapját képező tényállás szerint az ittas kérelmezővel szemben intézkedést folytattak, melynek során sértegette és életveszélyesen megfenyegette a hatóság vele szemben eljáró tagjait, valamint szökést kísérelt meg. A fenti magatartása miatt államigazgatási eljárásban elzárást szabtak ki vele szemben, majd a büntetőeljárásban is marasztalták.)

Az EJEB a *Dungveckis kontra Litvánia ügyben*²⁷ mintegy összefoglalta saját addigi gyakorlatát, és megállapította, hogy az EJEE Hetedik jegyzőkönyv 4. cikkének sérelme akkor áll fenn, ha a kérelmező felelősségéről korábban jogerős határozattal döntöttek (legyen az bűnösség megállapítása vagy felmentés), vele szemben két eljárás folyt, melyek mindegyike büntető jellegű volt, s mindkettő ugyanazon ténybeli alapon indult.

A *Grande Stevens és társai kontra Olaszország ügyben*²⁸ az EJEB az olasz értékpapírpiac-felügyeleti hatóság piacfelügyeleti szankciójának büntetőjogi jellegét vizsgálta. Az ügyben a közigazgatási hatóság három természetes személlyel és két gazdasági társasággal szemben járt el és pénzbírságot szabott ki, majd ezt követően feljelentést is tett, melynek következtében – azonos tényállás alapján – vádemelésre került sor. A kérelmezők *ne bis in idem* elv sérelmére vonatkozó hivatkozását a nemzeti bíróság nem fogadta el, így fordultak az EJEB-hez – az Egyezmény Hetedik jegyzőkönyv 4. cikkére hivatkozva –, ami az Engel-kritériumokra utalva megállapította, hogy a nemzeti jog szerinti közigazgatási eljárás ugyan nem volt büntetőeljárás, ám az alkalmazott joghátrány (maximumot közelítő összegű pénzbírság) olyan mértékű volt, amely az Engel-ítéletben megfogalmazott kritériumoknak a szankciókra vonatkozó részét kimeríti. Az alkalmazott eljárás és a pénzbírság sem reparációs célú volt, hanem speciális prevenciós célt szolgált. A Bíróság ezért az olasz államot a tisztességes eljárás és a *ne bis in idem* elv sérelme miatt is el marasztalta.

Az EJEB a *Västberga Taxi Aktiebolag és Vulic kontra Svédország*²⁹ és a *Janosevic kontra Svédország*³⁰ ítéletekben az adóbírság kiszabására is alkalmazhatóvá tette – a fenti okfejtés alapján – az Engel-kritériumoknak a szankciókra vonatkozó megállapításait, és kimondta, hogy az ilyen jellegű jogkövetkezmények az EJEE 6. és a 7. cikkének, valamint a Hetedik jegyzőkönyv 4. cikkének értelmében megfelelnek a „büntetőjogi” jellegű szankció feltételeinek.

Ezzel ellentétben foglalt azonban állást az EJEE az *A és B kontra Norvégia ügyben*³¹. Az ítélet szerint a *pro forma* közigazgatási, de az Engel-kritériumok-

²⁷ No. 32106/08

²⁸ Nos. 18.640/10, 18.647/10, 18.663/10

²⁹ No. 36985/97

³⁰ No. 34619/97

³¹ Nos. 24130/11., 29758/11.

nak megfelelő büntetőjogi jellegű szankciók esetén a büntetőeljárás és közigazgatási eljárás párhuzamos lefolytatása és jogkövetkezmény alkalmazása nem sérti a *ne bis in idem* elvét, ha a két jogág által szabályozott eljárás között kellően szoros tárgyi és időbeli kapcsolat van, s nem megismétlik, hanem kiegészítik egymást. Ha tehát a párhuzamos eljárások koherens egységet jelentenek és egy egységes eljárás részeként tűnnek fel azáltal, hogy annak különböző aspektusait vizsgálják, akkor nem sérül a *ne bis in idem* elve.³² Ennek feltételrendszerét is kidolgozta az EJEB, mely szerint:

- az eljárások egymást kiegészítő funkciója ne csak elméleti kérdés legyen, hanem konkrétan az adott cselekmény különböző szegmenseit érintse,
- a következmények legyenek előre láthatóak,
- a bizonyítékok összegyűjtésekor és értékelésekor kerülni kell a duplikációt,
- a korábbi első eljárásban kiszabott szankciót figyelembe kell venni a későbbi eljárásban (arányosság követelménye).

Az EJEB a fenti ügyben a korábbi gyakorlatával ellentétes megoldást követ, s ennek elvi alapja az, hogy a különböző eljárások és az ezek során kiszabott szankciók különböző célt szolgálhatnak és ezek a célok egymást kiegészíthetnek (az eljárások „integrált egésze”). E feltételek megléte esetén a *ne bis in idem* elv sérelme nem állapítható meg. Lárís Liliána véleménye szerint, amelyet magam is osztok, „az EJEB ezen döntése vitatható, mivel olyan tartalmi elemmel bővítette a *ne bis in idem* elv fogalmát, amely révén a többes eljárások egyetlen korlátja az arányosság követelménye maradt”³³.

AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGÁNAK GYAKORLATA

A kettős értékelés tilalmának megsértése az EUB gyakorlatában – az EJEB-bel összevetve – később merült fel, azonban ekkor az eljárások halmozhatósága mellett foglalt állást az Európai Unió Bírósága ítéleteiben, hivatkozva már az EJEB újonnan kialakult gyakorlatára is.³⁴ Az Alapjogi Charta 50. cikkével összefüggésben a bűncselekmény-fogalom meghatározására volt szükség, s azt az EUB a C-489/10. számú *Bonda-ügyben* adta meg. Az ítéletben a Bíróság az Engel-kritériumokat hívta mércéül, s maga is a belső jog szerinti minősítést, a

³² ELEK B.: i. m. 20.

³³ LÁRIS Liliána: Új irányok a kétszeres értékelés tilalma értelmezésében. *Ügyészek Lapja*, 2018/6., <https://ugyeszeklapja.hu/?p=2296>

³⁴ Manuel Campos Sánchez-Bordona főtanácsnok indítványa. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:62015CC0524&from=HU>

jogsértés jellegét és az érintett személlyel szemben kiszabható szankció természetét és súlyát tekintette alapvető szempontnak.

Az EUB a C-617/10. számú *Fransson-ügyben* – melynek tárgya a hozzáadottérték-adóval kapcsolatos bevallási kötelezettségek teljesítésének elmulasztásával összefüggésben folytatott adóigazgatási és büntetőeljárás vizsgálata – kimondta, lehetséges ugyanazon tényállásra alapítva mind büntető, mind közigazgatási eljárás lefolytatása, s ezek eredménye alapján a kétféle szankció alkalmazása akkor, ha a közigazgatási szankció nem büntetőjogi jellegű. A Charta 50. cikke értelmezése alapján a büntetőeljárásban alkalmazható szankcióval együtt a közigazgatási jog által meghatározott szankciót ugyanis akkor nem lehet alkalmazni, ha utóbbi büntető jellegű és már jogerőssé vált.

Az EUB a C-524/15. számú *Menci-ügyben* – a *ne bis in idem* elv érvényesülésének rovására – tovább menve megállapította, hogy az Alapjogi Charta 50. cikkével nem ellentétes az a nemzeti szabályozás, amely szerint a hozzáadottérték-adó törvényi határidőn belül történő megfizetésének elmulasztása miatt büntetőeljárás indítható egy olyan személlyel szemben, akire ugyanezen tényállás miatt már jogerősen, az 50. cikk értelmében vett, büntető jellegű közigazgatási szankciót róttak. Ehhez azonban feltételeket állapított meg az EUB, jelesül az ilyen jellegű szabályozás az eljárások és szankciók halmozásának igazolására alkalmas célkitűzést szolgáljon (itt a hozzáadottérték-adóval kapcsolatos jogsértések elleni küzdelem); olyan szabályokat tartalmazzon, amelyek biztosítják annak összehangolását, hogy az eljárások halmozása miatt az érintett személyre háruló többletteleher a feltétlenül szükséges mértékre korlátozódjon; továbbá a kiszabott szankciók összességének súlya az elkövetett jogsértés súlyához mérten feltétlen szükséges mértékre kell hogy korlátozódjon.

A *Garlsson Real Estate SA* és az *Enzo di Puma* ügyekben is a *Menci-ügyben* kialakított elméleti fonalat fűzi tovább az EUB.³⁵ Az arányosság elvének értelmezését kibontva állapította meg, hogy a Charta 50. cikkével ellentétben áll az olyan nemzeti szabályozás, amely a büntető elítélést követően teszi lehetővé a büntető jellegű pénzbírság kiszabását, ha az elítélés önmagában is alkalmas az elkövetett bűncselekmény hatékony, arányos és visszatartó erejű megtorlására. Vagyis a büntetőeljárást megelőző közigazgatási eljárásra minden esetben jog-

³⁵ A C-524/15. sz. *Luca Menci* ügyben, a C-537/16. sz. *Garlsson Real Estate SA* kontra *Commissione Nazionale per le Società e la Borsa (Consob)* ügyben, illetve a C-596/16. sz. *Enzo Di Puma* kontra *Consob* és a C-597/16. sz. *Consob* kontra *Antonio Zecca* egyesített ügyekben hozott ítéletek. A *ne bis in idem* elve korlátozható az Unió pénzügyi érdekeinek és pénzügyi piacainak védelme céljából. Az Európai Unió Bírósága 34/18. számú sajtóközleménye, Luxembourg, 2018. március 20. <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-03/cp180034hu.pdf>

szerűen kerülhet sor, míg ennek fordítottja – bár az a *ne bis in idem* elvének korlátozását jelenti – arányossági teszttel vizsgálható. Vagyis a kettős eljárások tekintetében csupán azt kell figyelemmel kísérnie a nemzeti bíróságoknak, hogy a szankciók halmozása következtében az eljárások alá vont terhelte/ügyfélre ténylegesen háruló többletteleher ne legyen eltúlzott az elkövetett jogsértés súlyához viszonyítva.³⁶

Ezek után nem meglepő, miként rendelkezik a felelősségi formák halmozását érintően az Európai Parlament és a Tanács 2017/1371 (2017. július 5.) számú irányelve, mely az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről szól. A preambulum ekként rendezi a kérdést: „*A tagállamok elvben a továbbiakban is párhuzamosan alkalmazhatnak közigazgatási intézkedéseket és szankciókat az ezen irányelv által szabályozott területen. Az ezen irányelvet átültető nemzeti jogszabályok alkalmazása során azonban a tagállamoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a büntetőjogi szankciók ezen irányelvvel összhangban történő kiszabása, valamint a közigazgatási intézkedések és szankciók alkalmazása ne vezessen a Charta rendelkezéseinek megsértéséhez.*”

Az irányelv tehát megengedi a párhuzamos közigazgatási és büntetőszankciók alkalmazását az általa szabályozott területen. A tagállamok kötelezettsége azonban, hogy biztosítsák, az uniós jogban vagy a nemzeti végrehajtási rendelkezésekben megállapított, „büntetőeljárással nem egyenértékű közigazgatási intézkedések, szankciók és bírságok” megfelelő és hatékony alkalmazását a nemzeti jognak megfelelően lefolytatott büntetőeljárások indokolatlanul ne érintsék.³⁷

A HAZAI GYAKORLAT

Az adóigazgatási és büntetőeljárások párhuzamossága kérdésében mind az Alkotmánybíróság döntései, mind pedig a Kúria által követett gyakorlat megfelel az újonnan követett EJEB és EUB gondolatmenetnek. Az AB több határozatában is foglalkozott a közigazgatási szankciók természetével. Azok rendszerét a 17/2019. (V. 30.) AB határozatban tekintette át.³⁸ Eszerint közös jellemzőjük, hogy törvényi szintű szabályozáson alapulnak, így ágazati jelleggel rendelkeznek. A szankció céljától függően azonban megkülönböztethetünk reparatív és represszív szankciókat, illetve azok lehetnek vegyes jellegűek is. Előbbi a

³⁶ SZABÓ J.: i. m. 76.

³⁷ PIF irányelv 14. cikk

³⁸ 17/2019.(V. 30.) AB határozat [88]–[94]

megsértett jogrend helyreállítását célozza, míg utóbbi a prevencióra törekszik. Emellett osztályozhatók a szankciók objektív–szubjektív vetületben is. Előbbiek azok, amelyek vétkességre tekintet nélkül kiszabhatók, míg utóbbiak a tudatállapothoz kötöttek, vagyis a szándékosak, illetve gondatlanok. A közigazgatási szankciók tekintetében akként foglalt állást a határozat, hogy azok a legtöbb esetben objektív jellegűek, hivatkozva a csatornabírság³⁹ és a nem adójogi késedelmi pótlék⁴⁰ ügyekre. Ezzel szemben az adójogi szankciók rendszerében alkalmazott két bírságot – az adóbírságot és a mulasztási bírságot – a fenti általános elvek mentén egyaránt szubjektív és represszív célokat szolgáló szankciónak minősítette.

A *ne bis in idem* elv értelmezése körében elemezte az Alkotmánybíróság a közigazgatási jogi szankció abszolút és relatív célja közötti különbséget. A 8/2017. (IV. 18.) számú határozatban kifejtette, hogy a közigazgatási anyagi jog az állam által elvárt magatartást hordozza, így a közigazgatási szankció ezen kötelezettségnek az objektív megsértéséhez fűzött jogkövetkezmény. Ez a közigazgatási szankció alkalmazásának abszolút célja, amely megkülönbözteti a bűnösség alapú büntetőjogi jellegű szankcióktól.⁴¹

Az AB – az orvhalászat deliktumának tényállási elemeit kimerítő, valamint a halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi CII. törvény (Hhvtv.) által is szankcionált magatartások kettős elbírálásának kérdését elemző – 18/2022. (VIII. 1.) AB határozata szerint az addigi szabályozás sértette a jogbiztonság és a *ne bis in idem* elvét. Megállapította ugyanis, hogy a halvédelmi hatósági eljárás és az abban alkalmazható halvédelmi bírság, valamint eltiltás jogkövetkezmények büntető jellegűek, hiszen nem elsősorban az elkövetett jogellenes magatartás anyagi kompenzációját és nem is a jogkövető magatartás kiváltását célozzák, hanem a már elkövetett jogsértés miatt alkalmazott megtorlást, vagyis olyan represszív szankciót jelentenek, amely prevenciós céllal sújtja anyagi teherrel a jogellenes cselekmény elkövetőjét.⁴² Emellett sem a Btk., sem a Hhvtv. rendelkezései nem tartalmaznak olyan szabályt, amely garanciát nyújtana a büntető jellegű szankciók megkettőzésével szemben.⁴³

Az Alkotmánybíróság a 8/2017. (IV. 18.) AB határozatban megállapította, hogy ha állatkínzás vétsége vagy büntette miatt büntetőjogi felelősség megállapításának van helye, vagy a büntetőjogi felelősség kérdésében már jogerős marasztaló döntés született, akkor ugyanazon tényállás alapján indult állatvédelmi

³⁹ 5/2017. (III. 10.) AB határozat

⁴⁰ 3353/2017. (XII. 22.) AB határozat

⁴¹ 8/2017. (IV. 18.) AB határozat [82]

⁴² 18/2022. (VIII. 1.) AB határozat [85]

⁴³ 18/2022. (VIII. 1.) AB határozat [109]

hatósági eljárásban, ugyanazon jogellenes cselekmény miatt állatvédelmi bírság kiszabására ugyanazon személlyel szemben nem kerülhet sor.

Ugyanakkor a határozat azt is rögzíti, az Alaptörvény rendelkezései nem zárják ki általános jelleggel, hogy a jogalkotó a büntetendő cselekményekhez – a büntetőjogi szankció mellett – más jogágba tartozó jogkövetkezményeket is fűzzön. A jogbiztonság elvének megfelelően ugyanakkor követelményként állítja az Alkotmánybíróság a jogalkotó felé, hogy amennyiben a büntetőjogi fenyegetettséggel rendelkező jogellenes cselekményhez más jogágba tartozó jogkövetkezmény is társul, úgy megfelelő részletességgel és egyértelműen szabályozza a különböző eljárások egymáshoz való viszonyát. Ez az elvárás a büntetőjogi, valamint a punitív szankciót maguk után vonó eljárások viszonyában kiemelten fontos, hisz ezek konstellációjában felvetődhet a kettős szankcionálás lehetősége.⁴⁴

Az állatvédelmi bírság ügye az idei évben is foglalkoztatta a taláros testületet. Az alkotmánybírákat némiképp megosztó 13/2024. (V. 30.) AB határozat az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény 44. § (2) bekezdésével összefüggő jogalkotói mulasztással előidézett alaptörvény-ellenességet állapított meg, deklarálva azt, hogy a jogalkotó nem a *ne bis in idem* elvnek megfelelően szabályozta az állatok kíméletére és védelmére vonatkozó jogszabályok megsértése miatti polgári peres eljárás törvényi feltételeit azokra az esetekre, ha büntetőeljárás, illetve állatvédelmi hatósági eljárás lefolytatásának is helye van. Az indokolás gyakorlatilag a 18/2022. (VIII. 1.) AB határozatban foglaltakkal állítható párhuzamba.

Ha az Art. 170. § (1) bekezdésének rendelkezéseit elemezzük – amely szerint adóbírság mértéke az adóhiány 200 százaléka, ha az adóhiány a bevétel eltitkolásával, a bizonylatok, könyvek, nyilvántartások meghamisításával, megsemmisítésével függ össze –, akkor azt láthatjuk, hogy ez a szankció semmiképp nem objektív felelősség alapú. Ez a jogkövetkezmény szubjektív és a vétkességen nyugszik. Pontosan azon magatartások esetén, melyeket a büntetőjog is retorzióval sújt. Ugyanakkor az adóigazgatási eljárás és a büntetőeljárás viszonylatában az Alkotmánybíróság nem fogalmaz meg olyan tilalmat, mint az állatvédelmi bírság vagy az orvhalászat esetén.

A Kúria 56. BK véleményének III/9. pontja a büntetés kiszabása során értékelhető tényezőkről azt rögzíti, hogy az elkövetőt a bűncselekmény következtében a büntetőjogi hátrányokon kívül egyéb tényleges hátrányok is érhetik. Ha ezek a büntetés mellett külön is egyéni visszatartó hatást fejthetnek ki, indokolt azokat enyhítő körülményként értékelni.

⁴⁴ 8/2017. (IV. 18.) AB határozat [49]

Ezt a gondolatmenetet fejti tovább a Kúria döntéseiben, konzekvensen követve az EJEB és az EUB felelősségelmozást megengedő gyakorlatát, egyetlen korlátként a *ne bis in idem* elv sérelme szempontjából az arányosság kérdését állítva. *„Mindebből az is következik, hogy a költségvetési csalás miatt indult büntetőeljárásokban a bíróság által megállapított tényállásnak szükségszerűen utalni kell a közigazgatási eljárásban a tettazonosság körében értékelhető eljárás adataira, így abban az esetben, ha ugyanazon cselekményért közigazgatási eljárásban a közigazgatási hatóság szankciót alkalmazott a terhelttel szemben, szükségszerűen rögzíteni kell ezen tényadatokat, és ha van rá adat, a közigazgatási eljárásban a közigazgatási szankció nyomán megfizetett összegeket is.”*⁴⁵

A legfőbb bírói fórumnak a bennfentes kereskedelem tárgyában hozott határozata szerint büntetés kiszabása során kiküszöbölhetők azok a hátrányok, amelyek az eljárások halmozása, közigazgatási jogi szankció korábbi kiszabása miatt a terheltre többletterhet rónak, egyben biztosítható, hogy a kiszabott szankciók összességükben az elkövetett jogsértés súlyához igazodjanak.⁴⁶

Tehát a büntetőügyben eljáró bíróságok feladata az, hogy a Btk. által biztosított büntetési tételkeret és az egyéb büntetés kiszabási tényezők figyelembevételével, a terhelttel szemben, azonos tényállás mellett alkalmazott közigazgatási szankciót is szem előtt tartva, arányos büntetést állapítsanak meg.

Konklúzió

Mind a nemzetközi bíróságok, mind pedig – ennek megfelelően – a hazai ítélkezési gyakorlat a kettős értékelés tilalmának rovására alakult az elmúlt évtizedben. Az EJEB kezdeti szigorú mércéje mára teljesen fellazult, s csupán az összességében arányos jogkövetkezmény maradt a párhuzamos eljárások korlátja.

Az egyént megillető alapjogokkal szemben ezekben az ügyekben olyan közérdekek állnak, mint az államok büntetőhatalmának érvényesítése, az adóbevételekhez fűződő pénzügyi érdek, a költségvetéseket érintő – gyakran az országhatárokon átnyúló – bűncselekmények elleni hatékony fellépés lehetősége és igénye, vagy a prevenciós faktor. Álláspontom szerint, az adóigazgatási eljárás és a büntetőeljárás viszonyát – ahogy összességében valamennyi, a közigazgatási büntetőjog körében megjelenő eljárásra igaz ez – jogalkotói szinten kellene szabályozni és az állam jogpolitikai érdekeinek megfelelően választani a szabályozás irányai között:

⁴⁵ Kúria EBD 2019.09.B16

⁴⁶ Kúria Bfv.III.1068/2021/12.

- kizárja-e a kettős felelősség megállapításának lehetőségét, s így a ne bis in idem elvet az azonos tényállások tekintetében a büntetőjogon kívülre is kiterjeszti,
- vagy teret enged a párhuzamos eljárásoknak, de ebben az esetben törvényi garanciákat biztosít az egyénnek, s nem csak „esetleges” bírói mérlegelés függvényében ad jogvédelmet.

Európa számos országában megfigyelhető a kettős eljárások rendszere, azonban több állam – már felismerve az alkotmányos aggályokat – megfelelő szabályozást biztosít az arányos jogkövetkezmények alkalmazásának megteremtéséhez. Így a francia megoldás szerint a két szankció összesen nem haladhatja meg az egyes jogszétsékre irányadó szigorúbb szankciót.

A német ítélkezési gyakorlat arányossági kritériumot alkalmaz minden egyedi esetben, hogy elkerüljék a szankciók eltúlzott kumulálódását, vagy Svédországban a büntetőeljárásban alkalmazott szankció mértéke csökkenthető a közigazgatási határozatban kiszabott jogkövetkezménnyel. De találhatunk olyan szabályozási megoldást is – ilyen a spanyol modell –, mely esetén, ha büntetőeljárás is indul, a közigazgatási ügyben eljáró hatóságnak fel kell felfüggeszteni az előtte folyamatban lévő ügyet a büntetőbírság jogerős határozatáig.⁴⁷

A költségvetési csalás büntettének törvényi tényállása a Btk. 396. § (8) bekezdésében⁴⁸ korlátlan enyhítést enged arra az esetre, ha a terhelt a költségvetési csalással okozott vagyoni hátrányt megtéríti a vádemelés előtt. Ez a rendelkezés azonban a büntetőeljárásban megállapított vagyoni hátrány megfizetésére vonatkozik, az adóigazgatási eljárásban kiszabott adóbírságot és annak teljesítését nem nevesíti a Btk. Emellett sok esetben a büntetőeljárást megelőzően indult adóigazgatási eljárás – a jogorvoslatok kimerítése folytán – később fejeződik be, így annak eredménye a büntetőjogi jogkövetkezmények alkalmazása során még nem ismert, ugyanakkor az akár 200 százalékos adóbírság kiszabásától az adóigazgatási eljárást lefolytató hatóságot nem tartja vissza a büntetőügyben alkalmazott felfüggesztett vagy végrehajtandó szabadságvesztés sem. Így álláspontom szerint az arányosság kritériuma – annak vizsgálata, hogy az együttesen, egymás mellett alkalmazott jogkövetkezmények tetтарыnyosak-e – elenyészik. [A kettős vagyonekobbzás kizárása érdekében történt előrelépés, hisz az alapvető jogok biztosának AJB-1084-2020. számú jelentése folytán a 2021. évi

⁴⁷ ELEK B.: i. m. 21.

⁴⁸ 396. § (8) bekezdés: Korlátlanul enyhíthető annak a büntetése, aki az (1)–(6) bekezdésben meghatározott költségvetési csalással okozott vagyoni hátrányt a vádemelés előtt megtéríti. Ez a rendelkezés nem alkalmazható, ha a bűncselekményt bűnszövetségben, bűnszervezetben vagy különös visszaesőként követik el.

CXXXIV. törvény 2022. március 1. napjától módosította a Btk. 74. § (5) bekezdés c) pontját].

Bár a Kúria fent hivatkozott döntéseiben világos követelményként fogalmazza meg a büntetőbírószágok számára az adóigazgatási eljárás eredményének figyelembevételét, ugyanakkor az az eljárások sajátosságai folytán sok esetben nem is lehetséges. Egyebekben pedig annak megítélését, hogy adott esetben valamely szankcióhalmaz összességében arányos-e, szubjektív mérlegelés tárgyává tenni, aggályosnak tartom, hiszen az egyéni értékelésben rejlő eltérések ugyanarra az esetre más-más választ adhatnak.

Az EJEB, az EUB és az Alkotmánybíróság változó gyakorlatára, valamint a szubjektív mérlegeléssel hozott döntésekben rejlő bizonytalansági tényezőkre figyelemmel – egyetértve *Kis Norbert* professzor közel tíz éve megfogalmazott gondolataival: „[a] jogalkotásnak napirendre kell vennie egy közigazgatási büntetésekről szóló kerettörvény kidolgozását. A kódexnek a közigazgatási szervek hatáskörébe tartozó represszív szankciók általános anyagi jogi és eljárásjogi elveit kell szabályoznia.”⁴⁹ (Bár a Szankció törvény⁵⁰ idő közben megszületett, annak nincs általános érvénye.) Kiegészítve a törvényalkotó felé megfogalmazott igényeket azzal, hogy a közigazgatási büntetőjog viszonyát a büntetőjoggal, a két eljárásrend hierarchiarendszerét, az egyes eljárásokban alkalmazott jogkövetkezmények együttes, abszolút mértékét, s végül, de nem utolsó sorban a kettős szankcionálás rendszerének az alapjogi elvekkkel való összhangjának megteremtését is törvényi szinten kellene megfogalmazni, hiszen a jogállamiság és jogbiztonság követelményét is leginkább ez szolgálná.⁵¹

⁴⁹ *Kis Norbert*: A közigazgatási büntetőhatalom hatékonysági és jogbiztonsági dilemmái. *Belügyi Szemle*, 2015/12., 66.

⁵⁰ 2017. évi CXXV. törvény a közigazgatási szabályszegések szankcióiról

⁵¹ Az Európai Bíróság eszközei tekintetében lásd *GELLÉR Balázs*: The principle of ne bis in idem and the European arrest warrant as vehicles for the CJEU for redefining the powers of national prosecutions in EU law. *Frontiers in Sociology*, 10, 2025, 1. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2025.1546825>

A legfőbb ügyész 2026. évi tudományos pályázati felhívása

Magyarország legfőbb ügyésze Kozma Sándor emlékére tudományos pályázatot hirdet tanulmány készítésére.

A pályázaton részt vehet az ügyészi szervezet minden, tudományos fozozattal nem rendelkező tagja, valamint az ügyészi munka iránt érdeklődő joghallgató és fiatal jogász. A pályázatokat általános és joghallgatói tagozaton lehet benyújtani az alábbiak szerint:

- az *általános tagozatra* ügyész, alügyész, ügyészségi fogalmazó, más ügyészségi alkalmazott, illetve jogi szakvizsgával nem rendelkező 30 év alatti diplomás jogász;
- a *joghallgatói tagozatra* egyetemi osztatlan képzésben jogi tanulmányt folytató – hallgatói jogviszonyban álló – egyetemi hallgató.

Minden pályázó csak egy, magyar nyelvű tanulmányt nyújthat be, akár önállóan, akár társszerzőként pályázik. A többes pályázatok kizárásra kerülnek. A pályázatok terjedelme legalább 20, legfeljebb 80 gépelt oldal lehet, irodalomjegyzékkel, lábjegyzetekkel, mellékletekkel együtt. Végjegyzet használata mellőzendő, a lábjegyzeteket arab számmal kell számozni 1-től kezdődően. A pályaműben hivatkozni kell a felhasznált forrásokra, és irodalomjegyzékkel kell ellátni. Az internetes forrásokra történő hivatkozás esetén fel kell tüntetni a letöltés, illetve megtekintés dátumát. A pályázónak törekednie kell a dolgozati témával kapcsolatos vitatott kérdéseket tartalmazó tudományos közlemények teljes körű idézésére.

Pályamunkát az ügyészségi munkával összefüggő büntetőjogi és közjogi témában lehet benyújtani.

Pályázni kizárólag olyan dolgozattal lehet, amelyet e pályázat beküldési határidejét megelőzően nem nyújtottak be más tudományos pályázatra, illetve szakdolgozatként, évfolyamdolgozatként vagy más hasonló, a pályázó képzéséhez, illetve munkavégzéséhez közvetlenül kapcsolódó célból (ide értve a munkaidőben, munkaköri feladatként készült tanulmányt is), továbbá közzététel, megjelentetés céljából.

PÁLYADÍJAK

Mindkét tagozaton – külön a büntetőjogi, külön a közjogi témákban – egységesen:

1-1 első díj	400.000 – 400.000 Ft,
1-1 második díj	300.000 – 300.000 Ft,
1-1 harmadik díj	200.000 – 200.000 Ft

adható ki.

A kiemelkedő pályamunkák szerzői ezen túlmenően különdíjakkal és elismerésekkel is jutalmazhatók.

Pályázatokat kizárólag postai úton fogadunk a Legfőbb Ügyészség Személyügyi és Továbbképzési Főosztálya címére (1372 Budapest, Pf. 438). Postára adási határidő:

2026. március 1.

A pályázatokat egy nagyméretű borítékban kell benyújtani, amelyen kérjük feltüntetni: „TUDOMÁNYOS PÁLYÁZAT KOZMA SÁNDOR EMLÉKÉRE 2026”. A borítékban el kell helyezni a pályázatot egy – tűzött vagy bekötött – példányban. Mellékelni kell egy kisméretű lezárt borítékban a pályázó nevét, címét, telefonszámát, e-mail-címét, valamint fel kell tüntetni a fentiekén kívül

- ügyészségi szolgálati viszonyban álló esetében beosztását, szolgálati helyét;
- fiatal jogász esetében születési dátumát, jogi diplomájának dátumát és munkahelyét;
- joghallgató esetében oktatási intézményét, mellékelve a hallgatói jogviszony igazolást.

A beküldött tanulmány külső borítóján fel kell tüntetni:

- a jeligét,
- a tagozat megnevezését (általános, joghallgatói),
- a terület megjelölését (büntetőjogi, közjogi).

A pályázaton más, a szerző kilétére utaló adat nem szerepelhet. Amennyiben a pályázó dolgozatát – önellenőrzés céljából – plágiumkereső alkalmazásba tölti fel, a szerző neveként ott is a választott jeligét és az évszámot kell feltüntetni.

A mellékelt kisméretű boríték felzetén jól olvashatóan rögzíteni kell:

- a jeligét,
- a tagozat megnevezését (általános, joghallgatói),
- a terület megjelölését (büntetőjogi, közjogi), továbbá
- nyilatkozatot, hogy a szerző eredménytelenség esetén hozzájárul-e a boríték felbontásához, a pályázó azonosításához.

A postai benyújtás mellett a dolgozatot RTF- vagy PDF-formátumban fel kell tölteni a Legfőbb Ügyészség által biztosított elektronikus felületre is (kozmapalyazat.ugyeszseg.hu), ez esetben is a pályázó azonosítására alkalmas adat nélkül. A pályázó a pályamű beküldésével tudomásul veszi, hogy dolgozatát a bíráló során elektronikus plágiumkeresésnek vetik alá, és ennek érdekében megismerhető adatbázisba töltik fel.

A tagozatot meghatározó szolgálati, hallgatói jogviszony tekintetében a 2026. március 1. napján fennálló állapotot kell figyelembe venni.

Az írásműveket az adott területek kiemelkedő szakemberei lektorálják. Értékelésük figyelembevételével bíráló bizottság tesz javaslatot a pályadíjak odaítélésére. A bíráló bizottság a jeligék alapján csak a díjazásra javasolt szerzőket azonosítja.

A pályadíjak kiosztására 2026 júniusában, az Ügyészség Napja alkalmából rendezendő ünnepségen kerül sor.

A pályázatokkal kapcsolatos további ügyintézésre (pl. a lektori vélemény megismerésére, továbbképzési pontok bejegyzésére, részvételi igazolás kiállítására) kizárólag az azonosítható pályázók jogosultak. A Személyügyi és Továbbképzési Főosztály a pályázatokat nyilvántartja. Az érdeklődők azokba – a szerzők hozzájárulásával, a díjkiosztás után 2 évig – a Legfőbb Ügyészség könyvtárában betekinthetnek. Amennyiben a jeligét tartalmazó boríték felbontható, úgy az elismerésben nem részesült szerző neve, elérhetősége is nyilvánosságra hozható.

A pályázati hirdetmény hivatalos megjelenési helyei: az Ügyészségi Közlöny és az ügyészség hivatalos honlapja (<http://ugyeszseg.hu>).

A Kozma Sándor Tudományos Pályázat lebonyolítása során az adatkezelő a Legfőbb Ügyészség Személyügyi és Továbbképzési Főosztálya. Címe: 1055 Budapest, Markó utca 16.; telefon: 06-1-354-5566, 06-1-354-5654; e-mail: tko.szetof@mku.hu.

A pályázó a pályázat benyújtásával tudomásul veszi az ügyészség adatkezelési tájékoztatójában foglaltakat: <http://ugyeszseg.hu/kozerdeku-adatok/adatkezelesi-tajekoztato/>.

TATAY ESZTER*

Az egyezségkötés jogintézményének előnyei és kihívásai egy járási ügyészség gyakorlatának tükrében

BEVEZETÉS

Egyezséget kötni a jogszabályi rendelkezések alapján bármely ügyben és bármely bűncselekményre nézve lehetséges, a Bajai Járási Ügyészség gyakorlatában azonban alkalmazásának lehetősége elsősorban szervezett bűnözés körében elkövetett bűncselekmények esetén merül fel, ahol különösen jelentős szerepe van a személyi bizonyítékoknak.

Baja illetékességi területén több mint 80 kilométeres schengeni határszakasz található, amelynek köszönhetően az átlagosnál nagyobb számban fordulnak elő határokon átnyúló, szervezettséget igénylő bűncselekmények. Ebből kifolyólag egyezségkötésre rendszerint embercsempészás és kábítószerekkereskedelem, valamint új pszichoaktív anyaggal visszaélés miatt indult eljárásokban kerül sor, de nem kizárólag: ha a célszerűség, az eljárás gyorsítása, a bizonyítás megkönnyítése megkívánja, az egyezségkötés hasznos és eredményes jogintézmény például egy hulladékgazdálkodás rendjének megsértése miatt indult ügyben is.

AZ EGYEZSÉGKÖTÉS FOLYAMATA

Amennyiben egy adott ügy jellegéből kitűnik, hogy alkalmas lehet az egyezségkötésre, már az eljárás elején – gyakran a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés elrendelése iránt tartott ülést követően – megtörténhet a védővel való kapcsolatfelvétel. A vezető ügyész – az ügy előadójaként eljáró

* TATAY Eszter, ügyész, Bajai Járási Ügyészség

ügyéssel együtt – személyesen egyeztet a védővel, hogy az a terhelttől tudja meg, milyen jellegű bűnügyi információi vannak és azokat hajlandó-e átadni.

A védői visszajelzést követően a kapott információk alapján mindig egyedi mérlegelés nyomán dől el, hogy az ügyészség lát-e lehetőséget az egyezség megkötésére az adott ügyben. Amennyiben igen, úgy a gyanúsított kihallgatások következnek, melyek szinte minden esetben ügyész részvételével történnek. Ez elsősorban a bizalmi viszony megteremtésében játszik fontos szerepet, mivel az érdemi együttműködést segíti, ha a terhelt érzékeli, hogy a nyomozást irányító személlyel is kapcsolatban áll. Akár több gyanúsított kihallgatás is lehet, az ezekről készült jegyzőkönyv zártan kezelt irat. Többször előfordul, hogy a gyanúsított nyílt eljárásban, például nyomozási bíró előtt tagad vagy megtagadja a vallomástételt, közben az egyezségkötés folyamata már előrehaladott állapotban van. Nagyon fontos, hogy a gyanúsított által elmondottakat mindig alaposan vissza kell ellenőrizni, mely a nyomozó hatóság és az ügyészség szoros együttműködését igényli.

Az, hogy az ügyészség milyen büntetés ajánl fel – egy-két kivételtől eltekintve mindig végrehajtandó szabadságvesztésről van szó –, az egyrészt az információk minőségétől, a konkrétságuktól, célhoz köthetőségüktől és felhasználhatóságuktól függ, másrészt pedig mérlegelésre kerül, hogy mi lenne a mértékes indítvány, és ehhez képest kerül meghatározásra egy alacsonyabb mérték.

Amennyiben a védőtől az a visszajelzés érkezik, hogy a védelem elfogadja az ajánlatot, úgy sor kerül a már korábban felderített tényállás írásba foglalására, majd az egyezség megkötésére.

Az egyezség megkötése mindig kamerával történik. Ekkor a vezető ügyész közli a tényállást és a minősítést, az egyezségkötéshez kapcsolódó részletes tájékoztatást és figyelmeztetéseket, melyek megértéséről a gyanúsítottnak nyilatkoznia kell. A terhelt ezt követően beszámol a releváns elemekről, a korábbi vallomásait megerősíti, azok fenntartását kijelenti. Az egyezségkötés során rögzítésre kerül természetesen, hogy az ügyészség milyen nemű, mértékű és tartamú büntetést vesz tudomásul. Kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy az egyezség a törvény által előírt kötelező szankciókat is tartalmazza, az előírt mérték szerint.

EGYEZSÉGKÖTÉS A BAJAI JÁRÁSI ÜGYÉSZSÉG GYAKORLATÁBAN

A Bajai Járási Ügyészség gyakorlatában három ügycsoportban történik egyezségkötés.

SAJÁT ÜGYBEN, SAJÁT CSELEKVÉSÉRE

Veszélyes hulladékra elkövetett hulladékgazdálkodás rendjének megsértése büntette: A terhelt engedélyével és hozzájárulásával munkáltatója által bérelt, de ténylegesen a terhelt irányítására, felügyeletére bízott Baja Város Önkormányzatának tulajdonát képező, részben a Baja Vagyon Zrt. kezelésében álló ingatlanokra 2018 tavaszától 2019. március végéig nagy mennyiségű, összesen 6464,175 tonna hulladék került elhelyezésre ismeretlenül maradt személyek által. Azzal, hogy a terhelt a Baja Város Önkormányzatának tulajdonában álló fenti területeken engedély nélkül hulladékgazdálkodási tevékenységet végzett, és a területet újrahasznosításra való alkalmassá tételét az önkormányzati vagyongazdálkodó „Baja Vagyon” Vagyonhasznosítási és Szolgáltató Zrt. végeztette el, a környezetvédelmi felülvizsgálattal együtt Baja Város Önkormányzatának összesen 18 077 974 forint költséget okozott, amelynek megtérítésére az önkormányzat képviselője polgári jogi igényt terjesztett elő.

Az egyezség tartalma egyrészt 2 700 000 forint pénzbüntetés volt, másrészt a terhelt vállalta, hogy átutal Baja Város Önkormányzatának összesen 18 077 974 forintot az általuk megadott számlaszámra és ezt az előkészítő ülésig igazolja, valamint bűnügyi költség megfizetése is az egyezség részét képezte.

Ebben az ügyben azért volt különösen hasznos az egyezségkötés, mert egy bizonyosan elhúzódó eljárást sikerült ilyen módon lerövidíteni, ezen kívül szakértői díjakat is meg lehetett így spórolni, valamint a bajai önkormányzat is hozzájutott a követeléséhez, amelyet egyébként hosszadalmas polgári eljárás során érhetett volna el, és nagy valószínűséggel akkor sem a teljes összeg erejéig.

MÁS ÜGYBEN VAN INFORMÁCIÓJA A TERHELTNEK

Több embercsempészás miatt indult ügyben felmerült, hogy Budapesten található két szervező. Ők elfogásukat követően vallomást tettek azzal kapcsolatban, hogy egyrészt Szerbiában van egy marokkói főszervező, akinek tevékenységére vonatkozóan információkkal szolgáltak, másrészt egy józsefvárosi piacon fellelhető irodáról és az abban foglalatostokodó, a hawala rendszer magyarországi tagjáról számoltak be.

Az egyezségkötés tárgya a két budapesti szervező bűnszervezetben történő elkövetésre vonatkozó információszolgáltatás volt, valamint az, hogy tanúvallo-

mást tesznek és információkat bocsátanak a hatóságok rendelkezésére a külföldi szervezőről és a hawala rendszer tagjáról, egy – Csongrád-Csanád vármegyében – folyamatban lévő ügyben.

A TERHELT SAJÁT ÜGYÉBEN AD INFORMÁCIÓT FELETTES KAPCSOLATÁRÓL

Tipikusan a szervezett bűnözés esetében fordul elő. Egy bajai díler elfogása után a nyomozás eljutott egy jánoshalmi felső kapcsolathoz, akivel egyezség került megkötésre, és így elfogták a kiskunhalasi felsőbb kapcsolatot.

A kiskunhalasi terhelttel kötött egyezség mentén pedig elfogásra került egy még fentebbi szinten tevékenykedő gyöngyösi díler. Így végső soron a kábítószer-fogyasztók felett álló, összesen négy szintet sikerült felderíteni és elszámoltatni.

AZ EGYEZSÉGKÖTÉS NEHÉZSÉGEI ÉS ELŐNYEI

Az egyezségkötés fontos előfeltétele az ügyészi proaktivitás, ahogyan az ügyészség és nyomozó hatóság közötti szoros együttműködés és jó kapcsolat is. A tényállás teljes körű felderítése és a beszerzett információk visszaellenőrzése mind összehangolt munkát igényel, ezen kívül a nyomozó hatóságok leterheltsége miatt nehezkesebben is mehet a visszajelzés, ha nem a helyi, hanem más nyomozó hatóság illetékességébe tartozó ügyben szükséges dolgozni.

Vitathatatlan nehézsége az egyezségkötésnek, hogy rengeteg pluszmunkát generál: egyeztetések, gyanúsított kihallgatások, gyakorlatilag egy ítéleti tényállás megírása – amelyet a későbbiekben már nem lehet úgy módosítani, mint egy vádirati tényállást –, és ami mindezekben túlmutat: újabb terheltek és újabb bűncselekmények felderítése és elszámoltatása. Természetesen rövid távon egyszerűbb eljárni egy kisvárosi dílerrel, vagy egy embercsempész futárral szemben anélkül, hogy megbolygatnák a felettes kapcsolatokat, hosszú távon azonban mindenképpen gyümölcsozik a befektetett munka. Az egyezségkötéssel lehetőség nyílik arra, hogy felületi kezelés helyett a gyökerénél kerüljön megszüntetésre a probléma, amelyet a szervezett bűnözés jelent, továbbá a kapcsolódó bűncselekmények száma is visszaszorítható egy eredményes egyezséggel.

A felderítés törvényességi felügyeletének aktuális kihívásai

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Az új büntetőeljárási törvény¹ 2018-as hatálybalépésével a jogalkotó jelentősen átalakította a nyomozó hatóság és az ügyészség kapcsolatát. A törvény szabályozási elveiben² a Kormány az ügyészség szerepét „túlsúlyosnak” minősítette, és ez a minősítés a két hatóság közötti feladat- és hatáskörmegosztáson a mai napig visszaköszön. Hazánk büntetőeljárási történetében régmúltra nyúlunk vissza az a gondolat, hogy a nyomozás ura az ügyész.³ Ez azonban a kódex hatálybalépésével megszakadt, hiszen a jelenlegi kétosztatú nyomozás során a gyanúsított kihallgatást megelőző felderítési szakasz ura elsősorban a nyomozó hatóság, az ügyészség szerepe pedig a felderítési szak törvényességének felügyeletére szorítkozik. Ez testesül meg abban is, hogy a korábbi szabályokkal szemben ma már nem kell a nyomozó hatóságnak kéthavonta a nyomozási határidő meghosszabbítását kérnie az ügyészségtől, illetve a felderítést ügyészi irányítás nélkül végzi. Álláspontom szerint a jogalkotói koncepció nem állta ki az idő próbáját, és esetenként olyan gyakorlati problémákhoz is vezetett, amelyek miatt a szabályozás felülvizsgálata, ezért finomhangolását látom szükségesnek.

AZ IDŐSZERŰSÉG PROBLÉMÁJA

Az első gyakorlati probléma a büntetőeljárások időszerűsége körében merül fel. Az új kódex egyik legfontosabb célkitűzése az eljárások gyorsítása volt, és ez a cél, legalábbis részben, meg is valósult, hiszen a statisztikák alapján a büntetőeljárások bírósági szakasza az elmúlt években jelentősen lerövidült (*ábra*).

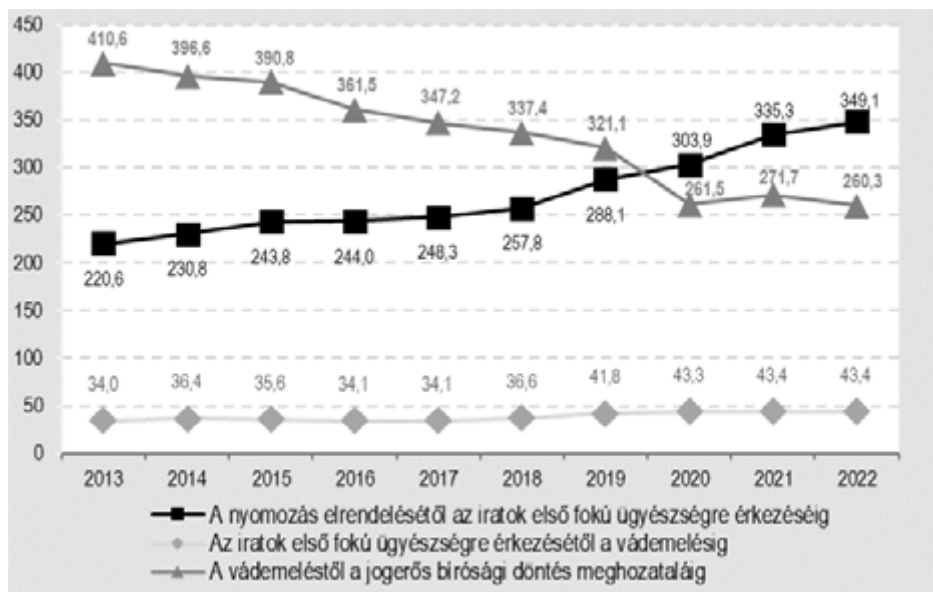
* VÁCZI Kristóf István, ügyészségi fogalmazó, változó szolgálati hely: Szegedi Járási Ügyészség, Hódmezővásárhelyi Járási Ügyészség és Makói Járási Ügyészség

¹ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: Be.)

² A Kormány 2015. február 11-én megtartott ülésén elfogadott, *Az új büntetőeljárási törvény szabályozási elvei* című előterjesztés.

³ Kiss Anna: A nyomozó hatóság és az ügyészség kapcsolata. *Belügyi Szemle*, 2023/10., 1789–1800. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.10.7>

Ábra: A megvádolt személyekkel szemben lefolytatott büntetőeljárások fő szakaszainak átlagos időtartama (naptári napokban)⁴

Ezzel szemben a nyomozati szak átlagos időtartama⁵ folyamatosan nő. Erről a jelenségről *Belovics Ervin* azt írja, hogy a kérdéses jogszabályi változás „*azt eredményezte, hogy az egyes eljárási cselekmények között következmények nélkül telhetnek el hosszabb időszakok, sőt valójában a vizsgálati szak kezdetéig semmi nem ösztönzi a nyomozó hatóságot a lehetőségek által biztosított »leggyorsabb« nyomozásra*”⁶. Ez a jelenség a statisztikákban is megjelenik, hiszen a fenti ábrán is látható, hogy a nyomozás elrendelésétől az iratok első fokú ügyészségre érkezéséig eltelt idő⁷ a Be. hatálybalépésével egyidejűleg indult drasztikus növekedésnek.

⁴ Forrás: *Bűnözés és igazságszolgáltatás 2013–2022*. Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2023. <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2023/10/bunozes-es-igazsagszolgalatas-2013-2022.pdf>

⁵ Az ábrán ez a nyomozás elrendelésétől az iratok első fokú ügyészségre érkezéséig eltelt idő és az iratok első fokú ügyészségre érkezésétől a vádemelésig eltelt idő összeolvasásából látható. Előbbi drasztikusan, míg utóbbi kisebb mértékben nőtt meg a kódex hatálybalépésével.

⁶ *BELOVICS Ervin: Az ügyészség feladatai a megújult büntetőeljárás tükrében. Magyar Jog, 2021/6., 337–342.*

⁷ Meg kell jegyezni, hogy ez a statisztikai mutató a vizsgálati szakaszt is magában foglalja, így csak közvetetten vonható le következtetés a felderítési szak átlagos időtartamára nézve.

Az eljárások elhúzódása mögött természetesen több ok⁸ is állhat, de tapasztalatom szerint ebben jelentős szerepet játszik az, hogy a nyomozó hatóság az első beszámoló megküldéséig fő szabály szerint külső kontroll nélkül jár el, a Be. 351. § (2) bekezdés alapján pedig az első beszámolót csak a nyomozás elrendelésétől számított hat hónap elteltével köteles megküldeni. Az indokolatlanul elhúzódó eljárások megelőzése érdekében hasznos lehet, ha a nyomozást felügyelő ügyészek a Be. 26. § (2) bekezdés i) pont második fordulata alapján hat hónapnál rövidebb határidő tűzésével hívják fel a nyomozó hatóságot az iratok bemutatására. Ugyanezen javaslattal élt *Antali Dániel Gábor és Lászlóné Varga Dóra* közös tanulmányukban,⁹ sőt arról is beszámoltak, hogy a szolgálati helyükön ezt gyakran alkalmazzák, így ennek a gyakorlati megvalósíthatóságára is van példa.

Álláspontom szerint az időszerű nyomozás biztosításához ezen felül még az is szükséges, hogy a nyomozást felügyelő ügyész figyelemmel kísérje azt, hogy a nyomozati cselekményeket milyen ütemben hajtják végre. Nem helyeselhető ugyanis az az esetenként tapasztalható gyakorlat, hogy a nyomozó hatóság a beszámoló megküldését követően hetekig semmilyen, majd a következő beszámoló előtt pár nappal, kvázi az utolsó pillanatban több nyomozati cselekményt is foganatosít.

Mindemellett a nyomozást felügyelő ügyészek felelősségét is meg kell említeni. A nem megfelelően végzett nyomozásfelügyeleti tevékenység esetén a nyomozó hatóság teljes joggal gondolhatja úgy, hogy az eljárás jó irányba halad, a nyomozást felügyelő ügyész ugyanis azt hallgatólágosan jóváhagyta. Amennyiben utólag¹⁰ derül ki, hogy az eljáró ügyész olyan eljárási cselekményeket tart még szükségesnek, amelyeket már korábban is végrehajthattak volna, vagy mégsem ért egyet a nyomozás – általa korábban már megismert, de nem kifogásolt – irányával, úgy ez a nyomozó hatóság erőforrásainak pazarlásához vezethet. Ez pedig erodálhatja a két szervezet közötti hatékony együttműködést is.

A SZAKSZERŰSÉG PROBLÉMÁJA

További problémákat vethet fel a hatályos szabályozás a felderítési szakaszban lévő nyomozás szakszerűségének biztosítása körében. Ugyan a kódex az ügyészség szerepét a felderítés során a törvényességi felügyeletben határozza meg, de

⁸ Ilyen ok lehet például a nyomozó hatóság pillanatnyi leterheltsége, amelyre a nyomozást felügyelő ügyésznek nincsen ráhatása.

⁹ ANTALI Dániel Gábor – LÁSZLÓNÉ VARGA Dóra: Az ügyészség eszközei és lehetőségei a nyomozás során az időszerűség biztosítása érdekében. *Ügyészségi Szemle*, 2023/3., 55–60. <https://ugyeszssegiszemle.hu/pdf/2023-03.pdf>

¹⁰ Például egy eljárást megszüntető határozat hatályon kívül helyezésénél.

úgy gondolom, hogy a nyomozás szakszerűsége és időszerűsége nem választható el annak törvényességétől. Már csak azért sem, mert mindkét szempont törvényi követelményként jelenik meg a kódexben. Kimondja ugyanis a törvény, hogy a felderítés során a megalapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben fel kell deríteni a bűncselekményt és az elkövető személyét, valamint fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket [Be. 348. § (3) bekezdés], ezt pedig a szakszerűtlen nyomozás egyértelműen veszélyezteti. Továbbá törvényi követelmény az is, hogy a nyomozást a lehető legrövidebb időn belül le kell folytatni [Be. 351. (1) bekezdés], így a nyomozások időszerűsége is része a törvényességnek. Ez alapján álláspontom szerint a teljes körű törvényességi felügyelet körében a nyomozások szakszerűsége és időszerűsége is vizsgálandó.¹¹

Mivel a bűncselekmények felderítéséhez szükséges kriminalisztikai tudással és eszköztárral elsősorban a nyomozó hatóság rendelkezik, így az esetek túlnyomó többségében a nyomozások szakszerűségével kapcsolatban semmilyen aggály nem merül fel. Vannak azonban olyan bűncselekmények, amelyek nyomozásához speciális szakértelem¹² szükséges, amely miatt a nyomozó hatóság szorosabb ügyészi felügyeletet, esetenként akár iránymutatást és állásfoglalást is igényelhet. Ezek gyakorlatával kapcsolatban Sinku Pál úgy nyilatkozik, hogy „a nyomozó hatóságok a szakmai párbeszéd korábbi gyakorlatban kialakult és megszokott formáit próbálják alkalmazni: például állásfoglalást kérnek, felhívás nélkül is bemutatják az iratokat a tervezett eljárási cselekményekkel (akár gyanúsítással) való egyetértés kieszközlése érdekében”¹³. Másrészt a különleges szakértelmet nem igénylő nyomozások során is előfordulhat, hogy a nyomozó hatóság helytelen irányba indul el a nyomozás során, vagy nem a legcélszerűbb nyomozati cselekményeket végzi el. A jelenleg hatályos rendszerben erre hat hónapig nem derülne fény, hiszen addig az időpontig a nyomozó hatóság fő szabály szerint nem köteles beszámolni a nyomozás állásáról.

¹¹ Ezt támasztja alá az is, hogy az ügyészség a felderítési szakban is jogosult a törvénysértőnek tartott (például a szakszerűtlen nyomozás miatt felderítetlen cselekmények esetén) az eljárás megszüntető határozatot hatályon kívül helyezni, ezzel pedig a nyomozó hatóságot kvázi további nyomozati cselekmények elvégzésére kötelezni.

¹² Ilyen például a közlekedési, néhány bonyolultabb gazdasági, nemi, vagy éppen a korrupciós deliktumok némelyike. Ezen bűncselekmények kellő bizonyítottságát ugyanis elsősorban az ügyész tudja megítélni, hiszen az eljáró ügyész ismeri jobban a bíróság ezekkel kapcsolatos gyakorlatát.

¹³ SINKU Pál: Megújult ügyészi szerepfelfogás a büntetőeljárás vádemelést megelőző szakaszában. *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/2. különszám, 2. kötet, 374–384. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/6607/35_sinkupal_r%C3%B6videlt.pdf

Amennyiben elfogadjuk, hogy a törvényességi felügyelet részeként a felderítés szakszerűségét és időszerűségét is vizsgálni kell, úgy felmerül a kérdés, hogy a nyomozást felügyelő ügyésznek milyen eszközei vannak ezek biztosítására. Az ügyészség felügyeleti jogkörben gyakorolható jogait a Be. 26. § (2) bekezdése tartalmazza. A felsorolásból kiemelendő a d) pont, amely szerint az ügyészség megállapíthatja, hogy a nyomozó hatóság az eljárási cselekményt törvénysértően végezte el vagy törvénysértő intézkedést tett, az e) pont, amely alapján a megállapított törvénysértés orvoslására a nyomozó hatóságot felhívhatja, illetve a már említett iratbemutatók kéréséhez való jog, amelyet az i) pont tartalmaz. Ezen eszközök azonban álláspontom szerint nem elégségesek, továbbá a felsorolásból látható, hogy a törvény *explicite* nem jogosítja fel az ügyészséget állásfoglalás adására vagy a nyomozás célszerű menetének kijelölésére.

Mivel azonban a nyomozó hatóságok esetenként továbbra is állásfoglalást kértek az ügyészségtől, így egyértelmű törvényi felhatalmazás hiányában ezekre az előterjesztésekre eltérő válaszok születtek. A Legfőbb Ügyészség által a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről kiadott LFNIGA 142/2019. számú emlékeztető az állásfoglalás adással kapcsolatban azt írja, hogy *„az ügyészség a nyomozó hatóság részére konkrét ügyre vonatkozó állásfoglalást a Nyer. 24. §-ának (1) bekezdése alapján csupán a nyomozás vizsgálati szakaszában adhat. (NF.39501/2018/2-II.)*” Emellett azonban az emlékeztető kiemeli azt is, hogy *„ha a nyomozó hatóság eljárása nem elég hatékony, vagyis nem fog elvezetni a valósághű tényállás felderítéséhez és az elkövető azonosításához, akkor az ügyésznek nem csak lehetősége, hanem a Be. 26. § (2) bek. e) pont alapján kötelessége, hogy erre, és a törvénysértő helyzet orvoslására a nyomozó hatóságot felhívja.”*

Ezzel a kérdéssel foglalkozik a Legfőbb Ügyészség Nyomozás Felügyeleti és Védőőrkészítési Főosztályának NF.3407/2022/2-II. számú iránymutatása is. Ebben a főosztály arról számolt be, hogy az általuk vizsgált időszakban az ügyészség több esetben is azzal utasította vissza a nyomozó hatóság által kért állásfoglalás megadását, hogy ilyen jogosultsága csak a vizsgálati szakban van. Az iránymutatás ezzel kapcsolatban azonban kifejti, hogy a törvény *explicite* nem tiltja azt, hogy az ügyészség a felderítés során is kifejtse a véleményét bármely eljárási kérdésben, vagy éppen javaslatokat fogalmazzon meg.

DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

Meglátásom szerint a nyomozások szakszerűségének biztosításához nem elégséges a kódex adta eszköztár. Indokoltnak tartanám azt, hogy a Be. 26. § (2) bekezdésébe bekerüljön annak lehetősége, hogy az ügyészség a nyomozás felderítési szakaszában állásfoglalást adjon a nyomozás menetével, tervezett írá-

nyával kapcsolatban. Ugyan a 2022-es iránymutatás már rámutatott arra, hogy ezt a hatályos törvényszöveg sem tiltja, de a tisztánlátás érdekében véleményem szerint ezt fontos lenne a törvényben is feltüntetni. Ehhez kapcsolódóan megfontolandónak tartanám a szakszerűségi, hatékonysági felügyelet törvénybe iktatását. Ez koncepció szintjén már az eljárási törvény tervezetében is szerepelt: „*Felügyeleti jogkörében az ügyészség [...] a nyomozó hatóság tevékenységének törvényességét, szakszerűségét és hatékonyságát ellenőrzi, a megállapított törvénysértés, hiányosság vagy mulasztás orvoslására a nyomozó hatóságot utasíthatja*”.¹⁴ Ez a tervezet azonban több kérdést is felvetett a két szervezet közötti feladatmegosztással kapcsolatban,¹⁵ és végül a törvényjavaslatban és így később a hatályos szövegben már nem szerepelt a szakszerűségi és hatékonysági ellenőrzés. Mivel azonban álláspontom szerint a törvényességi felügyelet szükségszerűen magában foglalja a nyomozás szakszerűségének és hatékonyságának a vizsgálatát is, így ennek az eljárási törvényben való megjelenítése csak tisztázná a két hatóság szerepét, azon érdemben nem változtatna.

ZÁRSZÓ

A nyomozó hatóság és az ügyészség közötti kapcsolat hatályos – a hazai büntetőeljárási hagyományoktól egyébként is eltérő – szabályozása meglátásom szerint árthat a nyomozások időszerűségének és szakszerűségének. Az itt felvázolt problémák hatékony együttműködéssel és a két hatóság közötti kommunikációval részben áthidalhatók, azonban a kódex hatálybalépése óta eltelt több mint hat év tapasztalatai alapján a szabályozás finomhangolását időszerűnek tartanám.

¹⁴ Előterjesztés-tervezet a büntetőeljárásról. https://helsinki.hu/wpcontent/uploads/Be-tervezet_201606.pdf

¹⁵ Lásd például LICHTENSTEIN András: Az ügyészség és a nyomozó hatóság kapcsolata az új büntetőeljárási törvényben. In: KESERŰ Barna Arnold (szerk.): *Doktori Műhelytanulmányok 2017*. SZE-ÁJDI, Győr, 2017, 126. https://doktiskjog.sze.hu/images/Tp%203+1%20K%C3%B6tetek%20sz%C3%B6veg/08.%20DoktoriMuhelytanulmanyok_2017%20text%20.pdf

KAVANDA ERIKA*

Beszámoló *A munkacélú kizsákmányolás elleni küzdelem az innováció segítségével* címmel rendezett INVERT zárókonferenciáról¹

A konferencián az uniós bűnüldöző szervek munkatársai, ügyészek, bírák, akadémikusok, kormányzati és nem kormányzati szervek képviselői és magánszektorbeli érdekeltek vettek részt. A hazai ügyészséget személyesen rajtam kívül *Huszár Julianna*, a Legfőbb Ügyészség Nyomozás Felügyeleti és Vádelőkészítési Főosztályának ügyésze és *Windt Szandra*, az Országos Kriminológiai Intézet tudományos főmunkatársa képviselte.

Az INVERT projekt az Európai Bizottság Belső Biztonsági Alapja által társfinanszírozott program, amely hét partner közreműködésével, 24 hónapos időtartamban, 2023. június 1. és 2025. május 31. között működött.² A koordinátora a milánói Szent Kereszt Katolikus Egyetem (UCSC) volt, további résztvevők: a Palermói Bíróság mellett működő Ügyészség (PRP), az Európai Áldozattámogatási Szervezet (VSE), az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI), az olasz Védelmi Minisztérium, a Csendőri Főparancsnokság (CCTL), a szintén olasz Biztonsági és Védelmi Megfigyelőközpont (OSDIFE) és a Milánói Ügyészség. A kitűzött cél: A felnőtt- és gyermekkereskedelem bűnözői üzleti modellje

* KAVANDA Erika, főügyészségi csoportvezető ügyész, Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Főügyészség

¹ Az Európai Áldozattámogatási Szervezet (Victim Support Europe – VSE) és partnerei által szervezett hibrid konferenciát Brüsszelben, 2025. szeptember 19-én tartották. <https://victim-support.eu/invert-disrupt-to-protect-conference/>

² A projektről: <https://okri.hu/index.php/kutatas/projektek>

kizsákmányolási szakaszának megszakítása két (vállalat- és áldozatközpontú) kockázatértékelési eszközből álló prototípuscsomag kifejlesztésével, amelyet az ügyészségek és rendészeti szervek használhatnak Európában. Ezen túl a nemzetközi együttműködés és kapacitásépítés erősítése is fontos törekvésként került megfogalmazásra az ügyészségek és rendészeti szervek között Európában a felnőtt- és gyermekkereskedelemmel kapcsolatos büntetőeljárások terén.

A rendezvényt *Antonio De Martin*, az Európai Áldozattámogatási Szervezet (*Victim Support Europe*) vezető projektmenedzsere nyitotta meg, üdvözölve a megjelenteket, egyben áttekintést adva a konferencia programjáról. Eszerint a zárókonferencia céljaként az fogalmazható meg, hogy az Európai Unió érdekelt feleit összehívja a projekt keretében kidolgozott két kockázatértékelési eszköz megvitatására és átgondolására, valamint azok használhatóságának és életképességének értékelése céljából.

Az első előadást *Levent Altan*, az Európai Áldozattámogatási Szervezet igazgatója tartotta. Felvázolta az emberkereskedelemmel kapcsolatos munkacélú kizsákmányolás áldozatokra gyakorolt hatásait és kiemelte az olyan kezdeményezések, mint az INVERT fontosságát a bűnüldöző szervek, az ügyészek, a bírók és a nem kormányzati szervezetek közötti együttműködés megerősítése terén, az ilyen típusú bűncselekmények felderítése, vizsgálata és bírósági kezelése kapcsán. Az INVERT projekt eredményeként két olyan új és innovatív kockázatértékelő eszköz került kifejlesztésre, melyek egyrészt alkalmasak a kizsákmányolásban részt vevő cégek azonosítására, átvilágítására, másrészt igénybevételeivel azonosíthatók az áldozatok is.

A következő felszólaló *Francesco Calderoni* volt, a Milánói Katolikus Egyetem Társadalom- és Politikatudományi Karának kriminológia professzora, valamint a Transcrime kutatója. Rövid áttekintést adott a projektről, annak 2 évéről és kiemelte főbb eredményeit, a fordulópontokat, a projekt által kifejlesztett két kockázatértékelési eszközben rejlő nagy lehetőségeket, valamint azok további fejleszthetőségét. Az eszközök alkalmazása forradalmasíthatja a munkacélú kizsákmányolás kezelésének módját, mivel az eszközökbe integrált mutatók egyszerűsítik és javítják a bűnüldöző szervek munkáját azért, hogy a potenciális áldozatokat és a kizsákmányoló vállalkozásokat minél hamarabb azonosítani lehessen.

Ezután az Országos Kriminológiai Intézet igazgatója, *Barabás Andrea Tünde* tartott előadást; bemutatta az OKRI-t mint Magyarország Ügyészségének tudományos, kutató és képzési helyét. Az intézet feladata a bűnözés kutatása, a kriminológia, a kriminalisztika és a büntetőjog-tudományok elméletének és

gyakorlatának fejlesztése, továbbá a kutatási eredmények hasznosításának elősegítése. Bemutatta az intézet kulcsfontosságú szerepét a bűnüldöző szervek és az ügyészek számára szervezett képzésekben, így az emberkereskedelem terén is. Megtudtuk, hogy az INVERT projekt az OKRI részéről úgy indult, hogy a Transcrime kereste meg az intézetet és így kezdődött a kapcsolat, illetve maga a két éves projekt-időszak. A projekt termékeként kifejlesztett két eszközből álló prototípuscsomag teljesen újszerű, új partner kapcsolatokat és újszerű tudást hordoz magában, amelyet az ügyészségek és rendészeti szervek használhatnak majdan Európában.

A következő felszólalásban *Aitana Radu*, a Máltai Egyetem Információs Politika és Kormányzás Tanszékének biztonsági kutatási koordinátora, valamint bűnügyi elemzési, hírszerzési és emberkereskedelem elleni stratégia szakértője adott áttekintést a munkacélú kizsákmányolásról az emberkereskedelem kontextusában, megvizsgálva annak okait, szereplőit, jogi és kulturális tényezőit, a migránsok sajátos sebezhetőségét, valamint a felderítés kihívásait azokban az esetekben, amikor vállalkozások is érintettek. Rávilágított, hogy még mindig problémát jelent a kizsákmányolás és a kényszerszermunka elhatárolása. Ugyanis a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet definíciója szerint a kizsákmányolás alatt értjük: a rabszolgaságot, a kényszerszermunkát vagy a kényszerű szolgáltatásokat, szolgátságot, kényszerű bűnözést, szexuális kizsákmányolást vagy szervek eltávolítását. A kényszerszermunka alatt pedig minden olyan munkát vagy szolgáltatást értünk, amelyet bármely személytől büntetéssel fenyegetve követelnek, és amelyre az adott személy nem jelentkezett önként. Átfedések vannak a fogalmi kört illetően a kényszerszermunka, az emberkereskedelem, valamint a rabszolgaság és rabszolgasághoz hasonló esetkörök közt. A számadatokat nézve azt láthatjuk, hogy az elmúlt 5 évben a kényszerszermunkára irányuló emberkereskedelemben érintett áldozatok száma jelentősen megemelkedett, az áldozatok 70 százaléka férfi, 64 százaléka nem uniós állampolgár, a bírósági elítélési arány még mindig alacsony: az emberkereskedőknek csupán 17 százaléka kerül elítélésre kényszerszermunkára irányuló emberkereskedelem miatt. Ráadásul több területet is érintő kihívással állunk szemben: a jogi státusz terén gondot jelenthet a sértetteknek a jogszabályok ismerete és értelmezése; a bizalom és trauma vonalán értelemszerűen fennáll a félelem, és ez okból sajnálatosan a sérülések és visszaélések aluljelentettsége; a nemi oldalt nézve fontos megemlíteni a háztartási munka/kapcsolatokkal összefüggésben jelentkező szexuális kizsákmányolásokat; végül a technológia fejlődésével a toborzások is egyre könnyebben és rövid idő alatt zajlanak manapság. Melyek a megoldások mindezekre és milyen tényezők képezhetnek korlátokat? Sok a probléma a tájékoztató kampányok terén, illetve még mindig nagy gondok származnak az egyének és a kulturális körülmények

korlátozott megértéséből. Továbbra se megoldott a beilleszkedéshez történő hosszú távú támogatás biztosítása, végül az sem elhanyagolható, hogy a fragmentált információcsere és kapacitásépítés a hatóságok/magánszektor/civil társadalom viszonylatában erőteljesen fennáll, ehhez társul az ún. rendszerdiszkrimináció a hatóságok és a potenciális munkavállalók vonalán. A szakértő asszony *Mary Anne Radmacher* amerikai író és művész ide illő gondolatainak megosztásával zárt: „*A bátorság nem mindig bangos. A bátorság néha egy csendes hang a nap végén: Holnap újra megpróbálom.*”

Folytatásként *Jorn van Rij*, a holland nemzeti rendőrség emberkereskedelemmel foglalkozó vezető kutatója, egyben a Pécsi Tudományegyetem Jogi Karának vendégprofesszora arra mutatott rá, hogy az INVERT projekt egy speciális gondolkodásmódot és ahhoz kapcsolódó cselekvést tükrözi az emberkereskedelem elleni küzdelemben. A professzor rámutatott, hogy az emberkereskedelem fogalmi köre mennyi mindent felölel, így a szexuális- és munkacélú kizsákmányolást, a bűnözői kizsákmányolást, a szervkereskedelmet, a béranyaságot, a kényszerházasságot és az illegális örökbefogadást. Nagyon fontos az előre gondolkodás és az időben történő cselekvés. Sajnos tisztában kell lenni az eddigi, begyökeresedett gyakorlatokkal mint meglévő korlátjainkkal, ezek: az eseményekre utólagosan történő reagálás, a fogalmi nehézségek, a közeledési problémák (a közös pontok nehézkes megglelése), a kutatások korlátozottsága. A helyes út az lehet, ha kombinált megközelítéssel kezeljük a jövőben a kérdést, így a hagyományos rendőrségi stratégiák (ezek a bizonyítékokon alapuló és hírszerzés vezérelt nyomozások) mellett egyre nagyobb szerepe kell hogy legyen az online nyomozásoknak, az információgyűjtéseknek és adatmegosztásoknak, valamint a megelőző intézkedéseknek, programoknak és képzéseknek. Az INVERT projekt a munkacélú kizsákmányolás azonosítására szolgáló kulcsfontosságú kockázati mutatók proaktív használatára fókuszál, ez a legnagyobb hozadéka; azaz megelőző módon azonosíthatók az érintett áldozatok és vállalkozások, mivel a legfontosabb kockázati mutatókra vonatkozó információk lekérhetők és feltárhatók az INVERT produktumaként létrejött eszközök segítségével.

Következő előadó *Clara Rondani* volt, a milánói Szent Kereszt Katolikus Egyetem PhD-jelöltje, egyben a Transcrime kutatója. Azzal indított, hogy az Eurostat adatait áttekintve az állapítható meg, hogy a kényszerszermunkára vagy kényszerű szolgálatra emberkereskedelem áldozataként nyilvántartásba vett áldozatok száma jelentős megnövekedett, másrészt a munka és a szexuális kizsákmányolások aránya majdnem azonos. Ezért is fontos az INVERT projekt, amely 2 évi időtartamra, 7 közreműködő segítségével működött és egy prototípus-csomagot hozott létre a kockázatértékelés talaján két irányban, két esz-

közzel a cégek és a lehetséges áldozatok szűrésére. Másrészt az INVERT hozadéka különféle tematikus képzési modulok kialakítása és ezáltal a szakemberek folyamatos képzésének, tájékoztatásának biztosítása. Megismertük a vállalati szintű kockázati mutatók három makrokategóriáját: területi és szektorbeli; tulajdonosi és cégtörténeti; valamint pénzügyi kockázatok. Az áldozatok esetében a főbb kockázati tényezők pedig a következők tekintetében vizsgálandók: személyes adatok; migrációs folyamat és adósságok; foglalkoztatási és munkakörülmények; lakhatási és életkörülmények; végül a kiskorúak mint önálló problémakör. Az előadó ezután magát az INVERT prototípus-csomagot ismertette meg velünk egy élő demóval, méghozzá egy olaszországi megtörtént eset feldolgozásával, amely a divatszektorban bőrtermékek gyártása kapcsán, munkacélú kizsákmányolás körében történt és az áldozatok olasz, bangladesi, kínai és fülöp-szigeteki állampolgárok voltak.

Folytatásként ismét *Antonio De Martin* következett, az INVERT eszközcsoomag tesztelésének bemutatásával. A tesztelés Olaszországban és Magyarországon történt, a Palermói és a Milánói Ügyészség, az olasz Csendőrség és az OKRI közreműködésével.

Ezután négy valós esetet mutatott be *Barbara Krakovská*, az Európai Áldozattámogatási Szervezet projektgyakornoka, és két további esetet *Montana Cantagalli* ifjúsági kapacitásépítési tisztviselő. Ezen eseteken került tesztelésre az eszközcsoomag, annak működése és hatékonysága. A hat eset között öt olasz és egy magyar ügy szerepelt. A magyar ügy tárgya az volt, hogy román munkások emberkereskedelem és munkacélú kizsákmányolás áldozataivá váltak egy szervezett bűnözői csoport által.³

Rendkívül érdekes volt a konferencia azon része, amikor *Windt Szandra*, az Országos Kriminológiai Intézet tudományos főmunkatársa válaszolt a résztvevők által feltett kérdésekre és értékelte a magyarországi helyzetet. Halhattuk, hogy kevés a munkacélú kizsákmányolási ügy hazánkban, ezen belül is a gazdasági társaságokat érintő ügyek száma csekély. Egy magyar ügy lett tesztelve a projekt során, méghozzá cég oldalon, ez a román vendégmunkásokat érintő ügy volt, viszont áldozati oldalon nem sikerült magyar ügyet tesztelni, mert Magyarországon az áldozatazonosításnak szigorú protokollja van. A tesztelés eredményes volt a hivatkozott ügyben, mivel sikerült új, érintett társaságokat találni, ekként a magyar ügyészek is úgy ítélték meg, hogy segítette a nyomozást az eszköz alkalmazása. Az OKRI a projekt során a programcsomagok használa-

³ Ebben az ügyben az Európai Munkaügyi Hatóság is segítette a munkát. Az ügyről bővebben: <https://www.ela.europa.eu/en/news/exploitation-romanian-workers-budapest>

ti útmutatójának angol verzióját magyarra lefordította, így ugyanakkor az eszközcsomag egyelőre csak angol nyelven áll rendelkezésre. Az INVERT projekt keretében az OKRI érzékenyítő tréningeket is tartott rendőröknek, ügyészeknek, munkaügyi felügyelőknek, melynek során jó volt látni, hogy a szakemberek mennyire nyitottak a problémakört érintően. A tréningeken csoportos esetfeldolgozások és a gyakorlati tapasztalatok megosztására is sor került.⁴

Nagyon tetszett az a megoldás, hogy a konferencián jelenlévők kellő éberségének fenntartására feltettek olyan kérdéseket a szervezők, melyeket az okostelefonunk segítségével válaszolhattunk meg a helyszínen, az előadások között. Ilyen kérdések voltak: Melyik az az indikátor a vállalkezési vonalat nézve, melyet különösen fontosnak tartunk? A válaszok közül a legtöbb a tényleges gazdasági tevékenység hiányát jelölte meg. Szintén a vállalkozások indikátorai közül kellett azt is értékelnünk, amelyik szerintünk a legkevésbé fontos; e körben az volt a közös álláspontja a jelenlévőknek, hogy mindegyik indikátor szükséges. Ezután áttértünk az áldozatokra és az esetükben az lett az eredmény, hogy a legfontosabb indikátor a munkaórák száma, a fizetés, továbbá a fenyegetés/erőszak alkalmazása. Az áldozatok tekintetében hasonló volt a helyzet, mint a vállalkozásoknál: nem volt olyan indikátor, amelyet ne találtunk volna lényegesnek. Kérdés volt még felénk, hogy melyik az a funkció a csomagból, amely véleményünk szerint a leghasznosabb? E körben a legtöbb válasz a hálózati elemzésre érkezett. Kevésbé fontos funkciót ugyanakkor megjelölni nem tudtunk. Végül kíváncsiak voltak arra, mit javítanánk. Itt a legtöbbben a még több adatforrás felvételére voksoltunk.

A konferencia rendkívül hasznos volt, mivel egyrészt új ismereteket nyújtott az emberkereskedelem terén, másrészt a résztvevők azáltal, hogy megismerhették a tesztelés eredményeit, meggyőződhetnek az eszközcsomag gyakorlati hasznáról is. Külön jó érzés és nagy büszkeség büntetőterületre szakosodott magyar ügyészként, hogy a szakemberek számára a munka során a jövőben ténylegesen és hatékonyan használható projekt eszközcsomagjának kialakításában az OKRI is komoly szerepet vállalt.

Bízom benne, hogy az eszközcsomagot hamarosan „élesben” is alkalmazzuk majd a munkacélú kizsákmányolós ügyeinkben.

⁴ A tréningről bővebben: <https://okri.hu/index.php/kutatas/projektek?view=article&id=170:invert-trening&catid=2:uncategorised>

Az uniós és a nemzetközi jog hatásai a magyar bünszervezet-fogalom változására

KORÁBBI BÜNSZERVEZET-FOGALOM

A bünszervezet fogalma 2002. április 1. napjától 2019. július 9. napjáig, tehát több mint 17 éven keresztül változatlan tartalommal volt hatályban a magyar anyagi jogban. A régi Btk.¹ 137. § 8. pontjában az alábbi fogalom szerepelt:

„bünszervezet: három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.”

A fenti fogalmat hatályba léptető, régi Btk.-t módosító törvény miniszteri indokolása² a módosítás indokaként az Európai Unió és a nemzetközi jog jogi instrumentumainak, vagyis az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében, Pálmóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek és az Európai Unió tagállamaiban, a bünszervezetben való részvétel bűncselekménnyé nyilvánításáról szóló 1998. december 21-i 98/733/IB együttes fellépésnek való megfeleltetést jelölte meg.

NEMZETKÖZI ÉS EURÓPAI UNIÓS JOGI INSTRUMENTUMOK

1. Az Európai Unió tagállamaiban, a bünszervezetben való részvétel bűncselekménnyé nyilvánításáról szóló 1998. december 21-i 98/733/IB együttes fellépés (továbbiakban: Együttes Fellépés)

* PAP Andrea, ügyész, Kecskeméti Járási Ügyészség

¹ A Büntetőtörvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Btk.)

² A Büntetőtörvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2001. évi CXXI. törvény 19. § (5) bekezdés

Az Együttes Fellépés volt az első olyan nemzetközi jogi dokumentum, amely a szervezett bűnözéssel kapcsolatos szabályozás valamilyen szintű egységesítésére törekedett.

Az Együttes Fellépés 1. cikke a következő módon határozta meg a bünszervezet fogalmát:

A bünszervezet „olyan *strukturált szervezetet* jelent, amelyet adott időszakra két-tónél több személy összehangoltan hoz létre olyan bűncselekmények elkövetése céljából, amelyeket a törvény legalább négy évig tartó szabadságvesztéssel vagy szabadságelvonással járó intézkedéssel, illetve ennél súlyosabb büntetéssel sújt, akár a bűncselekmény elkövetése maga a fő cél, akár ez az anyagi haszonszerzés és – adott esetben – az állami hatóságok törvényellenes befolyásolásának eszköze.”

2. Az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni egyezmény (továbbiakban: Palermói Egyezmény)

A Palermói Egyezményt Magyarország a 2006. évi CI. törvénnyel hirdette ki, mellyel a magyar jogrendszer részévé vált. A Palermói Egyezmény az egyik legmeghatározóbb nemzetközi instrumentum a szervezett bűnözés elleni harc területén.

A 2. cikk fogalommeghatározása szerint *szervezett bűnözői csoport*nak minősül a bizonyos ideig fennálló, három vagy több főből álló strukturált csoport, amely összehangoltan működik egy vagy több, a jelen Egyezményben meghatározott súlyos bűncselekmény elkövetése céljából, közvetlen vagy közvetett módon pénzügyi vagy más anyagi haszon megszerzésére törekedve.

*Strukturált csoport*nak számít a nem egyetlen bűncselekmény azonnali végrehajtására, és nem alkalmasszerűen létrehozott csoport, amelyben nem szükséges, hogy tagjai pontosan meghatározott szerepekkel rendelkezzenek, vagy, hogy tagsága állandó legyen, illetőleg fejlett hierarchiával rendelkezzen.

3. A Tanács 2008/841/IB kerethatározata (2008. október 24.) a szervezett bűnözés elleni küzdelemről (továbbiakban: Kerethatározat)

A Kerethatározat 1. cikkének 1. és 2. pontja szerint *bűnszervezet* az olyan, két-tónél több személyből álló, hosszabb időre létrejött szervezett csoport, amely összehangoltan működik, és amelynek célja az, hogy legalább négy évig tartó szabadságvesztéssel vagy szabadságelvonással járó intézkedéssel vagy annál szigorúbb szankcióval büntetendő bűncselekményeket kövessen el közvetlen vagy közvetett pénzügyi vagy egyéb anyagi haszonszerzés érdekében.

A Kerethatározat a *szervezett csoport* fogalmát is meghatározza, így az olyan csoport, amelyet nem véletlenszerűen hoztak létre valamely bűncselekmény közvetlen elkövetésére, és amelyben nem szükséges, hogy a tagoknak for-

málsan meghatározott szerepe legyen, hogy a tagság összetétele állandó legyen vagy, hogy a csoport kidolgozott szervezeti felépítéssel rendelkezzen.

Tekintettel arra, hogy a Kerethatározat szabályozása az Együttes Fellépésből és a Palermói Egyezményből táplálkozik, ezért a magyar jogi szabályozás is megfelelt az előírtaknak. A Kerethatározat megszületésekor még a 2022. április 1. napjától hatályos szövegváltozat volt hatályban Magyarországon.

HATÁLYOS BŰNSZERVEZET-FOGALOM

A Btk.³ 459. § (1) bekezdésének 1. pontja 2019. július 10. napja óta így szól:

„bűnszervezet: legalább három személyből álló, hosszabb időre, hierarchikusan szervezett, konspiratíván működő csoport, amelynek célja öt évi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.”

Ezzel a hierarchikus szervezet és a konspiratív működés – mint fogalmi elem – bekerült a jogszabály szövegébe, felváltva a korábbi összehangolt működést.

A módosító törvény végső előterjesztői indokolása⁴ szerint az eddigi joggyakorlat törvényrontó volt, ugyanis a bűnszervezet és a bűnszövetség fogalma között nem tett tartalmi különbséget és a bűnszervezet jogkövetkezményeit alkalmazta azon esetekre is, amelyek a jogalkotó szándéka szerint bűnszövetségben elkövetett bűncselekményként lennének büntetendők, egyúttal a bűnszövetség fogalmát kiüresítve.

A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁSHOZ KAPCSOLÓDÓ JOGGYAKORLAT

A két új fogalmi elem kapcsán a Kúria, az Ítélőtáblák és a Legfőbb Ügyészség igazán gyorsan az alsóbb szintű jogalkalmazók „segítségére siettek”.

A Kúria álláspontja szerint a hierarchia jelentheti akár személyek, akár intézmények valamely szempont alapján fennálló egymás közötti viszonyát, s ezek alá- és fölérendeltségét.⁵

A Legfőbb Ügyészség úgy foglalt állást, hogy megállapítható a hierarchikus szervezet, ha a csoport tagjai között legalább két szinten felismerhető az irányító–irányított, vezető–vezetett, utasítást adó–utasított jellegű személykapcsolat.⁶

³ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.)

⁴ Magyarország 2020. évi központi költségvetésének megalapozásáról szóló 2019. évi LXVI törvény 107. §-ához fűzött részletes indokolás. Magyarország 2020. évi központi költségvetésének megalapozásáról szóló 2019. évi LXVI törvény 107. §-ához fűzött részletes indokolás. Lásd még GELLÉR Balázs – BÁRÁNYOS Bernadett: Meddig tágítható a bűnszervezet-fogalom? Büntetőjogi és alkotmányos aggályok a bűnszervezet-fogalom bírósági értelmezésével kapcsolatban. *Magyar Jog*, 2019/7–8., 468–476.

⁵ Kúria Bfv.1396/2019/6. számú döntése

⁶ Legfőbb Ügyészség BF.933/2019. számú állásfoglalása

Az ügyészégi iránymutatás a konspiráció fogalmának értelmezése során is segítséget nyújtott, miszerint konspiráció alatt egyfajta titkos szervezettség és leplezett működés értendő, melynek célja a csoport tényleges tevékenységének elfedése. Ugyanakkor a Fővárosi Ítéltábla e fogalmi elem kapcsán egy alapvető igazságot fogalmazott meg, miszerint

„a bűncselekmények legnagyobb részére alapvetően jellemző, hogy azt az elkövetők igyekeznek titokban tartani, éppen azért, hogy ne derüljön ki a törvényellenes magatartás és ezáltal elkerüljék a büntetőjogi felelősségre vonást. Ilyen megközelítésben lényegét tekintve szinte nincs is olyan bűncselekmény, amely ne hordozná magán kisebb vagy nagyobb mértékben a konspiráció fogalmi elemeit vagy annak egy részét.”⁷

A konspiráció értelmezése kapcsán fontos rávilágítani, hogy annak két fajtáját lehet megkülönböztetni egymástól, mely differenciálást kiválóan rögzítette a Szegedi Ítéltábla a Bf.97/2019/48. számú határozatában. A belső konspiráció a csoporton belüli jelenség, mely azt a célt szolgálja, hogy a tagok se legyenek tisztában a bünszervezet működésének minden aspektusával, csupán a saját cselekményeik, részcselekményeik kapcsán legyenek információik, vagy ismerjék a feladatukhoz kapcsolódó személyeket. A szervezet lebukása esetén így a hatóságok elé került tagok nem rántják magukkal az egész szervezetet; ha akarnak, sem tudnak a szervezetre ténylegesen feltáró jellegű vallomást tenni. Ez általában a bonyolult szervezeti rendszerrel rendelkező, sok tagot és szintet számláló bünszervezetek jellemzője. A külső konspiráció esetén arról van szó, hogy a szervezet cselekvősege a külvilág és a hatóság számára maradjon rejtve. A bünszervezetben elkövetés megállapításához ugyan elegendő a külső konspiráció, azonban annak hatóság általi bizonyítását rendkívül megnehezítheti a belső konspiráció megléte.

A 2019 nyarán hatályba lépett jelenlegi bünszervezet-fogalom kapcsán a Kúria 2019. október 10. napján tanácselnöki értekezletet tartott. Az értekezleten elhangzottakat nem publikálták, ezért az értekezlet fontosabb megállapításai csak a Kúria Bhar.571/2019/41. számú határozatából olvashatóak ki. E szerint a Btk. nem tartalmaz törvényi értelmezést a „hierarchikusan szervezett” és a „konspiratíván működő” fogalmi elemekhez, ezért ezek értelmezése a jogalkalmazó, a bíróság feladata. Így a jogszabályi változás nem jelenti feltétlen a bünszervezet fogalmának jogalkalmazói újragondolását. Ezzel a Kúria gyakorlatilag jogalkalmazói jogfolytonosságot hirdetett a jövőre nézve.

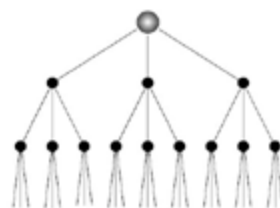
⁷ Fővárosi Ítéltábla Bf.55/2019/84. számú döntése

A HIERARCHIA TÍPUSAI AZ ENSZ ÉS AZ EUROPOL FELMÉRÉSEI ALAPJÁN

Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) egy rendkívül széles körű nemzetközi kutatást végzett 2002-ben annak érdekében, hogy a nemzetközi bűnszervezetek tevékenységét, aktivitását és struktúráját felmérje, és azokat típusokra ossza fel.⁸ A kutatás módszere kérdőív alkalmazása volt, amiben 16 ország vett részt. A kitöltők között a bűnüldözők, rendőrségi nyomozó hatóságok, ügyészek, bírák illetve egyetemi kutatók és kriminológusok voltak megtalálhatók. A kutatás során a beérkezett kérdőívek kiértékelése alapján kialakították a szervezett bűnözői csoportok kategóriáit. Öt kategóriát neveztek meg, ezek a következők:

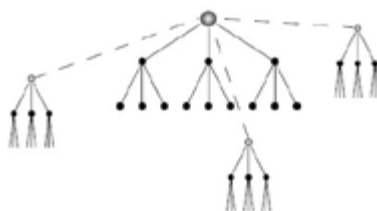
1. Állandó hierarchiával rendelkező bűnszervezet (*Standard hierarchy*)

Ennél a típusnál jellemző az egyfős személyi vezetés, tisztán meghatározható hierarchiája, szigorúak a belső szabályok és erős a belső fegyelem.

2. Regionális/Területi hierarchiával rendelkező bűnszervezet (*Regional hierarchy*)

Ennek a jellemzője szintén az egyfős személyi vezetés, de bizonyos önállóság figyelhető meg az egyes területi szinteken, tipikus a bűnszervezeti tevékenység földrajzi felosztása a tagok között.

3. Fürtszerű hierarchiával rendelkező bűnszervezet (*Clustered hierarchy*)

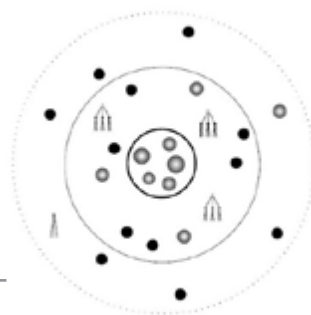
Ez a típus egy bizonyos számú bűnözői csoportot ölel fel vagy egyesít, melyeket központilag egy kisebb csoport koordinál, irányít. Ezeknek a kisebb csoportoknak bizonyos fokú autonómiája van.

⁸ UNODC: *Results of a pilot Survey of forty selected organized criminal groups in sixteen countries*. United Nations Office on Drugs and Crime, 2022. https://www.unodc.org/pdf/crime/publications/Pilot_survey.pdf

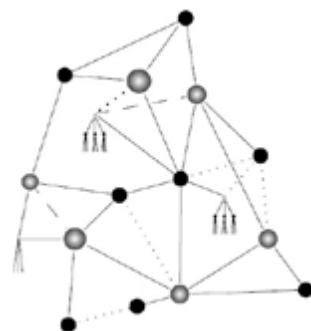
4. Magszerű hierarchiával rendelkező bünszervezet (*Core group*)

A magot egy laza hálózat veszi körül, szorosan szervezett, de kevésbé jellemző a belső fegyelem fenntartása.

5. Hálózatszerű bünszervezet (*Criminal network*)

A hálózatot az egyének laza szerkezetű együttműködése jellemzi. Az egyes tagok fő tevékenysége definiálható. A kapcsolatok egy-egy komolyabb bűnözői tevékenység köré csoportosulnak.

Ehhez hasonló megállapításra jutott az Europol súlyos és szervezett bűnözés általi fenyegetettség európai uniós értékeléséről szóló jelentése (SOCTA) 2021-ben⁹, mely már az ENSZ kutatási eredményeinél „frissebb” képet tudott festeni a szervezett bűnözésről. Ebben az szerepel, hogy a bünszervezetek 40 százaléka rendelkezik hierarchizált szervezettel, 60 százalékuk laza szerkezetű.

NEMZETKÖZI JOGI ÉS UNIÓS KÖVETELMÉNYEKEL ÉS TENDENCIÁKKAL VALÓ (DISZ)HARMÓNIA

A fentiekben kifejtett nemzetközi és uniós tendenciák megállapításain túl még egy fontos dologra szeretném felhívni a figyelmet a Palermói Egyezmény kihirdetéséről szóló törvény és a Kerethatározat kapcsán.

A bünszervezet fogalmának értelmezéséhez további támpontokat ad a Palermói Egyezmény „struktúrált csoport” és a Kerethatározat „szervezett csoport” definíciója. Az eredeti angol szövegben mindkét esetben a „*developed structure*” kifejezés olvasható. Azonban ugyanezt az angol terminust a Palermói Egyezmény kihirdetéséről szóló törvényben „fejlett hierarchia”-ként, a Keret-

⁹ EUROPOL: *Serious and Organised Crime Threat Assessment. A corrupting influence: The infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime*. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021. 2021 https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf

határozat magyar változatában „kidolgozott szervezeti felépítés”-ként fordították le magyar nyelvre.

Az utolsó módosítás hatálybalépését követően voltak olyan kritikai megjegyzések, melyek szerint a magyar bünszervezet-fogalom nincs összhangban a nemzetközi jogi és uniós jogi vívmányokkal, a plusz fogalmi elemek nemzeti törvénybe építésével. Ezzel ellentétes vélemények szerint nincs szó ilyenről, hiszen a hierarchia szó magában a Palermói Egyezmény kihirdetéséről szóló törvényben is megtalálható, csupán a fejlett hierarchia megkövetelése lenne azzal ellentétes. Felmerül a kérdés, hogy amennyiben a Palermói Egyezmény kihirdetésekor is a „kidolgozott szervezeti felépítés” kifejezés került volna a fordításba a „hierarchia” szó helyett, akkor sem merülne fel a kétely, hogy a magyar fogalom meghatározás nemzetközi szerződésbe ütközhet?

Úgy gondolom, erre megnyugtató választ adhatna, ha egy egyedi ügyben eljáró bíró kezdeményezné az Alkotmánybíróság eljárását arra hivatkozással, hogy az ügy elbírálása során olyan jogszabályt kell alkalmaznia, melynek nemzetközi szerződésbe ütközését észlelte. Erre egyébként még nem került sor ez idáig, bár az Alkotmánybíróság idén, a 3029/2024. (I. 24.) számú AB határozatában vagyoneklobzás utólagos alkalmazása érdekében előterjesztett felülvizsgálat kapcsán benyújtott alkotmányjogi panasz esetében foglalkozott a bünszervezet fogalmával. Nóvum megfogalmazására azonban nem került sor, mivel az Alkotmánybíróság a korábban említett tanácselnöki értekezleten elhangzottakat megismételve a Kúria álláspontjára helyezkedett.

ÖSSZEGZÉS

A jelenleg hatályos bünszervezet-fogalom új fogalmi ismérvei kétségkívül plusz bizonyítási terhet jelentenek mind a bűnüldöző hatóságok, mind az ügyészség, mind pedig a bíróságok számára.

A konspiráció kapcsán nagyban felértékelődik a leplezett eszközök használata, amely megfelelő gondosságot és körültekintést kíván meg az ily módon beszerzett bizonyítékok felhasználhatóságának vizsgálatá során.

A hierarchikus szervezettség követelménye esetében gondoljunk csak a Palermói Egyezmény és a Kerethatározat fordítása kapcsán fentiekben kifejtett anomáliára. Másrészt a hierarchia vonatkozásában meglátásom szerint igen nagy teher hárul a nyomozó hatóságokra és az őket felügyelő ügyészségekre. Mondom ezt azért, mert a manapság jellemző határon átnyúló szervezett bűnözői csoportok működésének felderítése esetén valahol le kell zárni a vizsgálódásokat. Ez akár gyakorolhat olyan hatást is a nyomozásokra, hogy a fogalmi ismérvek mentén akkor kerül elvágásra a „nyomozás fonala”, amikor a hierarchikus szervezettség megállapítható. Ezzel egyidejűleg kizárva annak a kocká-

zatát, hogy további – akár határon túli – kapcsolódó személyek vagy csoportok felderítése esetén már horizontális szervezettségű bünszervezettel állnának szemben a bűnüldözők, melynél előfordulhat, hogy a magyar fogalom nem alkalmazható. Holott ezeknek a bűnözői csoportoknak a társadalomra veszélyessége, illetve arra gyakorolt káros hatása cseppet sem kisebb, mint a vertikális jellegűeké.

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL*

BÜNTETŐJOG, BÜNTETŐELJÁRÁSI JOG, BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI JOG, KRIMINOLÓGIA

BARABÁS A. Tünde – PALLAGI Anikó (szerk.):

Tudomány és praxis. Ünnepi tanulmányok a 70 éves Polt Péter tiszteletére

Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2025

BELOVICS Ervin:

Büntetőjog I. Általános rész

Hatodik hatályosított kiadás. A kézirat lezárva 2025. június 1.

ORAC Kiadó, Budapest, 2025

Büntetőeljárás

A szerkesztés lezárva: 2025. szeptember 10. Hatályos: 2025. szeptember 10.

Novissima Kiadó, Budapest, 2025

GELLÉR Balázs – AMBRUS István (szerk.):

Ünnepi kötet Vaskuti András 70. születésnapja alkalmából

ELTE ÁJK Büntetőjogi Tanszék, Budapest, 2025

LAJTÁR István – HAVASI Sára:

Büntetés-végrehajtási jog – jogi szakvizsga felkészítő kötet

Ötödik, átdolgozott kiadás. Patrocínium, Budapest, 2025

EGYÉB

Boóc Ádám:

Felelősség és immunitás a választottbíráskodásban mint alternatív vitarendezési eljárásban. Jogösszehasonlító elemzés

ORAC Kiadó, Budapest, 2025

LENKOVICS Barnabás:

Ember és hit

Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2025

* Összeállította: JÓNÁS Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet

SZEIBERT Orsolya (szerk.):

„Végül is a jog mellett döntöttem...” Harmathy Attila emlékkötet
ELTE Jogi Kari Tudomány 73. ELTE ÁJK, Budapest, 2025

SZIKLAY Júlia:

Gyermekek (online) adatvédelme – útmutató felnőtteknek
E-könyv. Wolters Kluwer, Budapest, 2025

EURÓPAI UNIÓS JOG

MATHIEU, Bertrand:

Volt egyszer egy Európa... államok és álmok
MCC Press Kiadó, Budapest, 2025

OSZTOVITS András – PAPP Mónika – VARJU Márton –
VÁRNAY Ernő (szerk.):

Húsz év – húsz elvi jelentőségű határozat. A magyar bíróságok által az Európai Unió Bírósága előtt kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárások 2004–2024
ORAC Kiadó, Budapest, 2025

JOGTÖRTÉNET

BURGER Borisz Bendegúz – HEIL Kristóf Mihály –

SZIVÓS Kristóf (szerk.):

Szokásból törvény. Szemelvények egy új jogtörténész generáció kutatásaiból II.
Gondolat Kiadó, Budapest, 2025

HEIL Kristóf Mihály – KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI Enikő (szerk.):

A magyar jog modernizációja és szuverenitása. Szemelvények egy új jogtörténész generáció kutatásaiból III.
Gondolat Kiadó, Budapest, 2025

MUNKAJOG

HORVÁTH István – SZLADOVNYIK Krisztina:

A Munka Törvénykönyve magyarázata 2025. az Mt. és a Ptk. munkaviszonyra vonatkozó szabályai
Vezinfó Kiadó, Budapest, 2025

NEMZETKÖZI JOG

KOVÁCS Péter:

Nemzetközi közjog

Osiris Kiadó, Budapest, 2025

PÉNZÜGYI JOG

SEREG Péter:

Pénzpiaci felügyelet Magyarországon

Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest, 2025

POLGÁRI JOG, POLGÁRI ELJÁRÁSJOG

CZIRFUSZ György:

Hibás teljesítés. Kellékszavatosság. Jótállás. Kártérítés

ORAC Kiadó, Budapest, 2025

GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – OSZTOVITS András (szerk.):

Az új polgári perrendtartás első öt éve

ORAC Kiadó, Budapest, 2025

GELENCSÉR Dániel – KISS Gábor (szerk.):

Az ingatlan-nyilvántartási törvény kommentárja

ORAC Kiadó, Budapest, 2025

HEGEDŰS Andrea:

Polgári jog. Családjog

R.I.M.Á.K. Kiadó, Budapest, 2025

ISONTAI-SZABÓ Katalin:

Fő- vagy mellékszereplő? A gyermek jogai, részvétele és képviselete az őt érintő polgári eljárásokban

Patrocinium Kiadó, Budapest, 2025

KISS Tibor:

A kamat a polgári jogi jogviszonyban

ORAC Kiadó, Budapest, 2025

SERÁK István:

Magyarázat a szomszédjogokról

E-könyv. Wolters Kluwer, Budapest, 2025